

ANNA VAN BORSSELE,
HAAR GESLACHT EN HAAR
OMGEVING,

DOOR

Dr. L. M. G. KOOPERBERG.

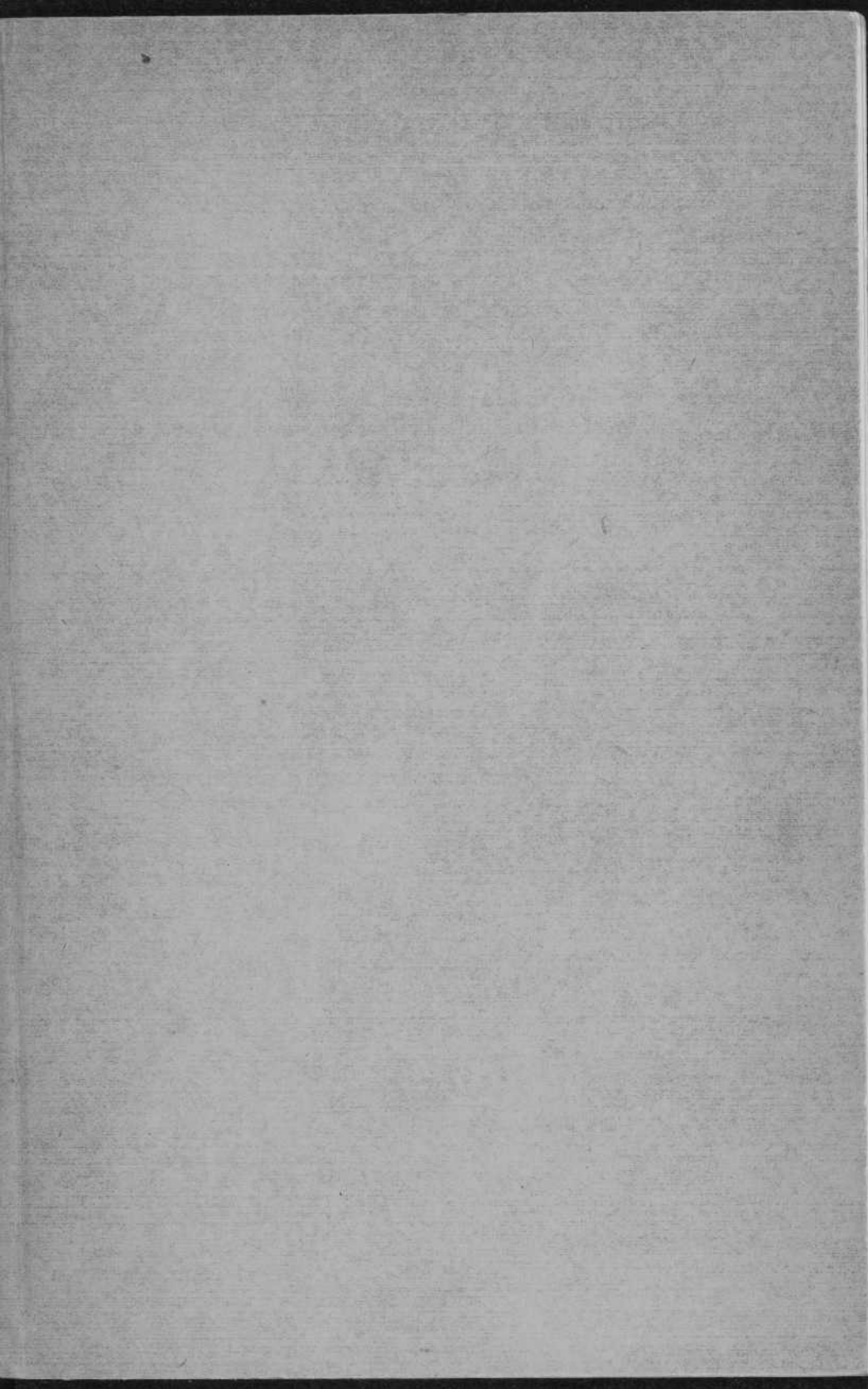
(OVERGEDRUKT UIT HET ARCHIEF, UITGEGEVEN DOOR HET
ZEEUWSCH GENOOTSCHAP DER WETENSCHAPPEN 1938)

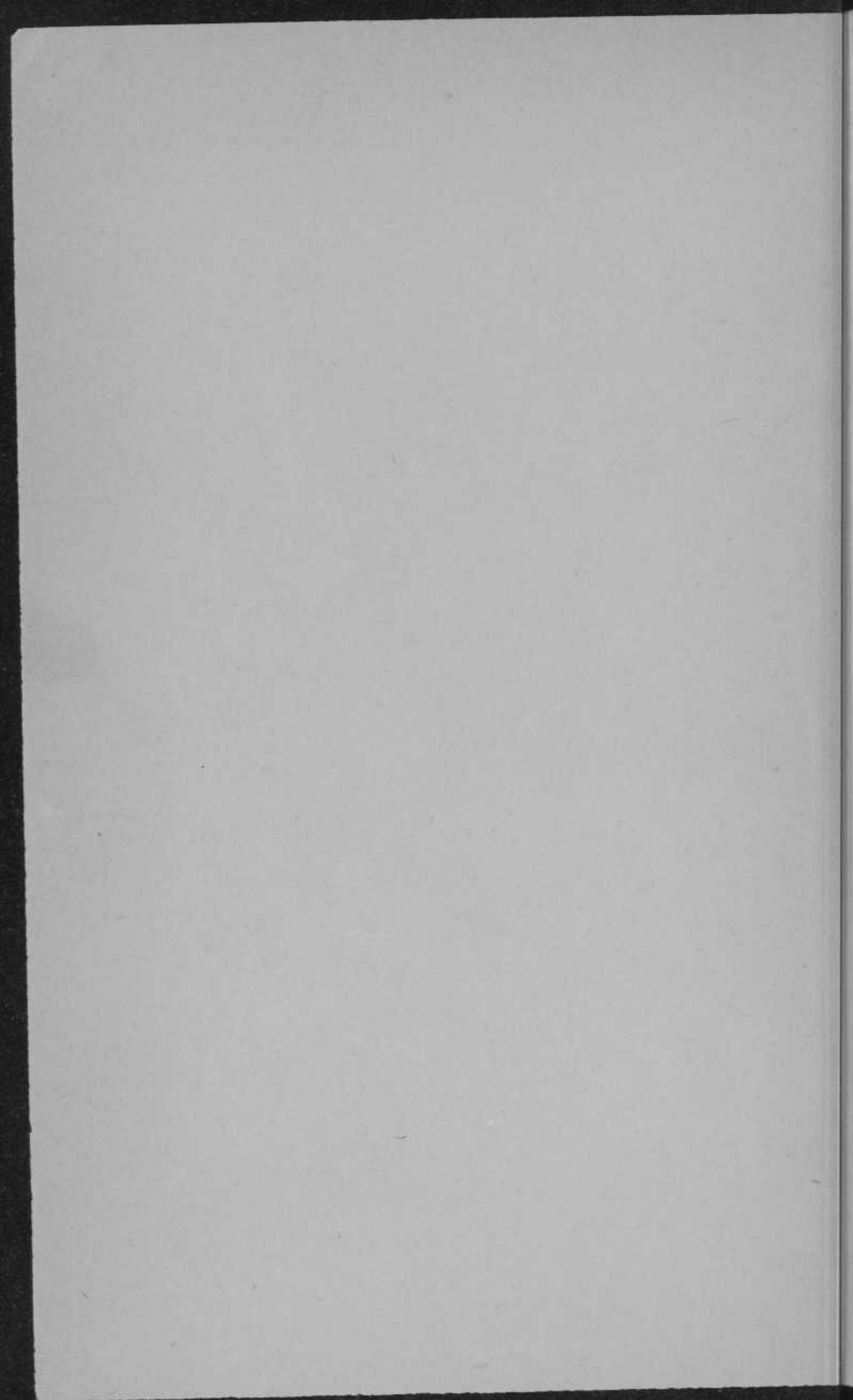
MIDDELBURG
N.V. BOEKDRUKKERIJ EN BINDERIJ
J. C. & W. ALTORFFER
DRUKKERS VAN HET GENOOTSCHAP
1938

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

0328 7197

39286.

903 D16

ANNA VAN BORSSELE, HAAR GESLACHT EN HAAR OMGEVING,

DOOR

Dr. L. M. G. KOOPERBERG.

(OVERGEDRUKT UIT HET ARCHIEF, UITGEGEVEN DOOR HET
ZEEUWSCH GENOOTSCHAP DER WETENSCHAPPEN 1938)

MIDDELBURG

N.V. BOEKDRUKKERIJ EN BINDERIJ

J. C. & W. ALTORFFER

DRUKKERS VAN HET GENOOTSCHAP

1938

ANNA VAN BORSSELE
HAAR GESLACHT EN HAAR
OMGEVING

DEEL I. VAN O. KOOPERBLOED

HOOFDSTUK I. HET VERBODEN VERBODEN VAN DOOR HET
VERBODEN H. GROOTENHOF (DE WITTE GELAPEN 1880)

VERBODEN
VERBODEN VAN DOOR HET
VERBODEN H. GROOTENHOF
VERBODEN VAN DOOR HET
VERBODEN H. GROOTENHOF

ANNA VAN BORSSELE, HAAR GESLACHT EN HAAR OMGEVING,

DOOR

Dr. L. M. G. KOOPERBERG.

„Mijn Anna, mijn vermaak uit Borssels edel bloed
Bragt mij in 't erfbezit van Wolfaarts heerlijk goed
'k had Beveren, Zandijk, Vlissingen, Brouwershaven,
Maar deugd en schoonheid zijn de beste huwelijksgaven.”

Aldus een bijschrift onder een afbeelding van Philips van Bourgondië, heer van Beveren, onder soortgelijke van leden van diens familie, afstammende van Antonie, „den Grooten Bastaard” en te vinden in Gargons „Walchersche Arcadia”. 1)

Maken wij dit „pronkjuweeltje van dichtkunst” tot uitgangspunt onzer beschouwingen, dat den overgang van het huis van Borssele op dat van Bourgondië inhoudt, dan letten we vooreerst op het slot van den 1sten en den aanhef van den 2den regel.

Wel mocht de dichter gewagen van Borssels edel bloed! We hebben hier toch te doen met een der oudste en aanzienlijkste geslachten, die ooit in Zeeland gebloeid hebben, maar dat met zoovele andere standgenooten, daar en elders, gemeen

1) Leiden 1715, II, 106. Over bijna alle van die compilerische navolgingen van Heemskercks „Batavische Arcadia” afkeurend bij Walch, „Boeken die men niet meer leest” (Zutphen 1930) 16.

Ongunstig oordeel over die „dikgeleerde” Arcadianen ook bij ten Brink 500—501 en in Prinsens „Handboek”.

Portretten van Antonie, bovenbedoeld en zijn nakomelingen, Philips, Adolf en Maximiliaan te Vlissingen (als nos. 129—132) op het stadhuis in de kamer van den secretaris. Verdere afbeeldingen van hen in Zelandia Illustrata I, 504—506, 572 en Tegenwoordige Staat van Zeeland II, 119.

heeft, dat de oorsprong vrijwel in het duister ligt. Wel wordt er een min of meer legendarische Luitpold genoemd als beschermers van de Zeeuwsche schorren en eilanden tegen de Noormannen, deswege door Lodewijk den Vrome beloond met de schenking van eenige goederen, Borssele n.l. en het heele eiland van Zuidbeveland, met de weiden, wildernissen en wateren daarin gelegen.

Vandaar de naam van het geslacht Borssele, thans ook Borsele of Borselen geschreven.¹⁾

Maar meer nog wordt hij Lippold genoemd naar zijn gelijknamigen grootvader, vermeld als hertog van Zwaben, wiens jongste zoon Frank dan zijn vader zou geweest zijn. Doch gelijk het met zoovele geslachten gegaan is, het zal nog eeuwen duren, hier tot de 13de, dat de duisternis voor meer licht plaats maakt.

Woonden leden van het geslacht toen nog op het reeds in verband met Zuidbeveland vermelde Borssele, waarnaar het aldus genoemd is?

Wie 17de eeuwse kaarten als van Visscher en Aerlebout, laat staan oudere, als eene van ± 600 , ter vergelijking legt naast meer moderne, welke een voorstelling geven van de huidige geografische toestanden, als die van Beekman — om nog niet te spreken van de topografische stafkaarten van heden — zou den tegenwoordigen staat van Zuidbeveland, vooral aan zijn zuidzijde, al heel weinig herkennen. We denken hier aan „de kaart van Zeeland in 1300” in diens „Geschiedkundige Atlas”, juist voor Zuidbeveland vooral zoo interessant, waarvan men duidelijk de afscheiding ziet van (W. en O.) Borssele (evenals van de beide Baerlants). Wat de beide eerste gebieden betreft, men lette speciaal op de namen Monster en (het slot) St. Trooye (in het W.), over welk Trooye of Troye, mits-

1) Brunisale (977), Berselre, Brumsale, Brinsilla, Borsale en meer van die oude vormen, o.a. bij van den Bergh, „Oorkondenboek van Holland en Zeeland”; zelfs Borstele en Borstel komen voor (zie: Navorscher XXX Register). De Rijksarchivaris in Zeeland bericht mij, dat de gemeente zich Borssele noemt, welke schrijfwijze veelvuldig in de stukken en bij de schrijvers wordt aangetroffen. Ook deze studie richt zich naar dat gebruik.

gaders de edelen van dien ridderhof, die aanzienlijken zouden geweest zijn uit de Fransche stad Troyes, de Man geschreven heeft in zijn „De vluchtbergen in Schouwen, De Bevelanden en Tholen”, waarin ook wordt gehandeld over Borssele, Monster, Baerlant etc. en (bl. 77) over de scheiding van Borssele in 2 deelen door de Yve.¹⁾

Ook het kaartje van Sneller in zijn dissertatie „Walcheren in de 15de eeuw”, van belang ook voor het volgende, is zeer overzichtelijk en niet alleen ook voor dat eiland had de (18de eeuwsche) kaart van Hattinga waarde, waarmede men weer eens die van Tirion zou kunnen vergelijken. Trouwens in het algemeen met materiaal aan kaarten, zooals er in menigte zijn opgegeven in van Visvliet's „Inventaris van het Oud-Archief der Provincie Zeeland”; m. n. voor ons doel geven alleen al de kaarten en teekeningen, vermeld bl. 47—65 voor de beide Bevelanden een duidelijke voorstelling van de juiste ligging der toenmalige wateren (en latere polders). En als we daarbij er ons rekenschap van geven, wat een reeks van auteurs, van de oudste kronieken af als die van Smallegange en Reygersberg-Boxhorn, op wie nog zoovelen tot in bijzonderheden dikwijls teruggaan, via de eveneens nog veel geraadpleegde „(Eenige) Zeeuwsche oudheden” van Ermerins, die ook schreef over „Zuidbeveland in het algemeen en het verdronken Zuidbeveland in 't bijzonder” tot en met een omvangrijke literatuur²⁾ van later eeuwen steeds maar weet te vertellen, hoe (Holland en) Zeeland (om hier niet te spreken van Friesland en Groningen) zijn bestookt „door het holle woeste Element des Noordtschen Oceaans”, dan verstaan we

1) Zoo'n slot als bovenbedoeld ook in O. Borssele. Voor het een en ander ook nog de toelichting op de kaart: Holland, Zeeland en Westfriesland in 1300. Ook de kaart der Noord. Nederlanden in 1476 (in den Gesch. Atlas) geeft nog de meeste van de hier te vermelden namen. Bedoelde studie van de Man is uitgegeven in het Archief Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen VIII (1902). De iets verder bedoelde beschrijving door Ermerins van Zuidbeveland in diens (genoemde) Z.O. VII.

2) Vgl. o.m. de uitgebreide bibliografische overzichten bij Hogerwaard, „De oeververdediging van Zeeland sedert 1860” (Middelburg 1884—1908),

het ten volle, hoe we hier te maken hebben met een der, in den loop der tijden, door den waterwolf meest aangevreten gebieden in de provincie van het „luctor et emergo”, waarin meer nog dan elders in ons land de mensch met de elementen een woedenden strijd om 't bestaan te voeren heeft gehad. Te eer nog, wanneer we ons er goed vermogen in te denken, wat onze tegenwoordige kennis van al die oude namen der vroegere kreeken, en ook dier gewezen heerlijkheden, als ter sprake zullen komen, verschuldigd is aan onderzoekingen als van een Hollestelle, een de Man en niet minder b.v. aan die, welke 1926—'27 zijn verricht in opdracht van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, waarop ook Van Empel en Pieters doelen in hun thans (sinds 1935 te Middelburg) verschijnend werk „Zeeland door de Eeuwen heen”, die er ook veel aan te danken hebben (I 110 vlg.).

Behalve de elementen, hadden ook de menschen huisgehouden in dit gewest, doch dat waren de Noormannen (of Denen) geweest en daarmede had een krachtige figuur als Karel de Groote tenminste terdege raad geweten, die ze, althans voor zijn tijd, door zijn edelen en ridders wel wist weg te krijgen. Hierbij komt — zeggen ons de oude kronieken — ook de naam Borssele te pas. Ernstiger evenwel en hardnekkiger was de worsteling met de watergoden, waarvoor dat Borssele wel bijzonder blootgesteld lag. Men moet hierbij niet uitsluitend denken aan het dorp van dien naam. Immers dat dorp, uit gehucht en buurtschap ontstaan, en ook later nooit met stadsrechten begiftigd ¹⁾ (al noemt Boxhorn I, 381 't een der 3 steden op Zuidbeveland) was slechts een beperkt deel van 't heele gebied in kwestie, aanvankelijk uit 2 of meer eilanden bestaande, nog geheel los, gelijk we zagen, van Zuid-

schrijver ook van een „Memorie over de verdediging van de Zeeuwsche oevers” (Middelburg 1893).

Fr. Müller, „Das Wasserwesen der Niederl. Provinz Zeeland” (Berlin 1890). A. A. Beekman, „Het Dijk- en Waterschapsrecht in Nederland vóór 1795” ('s Gravenhage 1905).

1) Zie daarover een „duel” in de „Alg. Kunst- en Letterbode” 1817, No. 53, en 1818, No. 35.

beveland. Het vormde, reeds in de 9de eeuw, een heerlijkheid of baronie, tevens 1 der 4 dekenschappen van Zeeland, aan alle kanten door wateren bespoeld, waarvan het Sloe en de Hont(e) of Wester-Schelde nog bekende namen zijn, terwijl de Loo-Yve, het Zwake, tusschen Borssele en Zuidbeveland, de Dierik e.a. als zoodanig met de zaak zelve verdwenen zijn.¹⁾

En toch is er eens langs dien waterweg veel handelsverkeer geweest op Antwerpen, vooral door de Middelburgers, hoewel zelfs de Honte nog de heele 15de eeuw door slechts voor kleinere schepen bevaarbaar was. Deze handelaars konden binnendoor langs de Ive (Ivje), die Borssele in 2 deelen scheidde: Bewesten en Beosten Vijfzoden, elk een aantal dorpen tellende, waarvan we hier alleen noemen 't nog bestaande Ellewoutsdijk in 't laatste, en in 't eerste 't reeds genoemde Monster, dat ook wel voor Borssele zelf genomen wordt en als hoofdvesting kon gelden. In den loop der eeuwen wordt die handelsweg door indijkingen allengskens meer en meer vernauwd, m. n. tegen 't einde der 14de, totdat de Zwake tusschen de Westwating en Baarland werd afgedamd ($\pm$ 1480), met welke afdamming vermoedelijk al vroeger begonnen is. Er wordt tenminste al van een indijking van Zwake en Wijtvliet gesproken op 't einde der 13de eeuw. Daardoor werd de heerlijkheid van Wemel(d)inge aan Zuidbeveland gehecht. Op dat eiland, waarop dus dit Wemeldinge gelegen was, had men het dorp Kattendijke gesticht, waarmee een ridder Wolfaert (van Cattendijke) in verband wordt gebracht (door Kluit II 2, 893). Er is, in betrekking tot den naam, op de heeren van Cats als indijkers van de bewuste strook gewezen, maar veeleer zal er 't geslacht van Borssele mee in verband gebracht moeten worden. Trouwens ook

1) Zie, behalve de reeds genoemde kaarten, ook die van Dresselhuis, maar vooral zijn in 1836 verschenen boek „De provincie Zeeland..... beschouwd” en „Wandelingen door Zuid- en Noordbeveland”, aangehaald o.a. door Broekema, „Borssele als ambachtsheerlijkheid en als Polder” (vóór 1795) (Middelburg 1886). Van Dresselhuis (samen met De Kanter) was aldaar (1824) uitgekomen: „De provincie Zeeland”, vooral topografisch in zijn tijd van beteekenis.

Smallegange bracht, zij het ook vaag, dat verband van Borssele met de heerlijkheid Cattendijke aan (Nav. XVI 152—153).

Door genoemde indamming werd wel een einde gemaakt aan de eveneens vermelde waterverbinding, maar vruchtbaar land werd er mee gewonnen, waarvan verschillende polders konden getuigen, 't laatst de Antoniapolder uit den tijd van Karel V, van wien een octrooi tot bedijking bekend is. Diens tijdgenoot Adolf van Bourgondië, niet uitsluitend maar „vestingbouwkundig” ingenieur, zooals hij toch vooral — en niet zonder reden — beschouwd wordt in zijn artikel in het Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek ¹⁾ maar ook ten voorbeeld bij het werken aan de dijken, m. n. op Duiveland, zal blijken met eere genoemd te mogen worden op dit gebied, waarop zich trouwens ook meerdere voorgangers uit zijn huis en het voorafgaande der Borsseles op hun talrijke Zeeuwsche bezittingen verdienstelijk gemaakt hebben. Maar hoe nuttig, uit het oogpunt van afweer zoowel als van aanwinst, deze arbeid ook mocht zijn, trouwens in het gansche gebied der gorzen en schorren ²⁾, bij het proces van aan- en opwas, zoovele eeuwen oud als er waterkeeringen van allerlei aard gemaakt werden, afdoende was die geenszins, waar bij het toenmalige ontbreken van onderzeesche oeververdediging, het water door den Zuidwester woest opgezweept, bij de groote vloeden nog maar al te dikwijls het pleit won; want deze waren talrijk en meermalen geweldig en zijn somtijds, door het zware verlies aan menschenlevens, vee en land, in beruchte herinnering gebleven ³⁾. En geen gebied heeft daaronder misschien meer te lijden gehad dan de kuststreek Borssele—Ellew'outsdijke—Everinge, al zijn ook eilanden als St. Philipsland en Noordbeveland geheel overstroomd geweest.

Zoo leed ook Duiveland geducht onder den vreeselijken

1) VIII, 189 vlg., vooral 192.

2) J. v. d. Toorn, „Over de schorren, aanwassen en kwelders in Nederland” (Haarlem 1865).

3) H. van Dam, „Korte beschrijving van alle plaatsen en polders, die ingebroken zijn door de schrickelycke watervloedt gesch. 1682, met de gesch. van de voornaamste watervloeden sedert de generale sondvloedt” (Rotterdam 1682).

St. Felixvloed van 1530, die trouwens ook elders zware verwoesting heeft aangericht. Zoo zijn ruim 400 parochiën in Holland, Brabant en Vlaanderen overstroomd, naar Hollestelle, bewerker, behalve van de hier vooral in aanmerking komende studie „de Honte en het eiland Borssele” (Tholen 1907) (waarvan de kaarten mede een beeld geven van den toestand van vóór 1532), ook van de „Geschiedenis en waterstaatkundige beschrijving van de waterschappen of polders van het eiland Tholen” (Tholen 1919) (zie, ook voor het volgende, vooral blz. 30 vlg.), tevens van een dgl. beschrijving van het (in de 16de eeuw geheel overstroomde) eiland Noordbeveland (Middelburg 1880). En wanneer het water nog een „halve spanne” hooger had gevloeid, zou half Vlaanderen zijn verdronken; Zeeland leed echter het meest. Men leze er o.a., behalve vooral Hoogerwaard a.w., de waterbouwkundige aantekeningen op na. 1874 opgesteld door den hoofdingenieur van den Prov. Waterstaat, waaruit juist blijkt van 't reeds geconstateerde te kort in de verdedigingsmiddelen en het staag terugtrekken op inlaagdijken, met verlies achtereenvolgens van de Wolfaersen de Watervlietpolders en een groot deel van de Borsselepolders, a.h.w. een voorbereiding van den lateren toestand.

Ook voor Tholen was de 5de November 1530 een ongeluksdag, daar ook voor de polders, die men, ook elders, zal gaan aanduiden als de „calamiteuse”, waarbij dus, in tegenstelling tot de vrije polders of waterschappen ter keering van het watergeweld, een beroep moet worden gedaan op de openbare middelen en wier geschiedenis (tot het reglement van 20 Jan. 1791) beschreven is door Schorer. Doch mede voor andere streken gold het rijmpje: „Holland en Zeeland wel beklagen magh, Sinte Felix quaden Saterdagh” (Van Dam II 23).

Niet minder noodlottig overigens waren de vlooden van 1532 en zoovele latere, in de 16de en volgende eeuwen¹⁾.

1) Een art. in de N.R.C. van 22 December 1936, getiteld „Zeeland-Polderland”, is merkwaardig genoeg om daarop hier even de aandacht te vestigen, handelend over de polders en de zeeweringen, de zwakke plekken daarin, indijkingen en overstromingen, waarbij evenwel niet die van 1530 en 1532, hoe ontzettend ook, onder die van de rampjaren worden opgenoemd. Over dgl. dijkvallen, hun oorzaken en beteekenis, en in ver-

Toch is men na de les van 1530 de zaak van het dijkwezen in de Zeeuwsche landen krachtiger gaan aanvatten, in welk verband de naam van Adolf van Bourgondië reeds genoemd werd en niets illustreert de zorg daarvoor beter dan de rekeningen der rentmeesters¹⁾, o. w. een Tuyll van Serooskerken (N. N. Biogr. Woordenboek X) en ook meerdere Borsselles vooral bekend zijn. Evenwel, was men energieker opgetreden onmiddellijk na den ramp van 1530, welke 't deel van Zuidbeveland ten Oosten van Ierseke, de „Oostwatering” — thans het Verdrongen land van Zuidbeveland²⁾ — deed te niet gaan, mogelijk had die van 1532, zeker bij 't genoemde eiland geenszins zulk een omvang genomen. Om ons alleen tot Borsselle te bepalen, overstroomd in 1530 tengevolge van dijkbreuken, werd het een jaar later weer drooggelegd, om wederom een jaar daarna opnieuw te bezwijken en dan tot 1616 onder 't water bedolven te blijven. Eerst nadat Goes door aankoop eigenaar was geworden van de oude heerlijkheid, van welker parochiën, 6 in aantal, de watersnood van 1530 reeds alle spoor had weggevaagd, kreeg die stad van de Staten van Zeeland, blijkens het „Groot-Placcaetboek” (II 1844) een octrooi tot bedijking, welke in 1616 tot stand kwam, later, pas in 1861, afgerond tot die van Van Citterspolder³⁾. En 't goudgele graan zou weldra rijpen op een goed deel van al dat

band daarmee inlaagdijken, oeverafschuiving, oeverinspectie en -bescherming schreef mijn collega, de heer O. ten Have alhier, een zeer lezenswaardig artikel (in: „het Vaderland” 11 October 1933), waarbij hij gebruik maakte van de bekende werken van Beekman („Nederland als polderland”) en Blink („Nederland en zijn bewoners”). In hetzelfde blad behandelde 2 dagen later prof. J. A. van der Kloes de oorzaak van dijkvallen en oeverafschuivingen, deze — geheel anders — toeschrijvend aan drijfzandvorming.

1) Zie voor de Rek. van bewesten en beoosten Schelde, aanwezig in het Rijksarchief van Zeeland, den Inventaris-Heeringa.

2) Van der Toorn a.w. bl. 55—56.

3) Voor de begrenzing, grootte en beteekenis van den polder van Borsselle de aangehaalde studie van Broekema, 200—201, waaruit o.m. blijkt, dat er aanvankelijk aan de N.- en W.-zijde nog schorren lagen, die in de 17de en 18de eeuwen werden ingepolderd. Vbd.: de bekende W. Kraayert (1642) en de Nieuwe W. Kraayert (1676). Zie voor hun ligging de betrekkelijk oude kaart van Visscher, Zel. comitatus nova tabula.

sinds de 17de eeuw ten bate van Goes en Zuidbeveland in 't algemeen gewonnen terrein, gelijk wij in onzen tijd het „Et seges ubi mare fuit” van kracht hebben zien worden voor de landen om den afsluitdijk ¹⁾).

Het heet, dat de archieven verloren zijn geraakt van het oude Borssele, waarvan Monster de hoofd„stad” was, althans de plaats met lokaal recht „ter leering” aangewezen op Middelburg naar Fruin „De provincie Zeeland en haar rechterlijke indeeling vóór 1795” ²⁾).

Ook door dat verlies zijn we zoo slecht ingelicht betreffende het lot der bewoners. Wel vernemen we, dat eertijds aanzienlijke families verminderd en boeren verarmd uit de geteisterde streken naar elders verhuisd zijn. Zouden daar dan ook niet oude Borsseles onder geweest zijn? We weten ook van langdurige bewoning van het Borsselesche kasteel „t Huys van Troye” te Borssele of liever bij Monster — aldus genaamd naar de kapittelkerk van kanunniken en gewijd aan St. Petrus, welke kerk er, naar De Kanter en Dresselhuis a.w. 253, later niet meer stond ³⁾). Maar het kan toch niet anders of in 1532 bleven de golven de baas en de eigenaars of in het algemeen de bewoners van het ambacht moesten wijken.

Sinds en door de ontbinding van het Frankische rijk zijn de bezitters dezer landen, gelijk van andere in hetzelfde gewest, leenmannen geworden van de graven van „Zeeland” van den beginne af betrokken in den eeuwenlangen strijd

1) Een goed deel! Want sinds genoemde eeuw, zelfs al de 1ste helft, is aan den Zuidelijken oever van Borssele weer een vrij breede strook (van $\pm$ 2 K.M.), waar nu de Hont loopt, bedijkt als onbedijkt land verloren gegaan en een 1400 M. lange schoordijk is ontstaan waar, vóór de zeezwering, alle voorland als slachtoffer van de „grondbraecken” of „vallen” is verdwenen.

2) Uitgave van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen (Middelburg 1933) bl. 67. Fruin beroept zich hier op Unger, „Bronnen tot de Geschiedenis van Middelburg” (in: R. G. P. II).

3) Over dat Monster en bijbehoooren 't mede reeds aangehaalde werk van Van Empel en Pieters, 114. Ook uit de bovenbedoelde kaart van Visscher blijkt, dat het ongeveer in 't midden van 't eiland Borssele (W.) gelegen was, niet ver van de tegenwoordige gemeente van dien naam (zie boven).

tusschen die van Vlaanderen en van Holland over „Zeeland inter Scheld et Hiddeneze" (= Hedensee) d.i. Zeeland bewester Schelde. Eerstbedoelden zijn dus de heeren „tot Monster"; dit als toevoeging tot den naam van Borssele, waarmede, ook als zoodanig, alleen de oudste tak wordt aangeduid, een tak, waarvan ook W. te Water, „Het Hoog Adelijk en adelijk Zeeland", met beroep op het bekende ms. van Ruysch de Bruin, zegt, dat die al vóór eeuwen is uitgestorven. En tot dat Zeeland bewester Schelde behoorde ook het gebied in kwestie, dat in 1300 nog een Vlaamsch leen was. Zou niet — om eens een enkel voorbeeld te geven — tot die oudere linie ook die Wolfert behoord hebben, een van de 9 ridders, welke in 1118 een plechtig verbond sloten om hun leven te wijden aan de bescherming der pelgrims tegen de Saracenen, volgens de Ned. Leeuw 1883, 2, één van de „Arme krijgsmoeders van Jezus Christus", die een geestelijken leefregel aannamen?

Maar om van deze vroege, trouwens ook slecht bekende Borsselesche heeren hier af te stappen en terug te keeren tot dat schier eindeloos lijkende geschil der Avesnes en Dampierres, ieder weet, hoe toch dat pleit tenslotte (6 Maart) 1323, beslecht is ten voordeele van Willem III van Holland (en Henegouwen); en sinds voeren hij en zijn opvolgers ook den titel van graven van Zeeland, dat nu geheel en definitief bevrijd was van het Vlaamsche leenverband¹⁾.

Hoe was de positie van het geslacht van Borssele²⁾ onder

1) Vanderkindere, „La formation territoriale des principautés belges au moyen-âge" I, 263 s. Deze schrijver behandelt uitvoerig den strijd tusschen Vlaanderen en Holland—Henegouwen, aangehaald door Beekman, „Gesch. Atlas (De gewesten van Noord- en Zuidnederland in 1300)". ('s Gravenhage 1933).

2) Behalve uit de kronieken, Ermerins e. a. oudere schrijvers, put ik hier vooral uit de voortreffelijke, voornamelijk geneal. beschrijving van 't geslacht van Borssele door Obreen (Ned. Leeuw 1927), 241 vlg.). die heel wat misverstanden en onzekerheden uit vroegere genealogieën heeft opgeruimd. Diens „Floris V" (Gent 1907) geeft ook veel belangrijks over den tijd van Wolfert I (met lit. over de twisten, bl. 113); daarover ook, naar aanleiding van de ballingschap van Wolfert c.s. in Vlaanderen,

dien 1sten graaf van Holland en Zeeland, schenker van een nieuwe keur voor dit gewest en bewonderaar van de ontwikkeling zijner rechtsinstellingen ¹⁾ ?

Hier, waar we ons slechts tot enkele grepen uit zijn vroegere, aan lacunes trouwens nog rijke geschiedenis beperken moeten, herinneren we er vooreerst aan, dat heer Wolfert (naar een oude Vlaamsche kroniek) „strenuus miles et prudens valde ac formosus”, de bekende gunsteling van Jan I, toen al lang dood was, vermoord immers (1 Aug.) 1299 te Delft.

Bij bedoelde beperking zullen we ons dan ook wel in hoofdzaak moeten houden aan de gedrukte literatuur o.i. een zuiver en verdedigbaar standpunt ²⁾. Daarin, naar reeds bleek, neemt de tijdgenoot van Floris V, Wolfert, een breede plaats in, maar in zekere mate deden dit toch ook verschillende heeren „de Berselre” — om hier niet te spreken van de Renesses, de Cruiningens e.a. groote heeren, die kunnen gelden als stamhouders uit de 4 of 5 aanzienlijkste geslachten van Zeelands

zeker sinds 1 Aug. 1292, Gosses, „De rechterlijke organisatie van Zeeland in de Middeleeuwen”. Lit. over deze geheele periode ten slotte nog bij Van Empel en Pieters a.w. II, 370 en later, passim (zie bl. 388) ; dit boek zet de positie uiteen van dezen Borssele onder de ambachtsheeren van Zeeland en zijn beteekenis voor den Zeeuwschen adel.

1) R. Fruin, a.w., bl. 7. Vgl. ook Lasonder, „Bijdrage tot de geschiedenis van de hooge vierschaar” (’s Gravenhage 1909) bl. 22.

2) Ook naar de opvatting van Mr. A. Meerkamp van Embden. Dit is objectief gezien, al kan redelijkerwijze van een Rijksarchivaris worden verwacht, dat hij een, trouwens gegronde, voorkeur heeft voor het onderzoek in de archieven, hier de Zeeuwsche, met name de familie-archieven van Borssele. Doch dit is nog in vollen gang, getuige de, hier onnoodig te verzwijgen, plannen van Mej. Dr. Felix te Middelburg (met name wat betreft den tak Souburg) en die van Mr. de Brakke, thans archivaris te Veere, dus mede aan de bron zelve werkzaam en wel juist aan den Veerschen tak ; zoo ergens dus dan hier aanleiding te over tot arbeidsverdeeling als de eenige mogelijke weg, waar stof genoeg ligt voor meerdere proefschriften, waar steentje voor steentje voor den dag gehaald moet worden. En met een „zeer veel is à refaire” eindigde de Rijksarchivaris te Middelburg zijn in dezen geest en met veel welwillendheid verstrekte mededeeling.

adel, waaruit met de bastaards van Bourgondië, de ook in dat gewest gegoede markiezen van Bergen-op-Zoom, althans later, als eerste edelen op den voorgrond zullen treden. En tegen genoemden graaf waren het meerderen van eerstbedoelden, die, met dien Wolfert, (Maart) 1289 leenhulde bewijzend aan Guido van Vlaanderen, zich gericht hadden, daar hij niet datgene had willen herstellen (naar Kluit, „Hist. critica” II 893) „*quae violenter et injuste contra Terrae consuetudines peregisset*”¹⁾). En onder die Borsselsche heeren noemen we Floris, die van zijn vader Pieter, stamvader van den oudsten tak, immers oudere broeder van Wolferts vader Hendrik (gezegd Wisse) behalve dat Borssele, het eiland, tal van andere goederen op Zuidbeveland moet geërfd hebben. We zien hem dan ook, afgezien van zijn bezit van de hooge heerlijkheid van Borssele, optreden als heer van Goes en Cloetinge (waarover, in verband met Kapelle, de studie van de Man 104—107); later ook van Hulst; een heel andere Floris dus dan die trouwens veel vroegere naamgenoot, welken de Ned. Leeuw (1886, 65) noemt (reeds op 1160) als bezitter van de heerlijkheid van der Nisse (ten Z. van Goes), die echter later, althans tijdelijk, is verbeurd verklaard; een van die gevallen, die we ook bij belangrijker bezittingen, van Borsseles zoo goed als van anderen, aantreffen, dit Goes zelfs niet uitgezonderd. Toch was deze plaats in het algemeen als een Borsselsche stad aan te merken, werd dit althans 1 Januari 1266 blijkens een oorkonde, waarbij ridder Petrus de Borsalia tolvrijheid krijgt voor zijn „*homines de Goes*”²⁾);

1) Vgl. daarmee van den Bergh. „Oork.” II, No. 666. Uit de hier bedoelde grooten, vooreerst uit de families van het zoo vertakte geslacht van Borssele zijn, naar blijken zal, een enkele keer, een stadhouder, doch heel veel, althans sinds 't uitsterven van 't huis van Voorne met Machteld (1371) de burggraven van Zeeland gekozen. De titel of waardigheid van eersten edele behoort pas tot een latere periode der 16de eeuw.

2) Gosses a.w., bl. 118. In het Handboek van hem en Japikse, 180, over die (tijdelijke) verbeurdverklaringen. Maar nog niet zoovele jaren vóórdat Jan van Beaumont, oudoom van Willem V, door zijn moeder Margaretha van Beieren als „souverein consel” over haar zoon was aangesteld en onder wien dit gebeurd is, nl. in 1331, had Floris van

maar het wordt, voegen wij er aan toe, een grafelijke stad, sinds 1436, zoodat men dan ook beter kan verstaan, hoe aartshertog Philips haar vrij kan verklaren van de keure van Zeeland van 4 November 1496 (volgens van Visvliet II 259). Hoeveel gelukkiger was „der Goes” niet dan zijn nabijgelegen mededingers, behalve Borssele, het eveneens grafelijke Reimerswaal, over welks lot „ophegeswolgen ende verslonden” door de wateren, we het echter hier evenmin behoeven te hebben als over zijn bewaard gebleven archief, welks wetenschappelijke organisatie zoo door Fruin geprezen is in zijn *Inventaris* (Den Haag 1897) 12¹).

Ook den naam Pieter voor een Borssele ontmoetten we dus voor den 2den keer. Aldus heet ook een zoon van den hierboven genoemden Floris, zoon van Pieter, die nog een, overigens even weinig bekenden zoon Jan had, als zijn broeder

Borssele nog zij aan zij gestaan met die van Goes in een kwestie over het onderhoud van een dijk, behandeld voor 's graven vierschaar te Middelburg (R. Fruin, „Over vierschaar, kenning en zeventuig in de rechtspleging van Holland en Zeeland” in: *Verspr. Geschr.* VI, 335).

Dit moet dezelfde Florens geweest zijn, aldaar bedoeld VIII, 188, en beneden als heer van St. Maartensdijk ter sprake te brengen. Ook geldt dit van Florens, die daar bl. 212 wordt genoemd als in dienst van Albrecht in zijn Arkelschen oorlog o.m. met Walraven van Brederode en Claes van Swieten voor Gorinchem gevangen genomen.

Zoo viel dit lot eerstgenoemden Floris, tijdens zijn voortvluchtigheid, ten deel met name wat betreft, afgezien nog van tienden en renten op het eiland Borssele en op Walcheren, zijn bezit in Goes e. o. met het land van Dreischor (over welke laatste heerlijkheid, toen een eiland, Waller Zeper, „Jan van Henegouwen, heer van Beaumont” ('s Gravenhage 1914), waaraan deze Henegouwer zijn eerste keuren in Zeeland geschonken heeft (1342), (zie bl. 201). Trouwens daar en elders meermalen over dezen Floris, heer van Borssele, met wiens ontnomen goed Willem van Henegouwen Beaumont al in 1315 beleend had. Vgl. hier ook van Mieris II, 163. Een (gelijknamige) bastaardzoon van laatstgenoemde schijnt met Machteld van Borssele gehuwd te zijn geweest.

1) In het Rijksarchief te Middelburg berust dit Archief van Reimerswaal. Voor het lot dezer stad, driemaal achtereenvolgens bezocht (1530, 1557 en 1558), zie ook nog Fruin-Colenbrander, „*Gesch. der Staatsinstellingen in Nederland*”; daar tevens over de andere „goede” steden, behalve Middelburg en Zierikzee, 't genoemde Goes en Tholen.

betrokken, meest aan Vlaamschen kant, in het geschil met Holland (zie reeds boven). Maar de bovenvermelde oplossing van 1323 beleven zij niet. Trouwens hun nakomelingen, waarvan de bronnen tot nog toe niet veel te zeggen hebben, schijnen die eeuw evenmin overleefd te hebben, blijkbaar nog voor 't eind uitgestorven.

Beter bracht het de tak van Hendrik (gez. Wisse) er af. In hem en zijn besproken zoon Wolfert hebben we de eerste leden van den tak van Veere te begroeten. Laatstgenoemde kreeg uit zijn 1ste huwelijk een gelijknamigen zoon, ook weer opgevolgd door een Wolfert, den 3den van dien naam, de eerste die wel de gebeurtenis van 1323 heeft meegemaakt en die, als zijn beide homonyme voorgangers, heer van Veere en Zandenburg was, ook van Sandijck, op welke bezittingen we terugkomen; tevens sloot zich daar Cleverskerke bij aan, 't oude Clauwaertskerc, reeds in 1231 een parochie (en waarin, in 1441, Jacob Claes Jansz. werd beleend, waarmede de regelde stamreeks begint volgens Wittert van Hoogland, „De Nederl. Adel” I 301). Wolfert al dood vóór 1323? Maar dan moet de Wolfert, die dood is in 1345 (gesneuveld bij Stavoren?) de derde van dien naam geweest zijn. Metgezel van Willem IV dan, als wiens zegelaar hij, 13 April 1341, vermeld wordt (door Th. van Riemsdijk, bl. 97) is hij dus te onderscheiden van zijn gelijknamigen opvolger, in dit geval Wolfert IV, eveneens voorkomende, en meermalen, vooral in verband met „de zorgen van den Verbeider” bij Waller Zeper a.w. Zie daar bl. 306, waar het gaat om een bloedigen twist van Wolfert met Jan van Haemstede en andere heeren, waarbij in enkele gevallen de raad van Beaumont werd ingeroepen.

Verder bl. 326, maar vooral bl. 346, die handelt over den scheepsstrijd bij Veere, waarbij gravin Margaretha zegeviert over haar zoon Willem, dien Wolfert had doen overkomen, maar wiens plan dus hiermede mislukt was, gevolgd door zijn, Wolferts, plotseligen dood te Middelburg in 1351. Slechts zes jaren derhalve had hij zijn voorganger overleefd, die ook Willem III nog gediend had en wiens vrouw die Alix was, die reeds gehuwd was geweest achter-

eenvolgens met de graven van Pembroke en van Norfolk.

Bovenstaande is — in hoofdzaak althans — ook in overeenstemming met H. van Wijn, „Onderzoek naar den tijd der regering van Wolfaard II en III, heeren van Vere, uit den huize van Borssele”, een studie, een veertig jaren nadat ze geschreven was, nog uitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen (Middelburg 1837) (zie ook het „Voorberigt”). Uit deze verhandeling bleken genoegzaam de moeilijkheden met die Wolfaards, door van Wijn aldus opgelost, dat hij, Wolfert II, zoon van den te Delft vermoorden Wolfert I en Catharina, weduwe van Albert, heer van Voorne, en zelf gehuwd met Aleida, bastaardzuster van Willem III, al in 1317 overleden was (zie boven). En dat dan die Hadwich, door sommigen als vrouw (tweede of eerste) aan laatstbedoelden Wolfaard gegeven, eigenlijk gehuwd is geweest met diens zoon Wolfaard III, dood in 1345 (al dan niet door de Friezen verslagen). In 1351 en 1356 komt deze vrouwe van Veere — eigenlijk geheeten Hadwich Both van der Eem en nicht van Willem V als weduwe van Wolfaard III nog voor. En dan is de volgende Wolfaard, geheel overeenkomstig onzen bovenstaanden tekst, de vierde van dien naam, welke zoon van Willem III en Hadwich op zijn beurt, eveneens blijkens de oude kronieken, in het huwelijk is getreden met Margriete van Arnemuiden. Vgl. ook de toegevoegde geslachtslijst ter opheldering van deze verhandeling over Wolfert III, interessant niet het minst voor de 9de generatie, bevattende, behalve Wolfert II, de 7 andere kinderen van het slachtoffer der Delftsche volksbeweging en zijn eerste echtgenoot Sybille o.w. Claes, die hier heer van Brigdamme genoemd wordt en Vrank, heer van St. Maartensdijk, voor welke takken verder verwezen wordt naar den tekst.

Terzelfder tijd bloeide ook de tak van Borssele-Cortgene. Als stamvader noemt Obreen Raes, voorkomende in het laatste decennium der 13de eeuw, bastaardbroeder van Wolfert I van Veere. Dit zou dan dezelfde zijn, dien Dresselhuis in zijn „Wandelingen door Noord- en Zuidbeveland” 156, echter Antonie noemt, vermeld ook, als deze werkelijk een zoon is van

H(endrik) van Borssele v. d. Vere, als bedijker der Vliet en Kortegene.

Nog een bastaardbroeder van Wolfert I, nl. Jan Mulart, gaan we overigens stilzwijgend voorbij (vermeld met Wolfert en Raes, ook een bastaard bij v. d. Bergh II, Oorkonde 934). Begrijpelijkerwijze evenzoo de broeders uit 't 1ste huwelijk van Wolfert I, afgezien van den kinderloozen (2den) Hendrik, Heijlwijf, echtgenoot van Gerard van Voorne en Cibilie, idem van Jan van Culenborgh, vooral Florens (gehuwd met Elisabeth), Vranck en Claes, die meermalen afzonderlijk of gezamenlijk (ook met Wolfert II) voorkomen¹⁾ (zie van Mieris II en de „Reg. Hannonensia”). Maar niet passeeren we zoo maar Claes († 1357), tijdgenoot dus van Wolfert II en III van den Veerschen tak, ja nog even van Wolfert IV. Welnu, deze Claes, kleinzoon van den stamhouder van Veere (bij de oudere schrijvers geldt Hendrik als eerste der heeren van Veere, waar de latere die lijst met Wolfert I beginnen; vgl. Navorscher XV 215 en zie ook beneden) zou het aanzijn gegeven hebben aan van Borssele-Brigdamme. Maar het is Mr. Meerkamp van Embden geweest, die er mijn aandacht op vestigde, dat de gangbare meening, alsof deze Claes van Borssele heer van Brigdamme zou zijn, onjuist is. In een

1) Over den laatste en zijn gelijknamigen zoon en opvolger, mede reeds vermeld, nog te raadplegen: H. van Wijn, „Onderzoek naar den tijd van Wollaard den Tweeden en Derden, Heeren van Veere uit den huize van Borssele etc.” (Middelburg 1837; ook afz. verschenen in N. W. Z. Gen. I). Van de bovenaangerode huwelijken van hun vader en grootvader, Wolfert I, verwijs ik naar Obreen, Ned. Leeuw 1927, 296; voor diens 2de vrouw zie, behalve „Floris V” van denzelfden. (bl. 115), de Nav. 1913, 318—319. Te vergelijken met Fruin, Verspreide Geschriften VI, 48—49. Het moet Wolfert III zijn († 1351), over wien ook, vooral in verband met „de zorgen van den Verbeider” meermalen bij Waller Zeper „Jan van Henegouwen, heer van Beaumont” (zie reg.) dien van Riemsdijk, „Tresorie en kanselarij der graven van Holland en Zeeland” bl. 97, op het oog heeft, als hij hem opgeeft als vermeld 13 April 1341, zegelaar van Willem IV, die ook diens vader Willem III gediend heeft, aldaar bl. 392. Op het huwelijk van bovengenoemden Claes van Borssele met Jenne (niet Sibilla) van Sandijck en van Zevenbergen, ontleend aan het bl. 10 aangehaalde ms. Ruijsch de Bruin, heb ik hier geen gelegenheid meer terug te komen, doch mogelijk wel in mijn onder handen zijnde studie over het geslacht Naaldwijk.

studie van 1936, waarnaar verwezen moet worden, betoogt hij, hoe deze Claes onmogelijk enig ambacht kan bezeten hebben. Wel diens gelijknamige kleinzoon — maar dan is het 1393/94, — met welken Claes II men zijn grootvader Claes (I) later genealogisch als stamvader van Borssele-Brigdamme schijnt te hebben verward. Wij voegen er tegelijk even aan toe, dat, naar denzelfden schrijver, de bovengenoemde Wolfert III (M. v. E. spelt steeds: Wulfert) gegoed is in het (beneden te noemen) Popkensburg, evenals trouwens reeds Florens (overl. 1344) en de bovenbesproken Claes (overl. 1357), broeders van Wolfert II, alle drie dus zonen van Wolfert I¹⁾.

Wat den tak-Cortgene betreft, in de Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland (ed. Hamaker), wordt meer dan eens gesproken van „ser (= 's heeren) Rase kinderen“, 4 in aantal, tijdgenooten van Wolfert III en IV van den Veerschen tak. Van den jongste der eerstbedoelden, eveneens een Raes, stammen Philips en Claes²⁾; dan komt een Claes van Borssele, heer van Cortgene, in 1400 overleden, wiens weduwe, Andele Staelinne, genoemd wordt bij Fruin, „Arch. O. L. V. Abdij te Middelburg“ (R. 676—678). Diens zoon Philips volgde hem een 30 jaar later in het graf, doch kinderloos bij zijn huwelijk met Mechteld van Raephorst (aldaar R. 723).

Zoo is het te verklaren³⁾, dat Jacoba van Beieren het nu aan de Grafelijkheid vervallen Borssele bewesten Vijfzoden in leen afstaat aan de gebrs. Boudijn en Floris van Borssele-

1) Maar even langzaam en stelselmatig als daar in Popkensburg ging de opbouw in Brigdamme van het geslacht sinds Claes II, heet het nog bij M. v. E. Zie voor een en ander diens artikel „De oudste geschiedenis van Popkensburg en Sint Laurens“ in 't Archief van het Zeeuwsch Genootschap, 1936.

2) Zooals in den Veerschen tak de naam Wolfert „inheemsch“ is, zijn Philips en Claes het in dien van Cortgene. Eerstbedoelde Philips denkelijk dezelfde, die reeds van overmoed tegen (het gerecht van) Middelburg wordt beticht (1325) bij Fruin, Verspreide Geschriften VI, 281. Wat dat „ser“ = 's heeren betreft in 't begin van Zeeuwsche plaatsnamen b.v. in Serooskerke = Ser Alarts, zie Huizinga, „Burg en kerspel in Walcheren“ (Med. K. A. Afd. Letterk. deel 80, Serie B (1935) bl. 221.

3) Volgens 's Rijks Oude Archieven 1902, aldaar Nos. 55 en 56.

Brigdamme, de laatste dus een andere dan zijn gelijknamige verwant van Cortgene, trouwens een bastaard en wel van den beneden te noemen Frank, graaf van Oostervant en levende ongeveer in denzelfden tijd; zoo wordt hij als scheidsman vermeld in een geschil over een huwelijksgoed (1477)¹⁾. Cortgene was aan den tak van St. Maartensdijk gekomen, van welke beide plaatsen de geschiedenis dus ten deele samenvalt, gelijk Cortgene eerst zijn lot gedeeld had met Borssele, waarmee het tegelijk in leen was uitgegeven in 1418. Toch vinden we reeds in 1406 een beleening vermeld, waardoor aan Floris van Borssele, heer van St. Maartensdijk, de heerlijkheid van Scherpenisse kwam, nadat al een aantal jaren vroeger goederen door koop aan zijn vrouw Oede van Bergen waren toegefallen²⁾.

Echter steeg langzamerhand het aanzien van Cortgene, in 1431 stad geworden, doch niet vóór het Groot-Privilege van 1477 behoorde het tot de steden, die van de rechtspraak van den graaf onafhankelijk waren. Niet aldus St. Maartensdijk, pas daarna stad geworden³⁾.

1) Volgens 's Rijks Oude Archieven 1916, No. 129, waar te beginnen bl. 126 een Beschrijving voorkomt eener verzameling charters en papieren, afkomstig van Jhr. A. W. van Borssele, berustend in 't Rijks Archief te Middelburg. Als bijlage III.

Zie ook 1905, 235 vlg. Op bl. 238 wordt op 1378 Rase van Borssele genoemd als rentmeester van Bewesten Schelde.

2) Hollestelle a.w. 79. Deze schrijver maakt er daar melding van, hoe terzelfder tijd graaf Willem zijn leenen van St. Maartensdijk en Scherpenisse voor onversterfelijk verklaarde. Zie ook Van Mieris, „Groot Charterboek“ IV, 500, over de gift door Hertog Jan en Vrouwe Jacoba „ten onversterflijken erfleene“ (van 28 Sept. 1418). Aldaar 39 over bevestiging van rechten en vrijheden in den Zandijkpolder van Wolfert van Borssele door Willem VI.

3) Er is tusschen beide plaatsen meer verschil en van anderen aard. Had St. Maartensdijk ook dikwijls overlast gehad van het water (zoo in 1532 en 1570, waarbij vooral de Oudelandpolder geleden heeft), zoo ongelukkig was het er toch niet mee als met Cortgene, dat begin 16de eeuw is ondergelopen om eerst in 1681 als een nieuwe phoenix dan niet uit den gloed, doch uit den vloed te herrijzen.

Wat het eerste betreft, zie Lasonder a.w. 87. Het oppertoezicht van het dijkwezen op Noordbeveland berustte bij den opperdijkgraaf, als hoedanig we b.v. Floris van Borssele, heer van Cortgene, zien optreden in 1482 (bij Fruin, „Arch. O. L. V. Abdij te Middelburg“ R. 919).

In den tak van St. Maertensdijk, te beginnen met Florens (evenals zijn broeder Vranck) afstammende van Claes, ten onrechte als heer van Brigdamme beschouwd (zie boven), zijn de namen Floris (zie boven) en Vranck weer schering en inslag. En hier is het vooral deze Florens, die ons belang inboezemt, want hij moet de stadhouder van Zeeland geweest zijn, als zoodanig reeds onder den 1sten graaf van Holland en Zeeland, Willem III, op 1332 voorkomende, dien Gosses (a.w. 299) in die kwaliteit aanwijst (en dus niet die van 1406, ook wel voorkomende als stadhouder van Zeeland). Echter zonder nadere aanduiding, welken Floris van Borssele hij bedoelt en er zouden, naar den tijd, meerdere naamgenooten in aanmerking kunnen komen, zij het met verschillende kansen. Al heel gering is die van den aldus geheeten zoon van Raes (en met een Geertruide gehuwd), maar de positie van dezen Floris, al is ook hij ridder, lijkt lang niet belangrijk genoeg voor zoo'n gewichtig ambt. Eerder geldt dat van den (met Elisabeth getrouwd) Florens, op bl. 7 reeds opgenomen onder de zonen van Wolfert I (resp. broeders van Wolfert II). Maar, geen spoor van een stadhouderschap bij Obreen, die toch van dezen Florens nog al uitgebreide inlichtingen geeft¹); en ook niet bij van Mieris („Charterboek” II) noch in de „Reg. Hann.”

Gelukkig brengt de „Codex Dipl. Hist.-Gen.” S. II 1, bl. 79, waarop Prof. Gosses zich overigens beroept, uitkomst. We vinden daar inderdaad den heer van St. Maertensdijk, waar het boven om ging, benoemd tot stadhouder van Zeeland, maar door Albrecht van Beieren en op 't jaar 1365 (trouwens voor Willem V al in 1352). En dat klopt beter met Obreen (al geeft deze 1362 en 1365 op), die daarbij op van Riemsdijk a.w. steunt. Wel spreekt deze schrijver (bl. 340) over Frank en Florens, de „heeren uit Zeeland” en Philips, als in 1430 belast met het gouvernement, terwijl zij al onder Jan van Beieren de tresorie hadden geleid; en deze Florens, een zoon van Gillis, heer van Souburgh (en Anna van Domburg) was

1) Een zoon van hem heet Hector, bij wien Obreen onnoodig een „misschien” plaatst, want het bestaan van dezen staat vast door de aanhaling bij Waller Zeper a.w. bl. 417.

in genoemd jaar rentmeester bewesten Schelde, gelijk Philips, zoon van Claes, heer van Cortgene (en Andele Staelinne) dit was van beoosten Schelde; hun neef Frank was de bekende, latere echtgenoot van Jacoba van Beieren, van wien we nog een bastaard Florens hebben te noemen.

Maar de zooeven genoemde drie heeren zagen zich door den Hertog aangesteld tot gouverneurs van Holland, Zeeland en Friesland. Feit is het, dat in Den Haag wel een stadhouder resideerde bij afwezigheid van den vorst, juist sinds Albrecht, die in 1362, toen hij op een kruistocht tegen de Mooren was, in Arragon toefde. Blok, „Een Hollandsche stad in de middel-eeuwen” ('s Gravenhage 1910) bl. 126—127 doet echter niet duidelijk uitkomen, of die fungeerde voor beide provincies. Wel is deze auteur elders¹⁾ uitvoeriger over dezen Florens van Borssele, van wien Albrecht van Beieren heel wat moeilijkheden ondervond, daar deze edelman als slotvoogd van Heusden lang weigerachtig bleef het zegel van den krankzinnigen Willem V aan den ruwaard over te geven; eerst na een beleg van deze sleutelvesting van Holland kon deze den weerbarstige bedwingen, die daarop werd afgezet. Maar op denzelfden Florens ook zullen Gosses en Japikse wel doelen in hun „Handboek” (bl. 195) tijdgenoot immers van Albrecht, die Veere opkweekte tot een concurrent van Middelburg en met die stad overhoop lag, iets wat trouwens al gezegd kon worden van den boven behandelenden Wolfert I, waarover Pols nader licht geeft (vgl. ook Unger, „Bronnen” I, No. 457)²⁾.

1) Diens „De eerste regeeringsjaren van hertog Albrecht van Beieren” (Bijdragen Vaderl. Gesch., 3de R. 2de deel, bl. 244 vlg.). Mede ter toelichting van de beteekenis van de rol, door dezen Floris gespeeld, kan de mededeeling dienen, dat hij tot de heeren behoord had, die den zoen bezegelden van hertog Willem met bisschop Jan van Arkel (30 Juni 1356), welke ik ontleen aan: J. C. Overvoorde en Verburgt, „Archief van de stad Leiden 1253—1575” (Leiden 1937, bl. 205).

2) Men herinnere zich in verband met zoo'n conflict ook den naam van Philips, op 1325. Ook verschillende van de hier vermelde Borsseles zijn Florens' „helpers” bij bedoeld geding, waarin de genoemde hertog of graaf uitspraak deed 16 Maart 1358/1359 (behalve Unger, „Bronnen” etc. I, No. 470, Van Mieris III, p. 83). En wat aangaat Wolferts kwestie met Middelburg, afgezien van bl. 153 en Unger t.a.p. No. 457 van den

Met den bovengenoemden Florens komen we in de 15de eeuw, in welke we zooveel zullen hooren van het optreden van Borsseles onder dezen naam en dien van Philips en Frank. We denken hier aan dien Frank en Florens, genoemd als „de heeren uit Zeeland” en Philips, waarover van Riemsdijk in zijn aangehaalde studie zóó uitweidt, als zijnde $\pm$ 1430 belast met het gouvernement, d.w.z. dat zij door hertog Philips zijn aangesteld tot gouverneurs van Holland, Zeeland en Friesland, terwijl zij al vroeger, onder Jan van Beieren, de leiding van de tresorie hadden gevoerd; die Florens dan, die zoon was van Gillis, heer van Souburgh (en Anna van Domburg) en in genoemd jaar rentmeester van bewesten Schelde, gelijk Philips, zoon van Claes, heer van Cortgene (en Andele Staelinne) dit was van beoosten Schelde; hun neef Frank, van wien we nog een bastaard Florens hebben te noemen, heeft nog grooter bekendheid verworven door zijn (later) huwelijk, echtgenoot van Jacoba van Beieren, hij dan graaf van Oostervant (om het belang herhaald).

Het blijkt uit K. Heeringa's aangehaalden Inventaris „Het Henegouwsch-Beiersche tijdvak (1319—1432)” (’s Gravenhage 1913) bl. 46 e.v., hoe genoemde gouverneurs ook de rekeningen afhooren — en wel in Den Haag —, daar die plaats Philips van Borssele, heer van Cortgene als rentmeester noemt, evenals o.a. ook Florens en Frank passim ¹⁾.

aangehaalden Pols diens bekende studie „Graaf Jan I van Holland” (Bijdragen Vad. Gesch., 3de R. X, bl. 1 vlg), nog altijd zoo belangrijk voor de kennis van Wolferts politiek als grondslag van de macht en het aanzien van zijn nageslacht.

1) Onder de andere rentmeesters uit het geslacht Borssele. Dieric, heer van Zuilen, en behalve de genoemde Philips en Floris, nog een andere van den eersten, nog 4 van den 2den naam (o.w. ook Florens Claesz. en Florens Rasenzoon), twee Franken o.w. de genoemde, de bekende Hendrik, burggraaf van Zeeland, en nog een naamgenoot, 3 Claesen, 1 Raes en nog een Wolfert — allen òf van geheel Zeeland of van een onderdeel, meestal Bewesten Schelde. Laatstbedoelde Raes of Rase van Borssele, als rentmeester van Zeeland bewesten Schelde, wordt ook vermeld bij Unger, „De economische ontwikkeling van Middelburg vóór den Bourgondischen tijd” (Archief Zeeuwsch Genootschap 1918, 68—69), evenals Sueller a.w. 59, aangehaald bij Unger, „Bronnen” enz. III, 22. Vgl. ook Heeringa, „Inventaris” No. 43. In deel II der genoemde uitgave van Unger tal van sporen van die rentmeesterswerkzaamheid.

We kunnen hier niet uitvoerig ingaan op de moeilijkheden, ja conflicten, ook tusschen deze Borsseles uitgebroken met het vorstenhuis, hier gevestigd door Philips van Bourgondië, bij de inrichting van zijn bestuur in Holland en Zeeland. In den breede heeft Th. van Riemsdijk in zijn genoemde studie er over uitgeweid, meer nog in zijne bijdrage tot de gesch. opstellen, aangeboden aan R. Fruin¹⁾. De voorstelling van zaken wijkt daarin niet veel af van diegene, die Blok vroeger gegeven had van die moeilijkheden van en met die „rijke“ heeren van Borssele, tot wie zich hertog Philips in geldnood gewend had. Afwijking alleen maar in opvatting van den Raad, waarin Hendrik van Borssele een der 3, door den hertog, uit Zeeland gekozen leden was. In zijn uiteenzetting der gebeurtenissen kon van Riemsdijk zich op eenige plaatsen beroepen op het in het Rijksarchief aanwezige Register Borssele. Diversen, voor wat betreft bepaalde, heer Frank ten deel gevallen, goederen en op van Mieris (IV, 1010)²⁾ voor wat aangaat het beslag op de niet leenroerige goederen van Philips van Borssele, wegens diens wanbeheer als rentmeester van Bewesten Schelde en eerst 1 April 1433 opgeheven ten voordeele van zijn erfgenamen, bijna 2 jaar na diens dood (13 Juli 1431). Tijdelijke oplossing — dan weer nieuwe conflicten wisselden elkaar af, leidend zelfs tot Frank's arrestatie, de laatste in verband met een complot tegen den hertog, tot de ontkenning waarvan handlangersdiensten hadden bijgedragen van hooge Hoeksche edelen, begeerig naar de gunst van den Bourgondiër en onder wie vooral een Montfoort en een Naaldwijk³⁾ zich deden gelden, benijders van den machtigen

1) „De oorsprong van het Hof van Holland“, aldaar bl. 184, doch vooral 190 vlg.

2) Mede een der bewijsplaatsen voor Blok in diens hier bedoelde studie: „De eerste jaren der Bourgondische heerschappij in Holland, 1428—1434“ in: Bijdragen Vaderlandsche Geschiedenis 3de R. 2de deel (1885), bl. 331 vlg.

3) In de diens geslacht gewijde studie, bl. 16 bedoeld, zullen we ook voor deze Borsseles ons mede beroepen, gelijk ook hier trouwens mogelijk was, op daar nog te vermelden uitgaven als van de Blécourt en Meijers, Jansma e.a., ook hier beneden nog aangehaald.

Kabeljauw. Hun loon was opneming in den Raad, aan wien, na afzetting van heer Frank, het bestuur over Holland en Zeeland weer werd opgedragen en welk lichaam (waarin men, sinds 1447, het Hof van Holland herkennen kan) feitelijk al was ingesteld bij de regeling van 3 Juli 1428. En nu leidde die zoen van Delft tot de breuk daarvan in het geheime huwelijk van gravin Jacoba met heer Frank, met het verdrag van haar afstand als gevolg (1433), waarbij zij ook van haren titel moest afzien.

Nu scheen het gedaan met de hooge sprongen der van kuiperij niet vrijgebleken Borsseles, die — Floris vooral — als tresoriers al een rol gespeeld hadden onder Jan van Beieren, toen diezelfde Floris, toentertijd tresorier, genoemd werd onder de schuldeischers van Jan van Brabant, voor wien de Beier zijn schulden zou betalen volgens verdrag van 21 April 1420. Trouwens in verband met den Brabantschen hertog wordt ook Philips van Borssele herhaaldelijk vermeld in samenhang met de brieven van 19 en 20 Juli 1425 bij de overdracht van den Brabantschen hertog van het landsbestuur. Ook de namen van andere Borsseles komen in deze onrustige periode meer dan eens voor. Niet alleen van den later uitvoeriger te behandelen Hendrik van Borssele, neef van het met het opperbevel in Zeeland belaste, besproken drietal, lid, gelijk we zagen, van den Raad van Negenen, den admiraal, in verband ook met zijn machtige positie als beheerscher van de Scheldemonden ¹⁾, maar ook andere, onder wie „Nycolaus de Borsalia“, trouwens al in den tijd dat heer Floris tresorier werd, de laatste zelfs al vroeger (1 Aug. 1394).

Niet alleen „Riemsdijk's nagelaten aantekeningen“ doen zulks zien, onder den naam van „De rechtspraak van den

1) Zie P. J. Blok, „De eerste jaren der Bourgondische heerschappij in Holland, 1428—1434“, in: *Bijdragen Vaderlandsche Geschiedenis* boven genoemd. Zie ook nog van denzelfde „De financiën van het Graafschap Holland“, in: *Bijdragen Vaderlandsche Geschiedenis* 3de R. 3de D. (1886). bl. 128, naar vooral „Philips de Goede en de Hollandsche steden in 1436“ in *Med. K. Akad., Wet. Afd. Lett. Deel* 58, S. B. (1924), bl. 33. Vooral 328—329 over verschillende Borsseles.

Graaf van Holland", bewerkt in 3 deelen door Dr. J. Ph. de Monté ver Loren ¹⁾: zie b.v. III, 356, Frank van Borsssele op 10 Aug. 1422 gelijktijdig ongeveer met zijn neef Floris als tesorier, en, veel vroeger dan, die Nicolaas; maar ook reeds in de door Mr. Meerkamp van Embden bezorgde uitgave der „Stadsrekeningen van Leiden" (I 1390—1424; II 1424—1434 ²⁾), vooral, behalve Philips, weer Frank en Floris, met name bij de moeilijkheden om en in Leiden (al blijkt de laatste nog zijn zetel te hebben in St. Maartensdijk) en waarover J. Meerman gehandeld heeft in zijn „Geschiedenis van het beleg en de verovering van Leiden door Hertog Jan van Beieren in 1420"; dan zien we ze optrekken tegen Woerden (1424), vervolgens ter dagvaart tijgen naar den hertog (vergelijk hier ook „Geschiedkundige bijzonderheden uit de tesoriersrekening der stad Leiden 1424—1425", medegedeeld door Rammelman Elsevier in Kron. Hist. Gen. 1851, bl. 271), maar ook bij het papegaai schieten en feestonthaal.

Maar van elders weten we, dat laatstgenoemde Borsssele na den dood van den van zoo ernstige onregelmatigheden beschuldigden rentmeester (gen.) van Zeeland bewesten Schelde, van Philips, op 13 Juli 1431, dat Florens, die rentmeester van beoosten Schelde was en dien Philips als rentmeester van bewesten Schelde opvolgde, in zich beide rentambten vereenigde, totdat hij 10 Aug. 1434 daaruit ontslagen werd ³⁾.

Tenslotte nog een verwijzing betreffende het drietal hier besproken Borssseles voor het 15 Aug. 1428 (bij art. 6 van den „zoen" van Delft) ingestelde college der Negenen, voorlooper

1) Utrecht 1932—1934 in de Oud-Vaderlandsche Rechtsbronnen.

2) Aldaar in de Werken van het Historisch Genootschap. 1913—1914.

3) Over den Raad van Negenen van 1428, over den steun dien Philips zocht bij de rijke Borssseles, hun dienst als gouverneurs, die echter niet langer geduurd heeft dan tot 1 Nov. 1432, toen er een nieuwe regeling werd ingevoerd, waarbij de betrekking van tesorier werd afgeschaft, Oem benoemd werd tot rentmeester gen. en een nieuwe Raad werd geconstitueerd, zie ook nog Bijleveld, „Het nonnenklooster Mariënpool en de stichter Boudewijn van Swieten (Tesorier van Holland, Zeeland en Friesland)", in het Leidsch Jaarboek 1905 (bl. 141—142) met Bijl. A. en B.

dan van het Hof van Holland (vgl. hiervoor ook het bij Jansma aangehaalde werk van van Son) en de verdere veranderingen in bestuur en administratie m. n. in de periode 1428—1432, maar ook daarna, en wel naar : T. S. Jansma, „Raad en Rekenkamer in Holland en Zeeland tijdens Hertog Philips van Bourgondië" (Utrecht 1932) in : Bijdragen van het Instituut voor Middeleeuwsche geschiedenis der Rijksuniversiteit te Utrecht (ook Utrechtsch proefschrift), welke schrijver trouwens ook over een ander gelijklevend drietal van het sterk opgekomen geslacht gesproken had ; dit waren nl. onze oude bekenden Floris, als Raad in 1358 ontslagen, maar 4 jaar later opnieuw als zoodanig vermeld, degene, die tijdens de reis van hertog Albrecht als Ruwaard van Zeeland is opgetreden en Hendrik van Borssele, evenzeer te onderscheiden van den lateren, veel meer vermaarden, als hier reeds bij Floris, den zoon van Raes nl. van den gelijknamigen zoon van heer Claes (zie boven), voor welke rentmeesters beoosten Schelde ook hier verwezen wordt naar het werk van Heeringa.

Het boven 't laatst uitvoerig behandelde drietal wordt dan bij Jansma, bl. 42 e.a. besproken, waaruit nog duidelijker uitkomt, hoe zij onmiddellijk na den dood van Albrecht reeds op 19 Dec. 1404 tot Raden zijn aangesteld in Zeeland, en wel eerst Floris, de heer van St. Maartensdijk en iets later dan Philips van Borssele, heer van Cortgene. Vervolgens herhaaldelijk over hen met hun neef Frank als tresoriers voor de periode 1430—1432, in verband ook met hun wedden, die voor laatstgenoemde en Floris pas later met terugwerkende kracht zijn vastgesteld $\pm$ Juli 1432 na hun overeenkomst met Philips van Bourgondië om het bestuur op rekening te bedienen en met verwijzing hier naar van Riemsdijk, „Oorsprong" enz. (zie boven) 192, doet Jansma, die vooral zich beroepen kan op de in het Algemeen Rijksarchief aanwezige Tresoriersrekening van Frank en Floris, uitkomen, waarom geen melding wordt gemaakt van een salaris voor heer Philips, daar die immers 13 Juli 1431 overleden was. Zie bl. 78, maar ook op meer andere plaatsen maakt Jansma melding vooral van Floris, die b.v. in de (1ste) rekening van den aldus genaamden

rentmeester-generaal Willem van Naaldwijk¹⁾ (van 19 Juni 1439—25 Juni 1440) als een der Raden genoemd wordt; ook in de rekeningen van den Rentmeester-generaal van 1445—46, en op meer plaatsen, soms ook in verband met den zetel van den Raad, die gewoonlijk die is van de regeering, dus onder de Borsselles meestal Leiden, tusschen 1433 en 1434 wisselend met Den Haag, daarna gewoonlijk de laatste plaats, op welke keuze soms uitgebroken ziekte als de pest invloed heeft.

En verder komt, behalve Philips van Borsselle, heer van Cortgene, rentmeester van „Bewesterscelt" (1429—30), (met beroep op Rijksarchief Zeeland, archief der grafelijke officieren van Zeeland, nr. 23) ook de bekende Hendrik van Borsselle, heer van de Veer(e), voornamelijk in verband met door hem ingediende rekeningen, herhaaldelijk voor (zoo bl. 160—161), waaruit opnieuw diens hooge aanzien blijkt, als in Zeeland onmiddellijk genoemd na den graaf. Toch komt hier vaker nog de naam voor van den al veel genoemden Floris (wiens 2de rekening, van 1 Oct. 1432—1 Oct. 1433 aanwezig in het Rijksarchief van Zeeland, op de laatst aangegeven bladzijde vermeld wordt met verwijzing naar de ook door ons meermalen geciteerde, trouwens welbekende uitgave van Fruin, „Rekeningen enz. in 1607 uit de Hollandsche Rekenkamer naar de Zeeuwsche overgebracht", Inv. nr. 2), in verband ook met voorzieningen voor de vererving zijner Zeeuwsche ambachtsheerlijkheden en leenen op zijn dochter Maria, vrouwe van Jan van Cats of haar zoon(s) bij gebreke van een wettigen zoon (Jansma 212; de op bl. 199 genoemde Floris, vermeld in een 17 Dec. 1353 te Zieriksee gegeven stuk, is natuurlijk de vroegere Floris, boven mede besproken.¹⁾)

Voor de gouverneurs Vranck, Philips en Floris (let op deze volgorde) en tevens ook over Hendrik van Borsselen ook te raadplegen: A. S. de Blécourt en E. M. Meyers, „Memorialen van het Hof (den Raad) van Holland, Zeeland en Westfriesland van den secretaris Jan Rosa" (Haarlem—'s Graven-

1) Over dien Willem III van N. uitvoerig in mijn bl. 16 en 22 aangehaalde, nog in bewerking zijnde studie, waar o.a. ook over die kwestie van residentie.

hage 1927) Dl. I, II en III in: Rechtshist. Instituut, vooral bl. VI en VII (boven, bl. 22, reeds genoemd en later ruimer te gebruiken).

Vestigen we nog even de aandacht op Frank, door erfenis van zijn vader Floris („metter zuylen”) heer van St. Maartensdijk en door zijn huwelijk graaf van Oostervant, omdat dat (1434) gesloten is met Jacoba van Beieren (’t vierde van „Vrouw Jacob”) ¹⁾; hij heeft haar 34 jaar overleefd, daar hij in 1470 is gestorven, zonder wettige nakomelingen, slechts een bastaard nalatend, den bovengenoemden Floris, heer van Cortgene, die ter zee gediend heeft in den tijd, dat Hendrik en Wolfert, zijn verwanten uit den huize van Veere, daar ’t bevel voerden.

Terwijl diens jongste zoon Frank, † 1522, heer van Cortgene wordt, heeft zijns vaders zuster Alieonora, vrouwe van Zuilen, gehuwd 1e met Gijsbrecht van Nijenrode (Versl.’s Rijks oude Arch. 1905, 208), 2e met Jan van Buren, de meeste van diens goederen o. w. ook de ambachten van St. Maartensdijk en Scherpenisse, geërfd, wier dochter Elisabeth, eenig kind en dus erfgenaam uit haar huwelijk (1475) (met Gerard van Culemburg) 2, of juist 3 kinderen had ²⁾. Hiervan verwierf

1) In 1445 werd hij nog geroepen (door hertog Philips) als opvolger van Gerrit van Poelgeest, tot het kasteleinschap van dat Teilingen, waar „Vrouwe Jacob” haar laatste jaren vóór haar dood (9 Oct. 1436) had doorgebracht (L. Ph. C. v. d. Bergh, „Het Huis Teilingen”, bl. 3).

Maar sinds heeft hij er toch blijkbaar niet vaak meer vertoefd, reden, waarom Prof. Blok in Jaarb. van Gesch. en Oudh. van Leiden en Rijnland II (1905) 103—133, die het daar ook heeft over zijn houtvesterschap, vermoedt, dat een ander wel voor hem als kastelein zal zijn neergezet. Zie aldaar 121—122, waar ook gesproken wordt over de overbrenging na Jacob’s dood van haar meubelen naar Borsseles woning in den Haag, gelijk op bl. 118 over de tot in de 18de eeuw als reliek op ’t slot bewaarde stoel, met het oude Holl. wapen, en de twee oude portretten van het echtpaar, nu in het Rijksmuseum.

2) Plaatsgebrek verbiedt hier uit te weiden over die overdracht van de genoemde Stichtsche heerlijkheid aan Frank van Borssele tot vast erfleen geschonken, door Elisabeths huwelijk op het geslacht van Culemburg. Evenzeer als over de betrekking van zijn zuster, haar moeder Alieonora in verband met het huwelijk van den zwager van deze, Johan van Nijenrode, met haar nicht Johanna van Montfoort, tot den voor deze laatste als voogd gekozen Dirk van Swieten (N.N. Biogr. Wdb. V 855),

Maria, echtgenoot van Frederik van Egmond, St. Maartensdijk en Scherpenisse, doch zou de oudste, Jasper van Culemborg, later als heer van Borssele optreden, getrouwd (1469) met Johanna van Bourgondië¹⁾ († 9 Februari 1511), dochter van Antonie, den gr. Bastaard, graaf de la Roche en Maria van Viefville; het derde, de jongere zuster Elisabeth (Aleida?) werd non.

Nog 2 jaar vóór den tak van Cortgene was die van Brigdamme, als wiens stichter de literatuur den 14den eeuwsehen Claes²⁾ noemt, met den dood (dus in 1468 en wel 6 Juni) van Adriaen uitgestorven, Heer van Brigdamme, Popkensburg, Duiveland, Sommelsdijk enz., zoon van Jacob en Anna van Hennin, tevens de belangrijkste uit die familie. Maar 't artikeltje in N. N. B. W. IX, 86, noemt hem alleen heer van Brigdamme, Zoutelande en Sint Laurens en beschouwt hem als zoon van Floris en Elisabeth Hondt.

Door Philips den Goede in den strijd bij Brouwershaven tot ridder geslagen, voerde hij, kastelein en schout van Gouda

wiens 2de vrouw een dochter was van Arend van IJselstein en Barbara van Borssele. Vgl. mede over Hugo en Arend van Swieten in dit verband, Nav. 1899, 233 en 371 vlg., 1900, 185—186. En Ned. Leeuw 1917, 190 over Gerrit (12de heer van C. (en van Weerd) (± 1480) en zijn zoon (± 1504) en beider huwelijken. Zie nog: Versl. 's Rijks oude Arch. 1905, 260) en thans over Dirk nog: Bijdr. en Med. Hist. Gen. Dl. 59 (1938) bl. 21 aant. 1.

1) Geneal. en Her. Bladen II, 183, X, 154. Vgl. ook N.N.B.W. VIII, 200, waar als huwelijksjaar (Dec.) 1469 genoemd wordt; 1470 echter bij Butkens, Trophées..... de Brabant II, 149.

2) We onderscheidden reeds van hem zijn gelijknamigen kleinzoon, naar Obreen overleden 1412, naar Meerkamp van Embden 1402. Hij was gehuwd met Marie van Arnemuiden (en dan niet met Beatrix van Domburg of van Coudekercke, gelijk Smallegange wil, bl. 394, waar hij eerstgenoemde Maria als vrouw geeft aan Albert, zoon van Claes I en vader van Claes II), wier dr. Hadewich, vrouwe van de Capelle, weer huwde met Wolfert van Veere, den 5den van dien naam, volgens Smallegange, hier (bl. 393) juist (vgl. ook Ermerins en Obreen), anders dan op bl. 394. Zoo buigen beide takken naar elkaar toe. Van hun kinderen komen we straks op Hendrik terug („sonder oir” overleden, als Smallegange zegt op bl. 395, is dus weer onjuist). Van den bovengenoemden Claes, den echtgenoot van Janne van Zevenbergen, kent Obreen geen, doch Meerkamp van Embden (t.a.p. bl. 5) wel een zoon, Gerard, vermeld immers in een acte van 1368 als broeder van Florens (zoon van Nicolaes = Claes), bovengenoemd als medestichter van den tak St. Maartensdijk.

(sinds 1444), vermeld (1464) ook als voogd van Bergen (Hen.) en Kapitein van Biervliet (1453). Raad en Opperkamerling van den Hertog en zijn zoon Karel den Stoute, hun leger met succes aan in den oorlog in 't Sticht ter erkenning van David van Bourgondië, bastaard des eersten, als Bisschop van Utrecht. Het loon was de beleening met de helft der heerlijkheid van Asperen in zijn hoedanigheid van heer van Arkel en uit naam van den hem zeer gunstig gezinden graaf van Charolais, wiens zijde hij gekozen had in diens conflict met zijn vader, intusschen in 1467, één jaar vóór die beleening gestorven. Zijn aanzien bleek ook uit zijn tegenwoordigheid bij de kroning van Lodewijk XI, bij welke gelegenheid hij andermaal tot Ridder werd geslagen. Zijn huwelijken, hoewel, gelijk gezegd, beide zonder wettig oir — een natuurlijke zoon Jacobus met diens zoon Florens vermeldt R. Fruin, „Het Archief der O.L.V. Abdij te Middelburg”, R. 860 — eerst met Maria van Cats, vrouwe van Souburg of tot Monster ($\pm$ 1448) en daarna met Anna, natuurlijke dochter van hertog Philips (en een jonkvrouw van Steenberg), die op de bruiloft tegenwoordig was¹⁾, hadden dit aanzien verhoogd. Ten voordeele van haar had Adriaan nog beschikt over zijn bezittingen, na kerken, priesters en kloosters ruim bedacht te hebben en zij richtte een fraaie tombe voor hem op in de kerk te Souburg voor het Hooge Altaar. Geboren $\pm$ 1433, bleek, niet

1) Hoewel hij, volgens Dr. Meilink, zich toch niet bijzonder verheugd schijnt te mogen hebben in de gunst van hertog Philips, die dan ook geringe sympathie voor dit laatste huwelijk getoond zou hebben. Dezelfde schrijver heeft aangetoond, dat Obreen (en, op diens gezag, ook het daarbij aangehaalde, zeer onvolledige artikel in het N.N.B.W.) hem, Adriaan van Borssele, in zijn, Meilinks, bron „kamerling” van Philips genoemd, ten onrechte heeft opgenomen onder de Ridders van het Gulden Vlies (zie diens artikel „Holland en het conflict tusschen Philips den Goede en zijn zoon van 1463/64”, in: Bijdragen Vaderlandsche Geschiedenis, 7de R. 5de deel ('s Gravenhage 1935, bl. 134). Over dit punt was vroeger al twijfel gerezen, maar ook de „Beschrijving der Wapens in de Groote of St. Bavo's Kerk te Haarlem”, in: Bijdragen Bisdom Haarlem II (1874) was — op grond van de Zeeuwsche kroniekschrijver Reigersberch van Cortgene en van een oud portret van Adriaan van Borssele, hem voorstellend als Vliesridder — tot de conclusie gekomen, dat deze dit inderdaad moet geweest zijn.

veel meer dan een jaar na Adriaans dood, zijn nog jonge weduwe tot een nieuw huwelijk bereid (1470) en zeker van niet minder aanzien was haar 2de echtgenoot, Adolf van Kleef, heer van Ravestein, Harpen, Uden, Wijnenda(e)l(e) en Dreischor dan zij en tegelijkertijd opgevoed aan haar vaders hof en ook (sinds 1462) weduwnaar n.l. van Beatrix van Portugal, dochter van Pedro, hertog van Coïmbra. Voor beiden dus „een schitterende partij”: zij, zuster van Karel den Stoute, van den genoemden bisschop David en den mede reeds genoemden Antonie, den grooten Bastaard ¹⁾, graaf de la Roche (Lux.) en sinds den dood van den bastaard Cornelis, heer van Beveren, en in het bezit van rijke goederen, nog vermeerderd door de nalatenschap van Adriaan van Borssele. En hij! Als een der „grands seigneurs”, der „princes du sang”, door de vorsten met „cousin” aangesproken. Van die vorsten is Maximiliaan door hem tot ridder geslagen (1478), terwijl hij van Philips den Schoone als peter is opgetreden ²⁾. Kortom, met zijn zoon Philips, de eerste aan 't Bourgondische hof, met name in den eersten tijd van Karel den Stoute.

Deze allen waren tijdgenooten van de laatsten van Borssele-Veere, tevens de belangrijkste ³⁾.

Voor al gold zulks voor den reeds als zoon van Wolfert (V)

1) Zijn vader kreeg van Keizer Frederik III en Paus Sixtus IV gedaan, dat Antonie voor wettig werd verklaard en het recht verkreeg om dien vader op te volgen in al zijn zetels van hertog en graaf, voorts te mogen voeren den Bourgondischen naam en titel en de andere in den tekst genoemde titels.

2) Ol. de la Marche III, 250, 252. Zijn familie, waarvan we zijn zoon Philips weldra zullen ontmoeten, spelende zijn belangrijke rol vooral in de geschiedenis der 80er en 90er jaren, is beschreven door Chestret de Hanefte, „Hist. de la Maison de la Marck, y compris les Clèves de la seconde race” (Liège 1898).

3) Zij, Hendrik en zijn zoon Wolfaart (VI), gelijk ook de gelijknamige tijdgenoot van Floris V (zie boven), de eerste heer van Veere (idem), zoon van Frank (?) en Maria van Egmond, zijn ook door P. de la Rue behandeld in „Staatkundig en Heldhaftig Zeeland”. Ook verder, uitsluitend, de best bekende Borsseles uit andere takken, nl. Frank, Jacoba's echtgenoot, en een paar latere.

en Hadewych (uit den tak Brigdamme) vermelden Hendrik, een der gewichtigste Nederlanders der 15de eeuw, zegt Obreen zelfs, die in hem, te recht, een dankbaar onderwerp voor een dissertatie ziet. Aan dezen toekomstigen biograaf de taak overlatend heer Hendrik naar leven en verdiensten te schetsen, kunnen wij, beperkt door het bestek dezer studie, slechts op enkele hoofdzaken wijzen, behalve door de kronieken, daarbij uitstekend voorgelicht vooral door auteurs als Ermerins en Obreen; vooral de eerste, als geboren Veerenaar, over het algemeen goed op de hoogte van het geslacht in kwestie, is zeer uitvoerig, trouwens ook voor zoon en kleinkind, Wolfert en Anna, met wie de tak zal uitsterven.

Hendrik, bij zijn tijdgenooten welbekend als „Monsieur de la Vère”¹⁾ was, behalve heer van Veere, dit ook van Zandenburg, Vlissingen, Westkapelle, Domburg, Brouwershaven enz., verder van Falais, Heer ook van Peer in 't land van Luik, Haemsroede, den Aggere²⁾, Schoten, Amstelveen, Sloten, Oostdorpe, Biggenkerke, 's Gravenpolder en meer ambachten op Walcheren, Zuidbeveland enz.; daarbij graaf van Grand-pré („Groetveld”), (Champagne), als hoedanig hij dus leenman was van den koning van Frankrijk, dien hij ook een tijd

1) Heer „van der Vere” noemde het hoofd van het geslacht zich al in 1338, blijkens Van Mieris II, 603.

2) Voor dit „den Aggere” herinneren we verder aan 1534, toen (16 Maart) Adolf van Bourgondië (zie boven) van den Keizer een octrooi ter bedijking ontving, met aangrenzende in 1532 geïnnundeerde landen, waardoor een z.g. „gemeyne wetering” ontstond (Beekman I, 442). En wat Haemsroede (Heemsroede) en Amstelveen betreft, mede in den tekst vermeld, beide kwamen voor in een klaagbrief van den pastoor van laatstgenoemde plaats van 8 Juni 1450, bewaard op het stedelijk archief van Veere, eigenlijk uit 2 stukken (het laatste van Juni 1461), beide gericht aan Hendrik van Borssele (Bijdragen Bisdom Haarlem, Deel II (1874), bl. 193 en 239). Daar, op bl. 55, wordt gesproken over het dienen van den Franschen koning door Hendrik van Borssele als diens luitenant-adm. Blijkens de Reiffenberg, 53, wordt hem dit later, in het 11de kapittel der Vliesorde (1468, dus al onder Karel den Stoute), verweten, waarop hij zich verdedigen kon met er zich op te beroepen, dat hij met medeweten van den ouden Hertog, die waardigheid al 22 of 23 jaar bekleed had; nu trachtte men dit met de statuten der orde te plooiën.

als admiraal gediend heeft ¹⁾. Hij was ook wel in Holland gegoed, maar toch in het bijzonder in Zeeland, waar vele bezittingen al eeuwen aan zijn geslacht behoorden.

Zoo Veere, sinds 1282, toen Wolfert (I) en zijn vrouw Sibilie in onversterfelijk leen hun goederen in Zandijk terugontvingen van Beatrix van Holland (met bevestiging door haar gemaal Floris V) aan wie ze toen opgedragen waren ²⁾. Dit moet worden beschouwd als een episode uit den strijd, dien de Zeeuwsche edelen, als elders natuurlijk gebonden aan het leenstelsel, toch trachtten te voeren om de al te groote splitsbaarheid van hun leenen te beperken, waar ze immers in Holland gezinszins splitsbaar waren.

Juist in de periode van Floris V en Wolfert I van Veere was die strijd wisselend en hevig en boven reeds wezen we er op, hoe die Zeeuwen, positie nemende tegen dien graaf, trouw zwoeren aan Guido of Guy van Vlaanderen ³⁾. En ook

1) De Barthélemy, „Notice historique sur la maison et les comtes de Grandpré”. p. 70. Trouwens al in 1435 had hij de zee bevaren en 3 jaar later 't commando gevoerd in den strijd met de Hanze, gelijk nog in 1470 tegen de Engelschen als admiraal en opper-kapitein van de zee.

2) Het viel ongeveer in denzelfden tijd, dat deze Wolfert heer van Veere werd, dat door hem in de nabijheid Vrouwenpolder ingedijkt werd, geschetst als een middelpunt van druk internationaal verkeer (door Meerkamp van Embden, „De lotgevallen van het miraculeuze Maria-schilderij te Vrouwenpolder na de Hervorming”, in: Archief Zeeuwsch Genootschap 1930, bl. 196 vlg.). Over de verhouding van Wolfert tot Floris V, behalve de genoemde studie van Pols, ook de aantekeningen daarop van R. Fruin, „De Dordrechtsche twisten van 1299”, in: Verspreide Geschriften VIII, 176 vlg.; zie daar nog VI (reg. in voce W.) behalve diens „Oudheid van Rotterdam”, de studie „Over waarheid, kenning en zeventuig in de rechtspleging van Holland en Zeeland”.

3) Zie bl. 12. Vgl. verder R. Fruin over dien strijd in „De leenregisters van Bewesten Schelde 1470—1535” bl. 25 vlg. Thans ook Meerkamp van Embden in zijn vroeger aangehaalde studie over Popkensburg 6—9. Daar ook over Claes, bovengenoemd, achterkleinzoon van Wolfert I, die ook een dusgenoemde broeder had, voorkomend op 1271—1276 en dus weer op zijn beurt een jongere dan die Claes, vermeld (bij van Grijskerke, „'t Graafschap van Zeeland”, 277) op 1235 als aanwezig op een tournooi te Haarlem.

na hen is het met de begeerde, meerdere vrijheid van de toch zoo machtige leenmannen daar in Zeeland weinig anders dan maar tijdelijk kunnen gelukken, al verhoogden ten minste de Borsseles voortdurend hun positie door aankoop van allodiale goederen. Vooral als die leenen als onsterfelijk waren terugontvangen, — het waren dan haast vrije eigendommen, gelijk met Popkensburg geschied is als een der bezittingen van Claes van Borssele ('t charter van 1401 voor hem en zijn vrouw Maria van Arnemuiden) en zooals vroeger, in 1282, voor Wolfert I was voorgevallen met Zandijk.

Daar, in dien polder van Zandijk, was Veere of Kampveere opgekomen, geheeten aldus naar het veer op Camperland (op Noordbeveland). Visschers en veerlieden bewoonden een gehucht, dat groeide tot een dorp, waaruit zich een stad ontwikkelde, die later met muren zou worden omgeven¹⁾, en saamgeweven met de geschiedenis der Borsseles als hun heeren, verbonden aan hun lotgevallen, door hen en hun opvolgers uit het huis Bourgondië uitermate begunstigd en mede daardoor tot bloei geraakt.

Dien bloei was het vóór alles verschuldigd aan den handel ter zee, zich ontwikkelend naast de visscherij, mogelijk ook geworden door de toenemende diepte van het voorgelegen Veersche gat, waardoor een voortreffelijke reede ontstond. Doch behalve aan de verbetering van dit Veergat dankte de plaats haar opkomst ook aan het verloren gaan van de havens Westen-Schouwen en Vliet op Schouwen en Noordbeve-

1) Die ommuring is reeds onder dezen Hendrik (IV) begonnen. Denk, behalve aan „een groot stuck muers“, aan de poort van 1471, naar zijn tegenstander ter zee, den Engelschen „kingmaker“ bekend gebleven als de Warwijcksche poort (W. S. Unger, „Het stadhuis van Veere“, Middelburg (1934) bl. 9). Over het genoemde Zandijk, als afzonderlijke parochie reeds in 1153 vermeld en dat dus aanvankelijk het latere gebied van Veere omvat en een deel van Vrouwenpolder, zie Huizinga t.a.p. bl. 21, waar dergelijke afsplitsing der oorspronkelijke parochies tevens bericht wordt van Brigdamme en Serooskerke (ook al vóór 1200), met beroep ook op Fruin, „Archief Onze Lieve Vrouwe Abdij“, R. 3, waar ik het echter niet kan vinden.

land.¹⁾ En men richtte zich in de 14de, meer nog 15de eeuw, geleidelijk op Frankrijk, Spanje, Engeland en Schotland en de landen van het Noorden. En toen de, door de Smet in zijne (in Bull. Ac. R. etc. verschenen) bekende studie (over voor-
spoed en verval van Brugge) behandelde verzanding van het Zwin plaats greep²⁾ en deze stad daardoor, en mede door haar aandeel in de twisten in het Vlaanderen van het voorlaatste decennium der laatstgenoemde eeuw als stapelplaats van den Schotschen handel onttroond werd, was, gelijk Calais dat

1) Zie H. van Oordt, „De havens van Walcheren”, in: Archief Zeeuwsch Genootschap 1919, 53 vlg.; inzonderheid bl. 58 vlg. Vergelijk de studie (met bijgaand kaartje en verwijzing ook naar Sneller's proefschrift „Walcheren in de 15de eeuw”, ook in onzen tekst geciteerd) ook voor Arnemuiden, Middelburg en Vlissingen, van belang echter niet minder voor de bespreking, gelijk bij Sneller, ook daar (bl. 54—55) van de voornaamste handelswegen, die in de middeleeuwen bij Walcheren samenkwamen. Ook bij Sneller vindt men al die Zeeuwsche vaarwaters op het kaartje aangegeven. Voor Middelburg speciaal nog de studie van Dr. W. S. Unger, „De economische ontwikkeling van Middelburg vóór den Bourgondischen tijd”, al reeds eenmaal aangehaald uit het Archief Zeeuwsch Genootschap 1918. Zie echter voor belangrijke wijzigingen de studie van denzelfde, „Middelburg als handelsstad (XIIIe tot XIVe eeuw)”, in: Archief Zeeuwsch Genootschap 1935, bl. 1—176, met de daar, vooral voor het (langzamerhand in verval rakende) stapelrecht dier stad belangrijke literatuur, vermeld op bl. 4 vlg. Daar ook over den voortdurenden concurrentiestrijd tusschen Veere en Vlissingen. Zie vooral bl. 12, 15, waar, als bron, ook verwezen wordt naar de Zeeuwsche rentmeestersrekeningen. Ook op Brugge wordt herhaaldelijk gewezen als mededinger, met name als wolstapel, ook van Dordrecht (te Middelburg 1388 opgeheven ten bate van Calais). Op de handelsrelaties van die plaatsen — men denke hier in het algemeen aan de oudtijds vermaarde „Walchersche reede” — kan ik uiteraard in mijn studie niet uitvoerig ingaan; daarvoor zij naar deze en nog nader aan te halen studies van Sneller, van Unger e.a. verwezen. Slechts zij hier nog nadrukkelijk de aandacht gevestigd op wat ook door laatstgenoemde t.a.p. bl. 43—44 wordt opgemerkt betreffende de voor Middelburg zoo gevaarlijke machtsaspiraties van den heer van Veere „den machtigen vasal uit het huis van Borssele, die zich de evenknie schier waande van den landsheer en wiens hulp hij in ieder geval vaak noodig had” etc. en die ook den landsheer wel heeft tegengewerkt, daarom juist Middelburg in den regel gunstiger gezind. Zie ook Unger's „Bronnen” (in de R.G.P.), meermalen aangehaald.

2) Ook plaatsen in het tegenwoordige Z. Vlaanderen als Sluis, maar verder vooral Cadzand, voorhavens van Brugge, zijn in dien achteruitgang daardoor meegesleept.

al zoo lang geweest was voor de Engelsche wol, Veere voor die nieuwe taak gereed; echter reeds Antwerpen en het met Veere in dezen vooral concurreerende Middelburg betoonden zich geduchte mededingers¹⁾; ook niet steeds zonder succes, waar ook deze stad de gunst van 't vorstenhuis genoot, vooral onder Karel V. Maar hoe deze vorst Veere welgezind was, blijkt vooral uit zijn verheffing tot markiezaat of markgraafschap, maar dat was eerst in 1555, in den tijd van Maximiliaan van Bourgondië, den 1sten markgraaf, verder echter buiten ons bestek.

Buiten ons bestek valt het ook na te gaan, wanneer dat Veere, dat sinds 1348, toen er een kerk gesticht was en het dus een eigen parochie werd, stad geworden is; een kwestie, die trouwens onzeker is, al moet Veere zeker in 1402 stadsrechten gehad hebben, immers met dit jaar beginnen de oudstbewaarde stedelijke registers; en wat dat 1ste jaar betreft, toen had dus de afscheiding plaats van de parochie van

1) Toch komt voor de regeering te Edinburg nog in 1522 voor de vestiging van den Schotschen stapel Brugge evengoed in aanmerking als Middelburg, Antwerpen en Veere: Unger, „Bronnen” III 304. Zie ook noot 3 aldaar. Overigens over die „weifeling van den handel” uit den tijd na Brugge en vóór Antwerpen en waarbij ook Bergen-op-Zoom betrokken is, (waarover Moll, „De rechten van den Heer van Bergen-op-Zoom”, Groningen 1915, bl. 159 vlg., alsmede Beerstecher, „Geschiedenis van Bergen-op-Zoom” (Leiden 1895), bl. 45). Zie: Sneller a.w. 121, waar intusschen vooral sprake is van den Engelschen stapel en de Merchant-Adventurers; bl. 135 intusschen over den Schotschen handel. Zie nog J. Cornelissen, „Uit de Geschiedenis van Bergen-op-Zoom in de 15de eeuw” (Leidsch proefschrift, den Haag 1923 bl. 60 vlg.), die daar doet uitkomen, hoe deze Brabantsche plaats, die toch nog voorloopig eenigen luister ontleende aan het daar vooral toonaangevend geslacht der heeren van Bergen (Glimes) (over wie o.a. de ook daar aangehaalde studie van Caland in Ts. van Noordbr. Gesch. I—II) ondanks alle pogingen om de Engelsche (en Keulsche) handelaren te houden, met name aan het beter gelegen Antwerpen meer en meer terrein verloor tengevolge van de veranderingen bij de Zeeuwsche stroomen en het ontbreken van een achterland. Hier moet ook aan Vlissingen gedacht worden, trouwens, gelijk gezegd, ook aan Middelburg, dat ook met de voorlaatste stad daarover overhoop lag, gelijk over meerdere, andere kwesties als nieuwe havenuitbreiding van Vlissingen, tol, als geheven van de haring e.d.: zie, behalve Unger, van Grol, „De geschiedenis der oude havens van Vlissingen” etc. (Vlissingen 1931) bl. 19.

Zandijk.¹⁾ En i.z. de rechtspraak, althans de crimineele, gold voor deze „goede” stad hetzelfde als voor de andere, niet grafelijke steden, Vlissingen, Westkapelle, Domburg en Brouwershaven, waarvan de 3 eerste ten tijde van Hendrik door de Borsselles verworven werden, doordat zij 1453 (niet 1452, gelijk prof. Sneller a.w. 71 verduidelijkt) verpand werden voor 17 jaar tegen 12000 kronen, liever gouden schilden (= f 14.400), noodig voor bestrijding van den opstand der Gentenaren; maar, toen aflossing onmogelijk bleek, werden ze door Maria van Bourgondië (1 Mei 1477) verkocht, eigenlijk in eeuwigdurend erfleen uitgegeven aan Hendriks zoon Wolfert en wel tegen bijbetaling van 5000 kronen; en hierin zag deze rechtsgrond genoeg om Vlissingen de betaling der ankerage te weigeren, dat is de belasting dus geheven van de schepen, niet van hun lading. Aansluiting was hierin op datgene, wat ook in het Groot-Privilege bedongen was aangaande nieuwigheden op dat gebied, geldig trouwens ook voor Veere (van Grol, a.w. 22).

We noemden Maria en het jaar 1477 en denken dan vanzelf aan dat Groot-Privilege.

Het was daarbij, dat de vermelde Borsselsche steden haar zelfstandigheid op crimineel-rechterlijk gebied verkregen om haar in 1494 (Philips de Schoone landsheer!) te verliezen, maar reeds 3 jaar later te herwinnen, toen zulks geschiedde op verzoek van Philips van Bourgondië, van Beveren, heer van Veere, door een privilege van Maximiliaan, van 18 Nov. 1497, dat Ermerins in zijn „Zeeuwsche Oudh.” (IV 135 vlg.) afdruckt (daarover ook Lasonder, a.w. 87 en Fruin, „De provincie Zeeland” etc. 77, waar verder ook over de regeling van de rechtspraak, mede (te Middelburg en) te Vlissingen). Een bijzondere rechtspraak was ook verbonden aan den Schotschen stapel te Veere, waar zooveen reeds over is gesproken. Fruin herinnert in dat verband aan de verschillende publicaties, daarover verschenen in het Archief van het Zeeuwsch Genootschap. En

1) Over het eerste: Fruin, „De provincie Zeeland”, bl. 77, over het laatste dezelfde in „Mededeelingen uit het Archief der Middelburgsche Abdij”, in: Archief Zeeuwsch Genootschap VIII, 3de stuk, bl. 107.

nog is het niet duidelijk, wanneer die stapel uit Brugge daar gevestigd is.

Meerdere schrijvers herinneren, naar aanleiding daarvan ¹⁾, aan het huwelijk van Wolfert in 1444 met Maria, niet de zuster (gelijk van der Aa wil), maar de dochter (naar Dict. of Nat. Biogr. op James I, ook juist bij Obreen) van Jacob I van Schotland, juist om het bijzondere aanzien door Hendrik van Borssele zoo voortvarend doorgezet (waar zijn zoon toen nog maar 14 jaar en ook Mary nog slechts een kind was). Doch terecht heeft, ook op grond van Rooseboom ²⁾, Sneller, die ook wees op de onvolledigheid der gegevens als gevolg van de „recalcitrantheid” der Borsseles i.z. de Veersche ankeragelijsten en de daaruit voortvloeiende onzekerheid, aangetoond, dat er voor die periode na 1444 geen sprake nog was van een vestiging van den stapel te Veere (waar zelfs de heele Schotsche scheepvaart op Walcheren, ook blijkens de door Sneller bedoelde Arne-muische lijsten, zeer weinig te beteekenen had). ³⁾ Trouwens ook James Yair („An account of the Scottish Trade in the Netherlands and of the Staple Port in Campvere” London 1776, 84—85) had reeds duidelijk doen uitkomen, dat Hendrik van Borssele en de opvolgende heeren (en vrouwe) van Veere wel alle mogelijke gedaan hebben ter aanmoediging van den handel — zoo kwam het eerste schip van Denemarken

1) Zie b.v. „Kort overzicht van de geschiedenis van den (Schotschen) stapel” door een onbekende, bij Perrels, Archief Zeeuwsch Genootschap 1903, 76, ook aangehaald bij Sneller 136.

2) Bedoeld is Rooseboom, „The Scottish staple in the Netherlands” (the Hague 1910) p. 19.

3) De Walchersche Ankeragelijsten (1431—1511) als „Appendix” bij Unger, „Bronnen” (R.G.P.) III, 817 vlg., waar herhaaldelijk over de aanspraken van de heeren van Veere. Zie daar bl. 821 en 822 over een afwijking derzelve i.z. de ankeragerechten, nog bij het leven van Anna in een aantekening bij een rentmeestersrekening van 1517; bl. 824 over een uitspraak in het langdurige geschil betreffende de ankeragerechten, die zelfs wel aanleiding gegeven hadden tot ongeregelheden blijkens de Stoppelaar, „Inventaris” no. 628, door den Grooten Raad te Mechelen, ten nadeele van de heeren van Veere, doch zulks eerst in 1535.

in die stad, in 1471, blijkens Ermerins, gevolgd door de „clinckaerts" op Noorwegen — maar dat zelfs Reijgersberg, anders geneigd, als dienaar der Borssesles, hen te vleien, geen melding heeft kunnen maken van een bepaald contract als gevolg van bovengenoemd huwelijk; en ook in de registers van het Schotsche hof is daarvan geen spoor aangetroffen. Wel is er zoo'n contract met betrekking tot den besproken stapel tot stand gekomen, en dat Reijgersberg—Boxhorn kent en vermeldt, maar eerst van 1528, dus in den tijd pas van Adolf van Bourgondië, voor wiens ijver in deze zaken, zij het ook gepaard met minder schoone practijken in de concurrentie met Middelburg, hier verwezen wordt naar zijn artikel in het N. N. B. W. (VIII 192).

Op grond van een en ander, den omvang der verworven bezittingen bovengenoemd, de diensten den landsheeren bezwezen en hun waardeering daarvoor in de gunst van ambten, het aanzienlijk huwelijk van Wolfert, staat het vast, dat van Hendrik van Borsssele af de heeren van Veere groeiden tot de werkelijke „principes insulae" (van Walcheren), waarvan ze immers bijna de heele kuststrook bezaten (buiten den driehoek Middelburg—Arnhem—Rammekens), daar meer ontzien dan „mijn Genedige Heer selve"¹⁾. Nog hun goedere daarbuiten daargelaten, schijnt met Hendrik een hoogtepunt bereikt! Gezeteld op hun trotsche kasteel, den Z(S)andenburg, opgericht binnen de oorspronkelijke heerlijkheid van Zandijk, Z.W. van Veere, beide ouder dan 1280, toch aangenomen als een stichting der Borssesles, onder schier elk lid van hun geslacht verfraaid en vergroot, was het kasteel een waar hoog-adellijk slot geworden. Vooral onder Wolfert VI, 1483, veel vertimmerd en hersteld — lees tegelijk versterkt! — was het juist onder Anna van Borsssele, 2 Maart 1505, ge-

1) Sneller, a.w. 70—72. Ook van Grol t.a.p., die er (bl. 19) op wijst, dat die machtige positie noch voor den landsheer noch voor den bloei van Middelburg aangenaam of voordeelig was, welke stad zich reeds over dezen heer Hendrik te beklagen had. De aard van deze klachten blijkt uit een stuk, afgedrukt in Ermerins' „Zeeuwsche Oudheden" III, 169 vlg. Vgl. ook Unger III, 125. Ook op het punt van den uitvoer naar Frankrijk ontstond felle concurrentie.

teisterd door een brand, die de fraaie galerij verwoestte ; geen wonder, dat reeds Reijgersbergh hierover uitweidt, waar tal van merkwaardige oudheden, o.a. handschriften moeten verloren gegaan zijn. En dien ramp is Zandijk nooit geheel te boven gekomen en als bijkomende oorzaken van die vermindering noemt Ermerins ¹⁾, de hoofdbron van deze beschrijving, waarnaar ik voor de verdere geschiedenis met den ondergang van den burcht verwijzen moet, ook het overlijden van Lodewijk van Montfoort, kortstondig de 2de echtgenoot van Anna en waarover beneden meer, de zorg, die zij moest dragen voor de eveneens nog te bespreken opvoeding van haar onmondige kinderen en de geldspillingen (ter onderschraging van hun eer en aanzien) van Adolf en Maximiliaan.

Daarbij was ook hun aller tijd getuige van menig hoog, doch veeleischend bezoek. En evenals de Souburg de eer mocht genieten van zoo'n verblijf van Philips den Schoone en zijn gemalin, de later zoo rampzalige Johanna, na de geboorte van hun zoon Karel, op hun reis door Walcheren (1500), zorgde ook Anna, sinds 2 jaar voor 't eerst weduwe, voor een schoone ontvangst. Karel zelf komt er bij zijn huldigingstocht in 1515 en ook in de tijden van Adolf (in 1520 bij 's Keizers terugkeer uit Spanje) en Maximiliaan van Bourgondië hielden die bezoeken van hooge gasten niet op, waarvan we hier willen herinneren aan den uit Denemarken verdreven koning Christiaan met Isabella en hun 3 kinderen (1523), in 1540 wederom van Karel en van zijn zuster, landvoogdes Maria, 7 jaar later, (deze aan Maximiliaan) beide tot inspectie van zeeweringen en vestingwerken. ²⁾ Doch niet zoo heel lang daarna heeft zich 't verval van den Zandijk dieper ingezet, met name sinds 't begin van den 80-jarigen oorlog. ³⁾

1) „Het kasteel en Kapittel van Zandenburg op Walcheren" (Z.O. III, 163 vlg.).

2) Zie over die bezoeken van Karel V nog : A. Moens van Bloois, „Keizer Karel V te Vlissingen" in : Zeeuwsche Volksalmanak 1837, 130 vlg. Verder beider art. in het N.N.B.W., d.w.z. van Adolf van Bourgondië in VIII (203), van Maria in X (551 vlg. hier vooral 574).

3) Hierover, met name over dat verval, ook nog te raadplegen : van Lennep en Hofdijk, „Merkwaardige Kasteelen" II, 362—365.

De boven meer dan eens vermelde bezittingen waren aan Wolfert VI vermaakt, toen zijn vader Hendrik, met wien hij in 1450 een tocht naar Rome schijnt gemaakt te hebben, op hoogen leeftijd was heengegaan, na dus een hooge positie ingenomen te hebben ¹⁾, hij, die raad en stadhouder en opperkapitein in Zeeland geweest was, daar ook het ambt van rentmeester-generaal (zie boven) had uitgeoefend, gelijk hij ook elders in verschillende colleges zitting heeft gehad; die zijn heer niet alleen de reeds aangeduide diensten ter zee had bewezen tegen den zeeschuimenden Warwick, geheim bondgenoot van Frankrijk, dien hij terugdreef, maar ook te land, om al welke redenen hij, reeds ridder door den slag bij Brouwershaven (1426), beloond werd met opneming in de Vliesorde in 1446, één jaar vóór den aankoop van het genoemde Grandpré. Door zijn huwelijk was bij dit Fransche leen voor Wolfert als een Schotsch Bochan(e) (Buchan) bijgekomen, voor Wolfert, oudste kind uit het huwelijk van Hendrik met de Vlaamsche jonkvrouw Janna van Halewijn, dochter van Olivier, heer van Heemsrode en Margaretha de la Clyte en overleden 18 Maart 1467.

Al had hij in 1468 reeds alle goederen van zijn vader tegen een jaargeld ontvangen, het was in 1474, na Hendriks dood, dat Wolfert hem in al zijn leenen opvolgde. Hiervan noemden we reeds Fallais, nu eens geen Zeeuwsch of Hollandsch leen, maar een Brabantsche heerlijkheid, echter in Hesbaye gelegen op een paar mijlen van Huy. ²⁾

En het was hij, Wolfert van Borsselle, die zijn vader vertegenwoordigd had (25 October 1470 te Leuven) bij de overdracht en inbezitneming en aan wien deze het genot van de heerlijkheid overdroeg; althans voerde de zoon den titel van heer van Fallais reeds sinds 1472, terwijl hij zijn overige titels toch eerst 1474 aannam, in welk jaar zijn vader op 15 Maart

1) Gelijk we zagen, was hij b.v. reeds in 1428 een der „Negen“ geweest, wier instructie bij van Mieris IV, 932. Doch zie verder daarover en over zijn volgende rol vooral van Riemsdijk en Obreen.

2) Zie over dat Brabantsche leen en zijn geschiedenis: Poswick, „Histoire du comté de Fallais“ (Liège 1890).

overleden is.¹⁾ Samen hadden zij daar in de buurt ook gestreden en zich onderscheiden en wel, na de verovering van Dinant in 1467, een jaar later bij die van Luik, voor St. Truyen, reden waarom Wolfert door hertog Karel tot ridder werd geslagen. Ook aan diens verdere oorlogen nam hij deel, afgezien van hun gezamenlijk, reeds besproken, optreden ter zee (1470), dat hun eveneens veel onderscheiding van de zijde van den koning van Engeland, gelijk Veere handelsvoordeelen gebracht had. En wel aan de laatste veldtochten van dien hertog (zoo bij het beleg van Neuss). Geen wonder, dat hij — tengevolge van hofinvloeden, zeggen dan ook Gosses en Japikse (bl. 275) — onder diens dochter Maria benoemd werd tot stadhouder van Holland, Zeeland en Friesland, als opvolger van Lodewijk van Brugge, heer van Gruuthuyze, graaf van Winchester († 1492), die als „vreemdeling” moest aftreden (Groot-Privilege!). Deze Vlaming was gehuwd (1455) met Wolfert's zuster Margaretha²⁾, gestorven 1510 en had, naar het althans heet, terwijl hij zelf 4 bastaarden zou hebben nagelaten, bij haar, behalve 2 dochters, evenveel zonen, nl. Paulus en Wolfert. Maar vermoedelijk is hier weer verwarring in het spel, waarover echter beneden.

En hetzelfde jaar als dat zijner benoeming (1477) zag heer Wolfert in Frankrijk als gezant bij Lodewijk XI en anderszijds weer in het Noorden, in Holland, in opmarsch tegen het slot van Schagen, welks heer Albrecht II, die in verzet was, overwonnen en door den stadhouder naar den Haag gebracht werd. In 1478, uit welk jaar (20 Maart) we van hem als stadhoudergeneraal van Holland, Zeeland en Friesland een uitspraak kennen in een twist tusschen Nicolaas, zoon van Willem van Assendelft en Johan Boele (Kron. Hist. Gen. 1850, 229), waren hij en Willem van Egmond de eersten, die door Aartshertog Maximiliaan begunstigd werden (te Brugge) met de Vliesorde. Toch bleef tot dien vorst de verhouding van Wol-

1) Poswick, p. 69.

2) Als nog een zuster wordt, afgezien van een Josina, die jong gestorven zou zijn, vermeld Anna, gehuwd met Gillis van Arnemuiden, welk huwelijk dit Arnemuiden aan het huis Borssele-Veele bracht.

fert niet steeds gunstig, zooals uitkwam bij de 1479 opnieuw uitgebroken Hoeksch-Kabeljauwsche twisten. Het hoeft hier Wagenaar noch van Alkemade's „Jonker Fransenoerlog” naverhaald te worden, hoeveel benauwenis daardoor in de gewesten van Wolferts stadhouderschap is teweeggebracht. Ja, hijzelf, die geschilderd wordt als een vijand van twist¹⁾ (ondanks al zijn oorlogen!) kreeg het daarbij te benauwd, moest uit den Haag de wijk nemen naar het sterker bevestigde Rotterdam. En het was met het oog op mogelijke bedreiging van Veere en Zandenburg door de Kabeljauwen, die trouwens van het begin af zijn tegenstanders waren, dat hij, de zaken aldaar aan baljuw en burgemeesters overlatend, hun de opzending van zijn dochter (en bagage) opdroeg.²⁾ Dit was (de vroeger al een of twee keer genoemde) Anna, evenals de iets oudere Lodewijk (maar dan reeds overleden), gesproten uit het huwelijk (1469)³⁾ van Wolfert met Charlotte de Bourbon, dochter van den graaf van Montpensier; haar zoo vroeg gestorven broeder Lodewijk kan dan moeilijk vóór 1470, gelijk zij zelf vóór 1471 geboren zijn, zooals de geschiedschrijvers op het voetspoor van den op dit punt wat uitweidenden Ermerins overeenstemmen, welke laatste auteur haar, bij haar dood in 1518, dan ook $\pm$ 47 jaar oud laat zijn.

En wil men, zoo noodig, nog een aanwijzing? De eerste steen van het stadhuis te Veere⁴⁾, tot welks bouw de plannen

1) Wat niet wegneemt, dat Wolfert betrokken was bij processen, waarvan de sporen nog loopen tot na zijn dood. Voor een voorbeeld, in verband met den abt van Middelburg, verwijs ik korthedshalve naar van Visvliet II, 245; vgl. ook Fruin, „Archief Onze Ieue Vrouwe Abdij”, R. 958.

2) De desbetreffende brief van 29 Juli 1479 is nog bewaard.

3) Het vroeger reeds vermelde, nog aanzienlijker huwelijk met Maria Stuart, door haar dood in 1465 ontbonden, had slechts één zoon opgeleverd, nl. Karel, $\pm$ 13 jaar, als student te Leuven overleden (1464).

4) Aan den voorgevel „in denzelfden smaak”, als aan het stadhuis te Middelburg, 7 beelden van heeren en vrouwen van Veere (door Wenckebach door nieuwe vervangen) o.w. ook Anna, haar ouders, haar 1ste echtgenoot en hun zoon Adolf. Vergelijk de Kanter en Dresselhuys 155 en thans ook Unger, „Het stadhuis van Veere”, die daarin ook den reeds eerder genoemden Veerschen veldwachter-oudheidkundige Perrels aanhaalt, die de dito rekeningen uit dien tijd bestudeerd en behandeld heeft in 1924 en 1925 in artikelen in de Middelburgsche courant.

nog vóór den dood van Hendrik van Borssele tot gereedheid gekomen waren en waarvan men een afbeelding vindt in de Aarde en haar Volken ¹⁾, werd „ter metselaers behouf” gelegd door Wolferts jong gestorven zoon, Lodewijk, toen (1474) vier jaar oud. Doch Allen (I 208) geeft als Anna's geboortjaar 1469 aan, terecht echter voorzien van een vraagteeken.

Maar al had „de heer van der Vere” ook de jeugdige Anna, nu zijn erfdochter, bij zich, in Rotterdam heeft hij 't ook niet lang gehouden. Hij moest het bespeuren, dat Maximiliaan van Oostenrijk, in het kamp zijner tegenstanders, de Kabeljauwen, stond. Gevolg van een en ander was, dat hij, Hoekschgezind, het ambt van stadhouder (1480) neerlegde, dat nu overging op Joost van Lalaing, hoewel een Henegouwer. Rotterdam kwam in bewaring van Joris, bastaard van Brederode. (Nieuw Nederlandsch Biogr. Woordenboek X).

Was het dus Wolfert met zijn stadhouderschap in Holland slecht vergaan, ook in Zeeland achtervolgde hem, trouwens ook ter zee (bij 't beschermen der visscherijbelangen) het noodlot, tot in zijn familie, waar 't ongeveer in dezen tijd moet geweest zijn, dat hij zijn zoon Lodewijk verloren heeft. En Maximiliaan had hij tegen zich gemaakt en of het nu een wakker avonturier als den Franschen overste Petit-Salazar nog mocht gelukt zijn door zijn voorspraak dien vorst te weerhouden van bezetting van Veere, of dat het hier slechts uitstel van executie betrof, Wolfert was er zelf niet gerust op. Hij had tevoren reeds troepen geworven, deed het daarna weer, met de zijnen heil zoekend bij de Vlamingen, terwijl, naar verhaald wordt, bij een vredelievend bezoek van den landsheer, deze alleen ontvangen werd door zijn, hem, Wol-

1) 1875, 272. Zie ook een deel van den gevel vóór de restauratie naar een foto in het Rijksbureau voor de Monumentenzorg bij Unger, a.w., waar ook de bouwgeschiedenis, naar aanleiding blijkbaar van de voltooiing der laatste restauratie in October 1934. Dezelfde auteur behandelde ook die van het bovenvermelde, vermaarde stadhuis te Middelburg, waarvan de bouw in 1452 begonnen is (in: Oudheidkundig jaarboek 1932).

fert, vervangenden bastaardbroeder Paul¹⁾ († 1504), baljuw van Veere, gehuwd met Alijt van Haarlem, Wolfert, voorzichtigheidshalve naar Gent uitgeweken zijnde, met zijn 3 dochters.

Het waren — maar dan is gerekend buiten Anna (vgl. echter het staatje op pag. 81), de oudste — a) Margaretha, vrouw van Cloetinge en Ridderkerk × Walraven van Brederode (N.N.B.W. X). b) Maria, vrouw van Baerland × Maarten, heer van Polhain, Vliesridder. c) Johanna × diens broer Wolfgang van Polhain, eveneens Vliesridder en gunsteling van Maximiliaan.

1) Ziehier dan de vermoedelijke juistere lezing (zie boven, waar de verwarring reeds verondersteld werd). Als zoons van Lodewijk en Margaretha vind ik geen anderen vermeld dan Jan, wiens erfdochter huwde met Jacob van Luxemburg, graaf van Gavere, van wie Lamoraal, graaf van Egmond, een kleinzoon is. Bovendien is Paulus (Pauwels) genoemd (bij Reijgersberg) als zeekapitein en verder baljuw van Veere (!), dus veeleer te beschouwen als bastaardbroeder van Wolfert VI. Wat mede geldt van Wolfert van Spreeuwesteijn (bij Brielle), baljuw van Brouwershaven. Ze zijn de stamvaders van de takken van Laterdale (en Schellach) en Spreeuwesteijn. Noodzakelijk schijnt het niet, ondanks aanvankelijk voornemen, andere zijtakken als Ellewoutsdijk, Baersdorp e.a. zelfs maar bij name te noemen, waarvoor trouwens te verwijzen zij o.a. naar W. te Water a.w., 140 vlg., gelijk voor één meer dan gewoon lid van laatstgenoemde tak, Cornelis van Baersdorp (± 1484—1565) naar diens art. N.N.B.W. 1374—76 (waar ook Zeeuwsche e.a. litteratuur over dezen befaamden lijfarts van Karel en van zijn beide zusters, tenslotte in Spanje woonachig, vooral van Maria). De deftige Middelburgsche familie Borssele van der Hoogen komt, als later opgekomen, hier heelemaal niet in aanmerking (Verslag Archief 1905, 235 vlg., vooral 1916, 126 vlg.).

Van bovengenoemden Paulus wordt de naam nog even vermeld bij een overdracht door Philips en Anna aan deken en kapittel van Veere en Zandenburg van den eigendom van een deel der tienden te Nisse, dus weer in het bezit van haar geslacht. (21 April 1496) (Fruin, „Archief Onze Lieve Vrouwe“, Reg. 1067A).

Het genoemde Schellach(t) evenals Brigdamme, Kleverskerke, Zandijk (en Gapinge) een dochterkerk van Noordmonster, een der 5 oorspronkelijke parochies, waarvan de kerken te Middelburg gelegen zijn (Huizinga 20). Naar Schellay (aldus beter dan Schellach) of van Later- of Latredale (naar het Schotsche graafschap Lauderdale) noemde zich de bastaardtak van Borssele, waarmede de eveneens bovengenoemde Paulus van Borssele het laatste deel der 15de eeuw beleend was (naar Kesteloo in Nav. 1902, 585).

Wat heeft dezen vorst dermate ontstemd tegen Wolfert van Borssele? De Hoeksch-Kabeljauwsche tegenstelling laat zich daarbij natuurlijk gelden en met het een hangt het andere samen. De Vlamingen, vooral die van Gent, hadden spoedig na den dood van Maria jegens Maximiliaan een onaangename houding aangenomen. Zonder hier deze tegenstelling diep te kunnen uitwerken, wat elders¹⁾, waar dit beter op zijn plaats was, geschied is, zij hier vooreerst er aan herinnerd, dat die Gentenaren over diens kinderen een voogdijraad instelden, bestaande uit den (echter reeds 30 Augustus 1482 vermoorden) Lodewijk van Bourbon (dezelfde, die al in 1470 op den Zandenburg geweest was om het dan geboren oudste kind van zijn zwager Wolfert, Lodewijk, ten doop te houden), deze heer van Borssele zelf, Philips van Kleef, zoon van den mede reeds besproken Adolf van Ravestein, en eenige andere, bij de la Marche vermelde heeren, o.a. Lodewijk van Gruuthuisen, Wolferts andere zwager, boven mede genoemd, en de heer van Rassenghem.²⁾ Men kan zich indenken, dat het zitting nemen in dien raad door Wolfert, den aartshertog onaangenaam moet getroffen hebben, maar omgekeerd was dezen van Wolferts zijde ook wel wat te verwijten, indien het althans juist is, dat hij bij zijn bezoek aan Veere (waarover boven), den bastaard Paulus opgedragen heeft deze stad voor hem, Maximiliaan, te bewaren in plaats van voor Wolfert. Maar aan deze „georganiseerde oppositie” in den vorm van dien „Grooten Raad”, waarvan Philips van Kleef „d’eerste

1) Daarvoor zij verwezen o.m. naar werken als van Pirenne, Fris en bv. ook nog naar het zooveel oudere, doch tevens partijdiger werk van hun landgenoot Kervijn de Lettenhove. Verder naar mijn proefschrift betreffende Margaretha van Oostenrijk, hier met name het eerste hoofdstuk.

2) Aldaar bl. 15. Vgl. thans ook de Fouw's diss. „Philips van Kleef” (Gron. 1937) bl. 62 vlg. Maar eigenaardig, dat Pirenne III, 37—38 alleen Wolfert van Borssele niet noemt, evenmin als Fris „Histoire de Gand”, 151, die t.o.v. Philips den Schoone na zijn „inauguratie” te Gent (10 Januari 1483) anders wel van de andere genoemden melding maakt. Anderen doen dit echter wel volledig, zoo, behalve Wagenaar IV, 221, bv. ook C. P. J. Dommissie, „De geschiedenis van de Westpoort te Vlissingen” (Vlissingen 1903) 105.

ende d'oeuverste" was, maakte de vorst, October 1483, voorloopig althans, een einde.¹⁾

Toch moet die episode een tijdelijke verstoring beteekend hebben van de verzoening van Wolfert met Maximiliaan, zooals deze laatste verhouding al uitgekomen was in het bijwonen door den eerste van het kapittel der Vliesorde te 's Hertogenbosch (1481). En die verzoening is ook al weer best te begrijpen: zou anders de grondslag in datzelfde jaar gelegd zijn van het huwelijk van Anna met Philips van Bourgondië? (een andere uitleg echter beneden). Want als het eenige jaren na deze verloving geduurd mocht hebben tot de voltrekking van het huwelijk, waarvoor 1489 (ook wel 1487 en 1488) wordt opgegeven, hoewel vaststaat, dat 4 Juli 1485 de dag is, waarop het huwelijkscontract (in de Fransche taal) voor den notaris gepasseerd is²⁾, dan is er voor dit uitstel geen andere verklaring noodig dan verwijzing naar Anna's jeugdigen leeftijd. Zoodra het eenigszins mogelijk was, zal Wolfert deze (aanzienlijke) echtverbintenis met genoegen bevorderd hebben, waar het hier ook geen afgedwongen toestemming betrof na voorafgegane schaking als bij zijn dochter Margriet; te meer, als de voorstelling der zaken, hier uiteraard weinig scherp belicht, juist is, dat, na de hernieuwde breuk tusschen Maximiliaan en Wolfert, de laatste zich door den eerste van meerdere goederen beroofd zag, welke, opgedragen aan Philips van Beveren, nu door dit huwelijk weer aan zijn huis terugkwamen. Welke andere reden tot toorn er voor den vorst bestond jegens den heer van Veere dan tegen laatstgenoemden heer, is niet recht duidelijk, doch zeker is, dat op deze wijze een brug geslagen is, al is het op vreemden, d.i.: Vlaamschen bodem, dat Wolfert VI (29 April 1486) den dood gevonden heeft (te Gent, hoewel ook, schoon ten onrechte, St. Omaers genoemd is), hij, „de laeste van manshoirie van die van Borssele, heer van der Vere". Maar ook blijkt, dat, gelijk Antonie bij Karel den Stoute, Philips van Bour-

1) A. Walther, „Die burg. Zentralbehörden unter Max. I und Karl V" (Leipzig 1909).

2) Verslag 's Rijks oude Archieven 1926, I 41.

gondië wel in de gratie bij Maximiliaan gestaan heeft, Philips, die nu met Anna als heer en vrouw te Veere gehuldigd zijn, (19 Mei 1486), waarbij 't dan uitdrukkelijk heet, dat die stad vergiffenis kreeg van de oproerige Vlamingen. Maar dan is het al 1489 en voor hun andere steden nog later geworden. 1)

En toch zijn die heeren niet altijd standvastig geweest in hun trouw aan 't vorstenhuis, zooals alleen al af te leiden valt uit de bij de Vliesorde behandelde klachten dienaangaande. Dit gold al voor Wolfert, maar deze rustte reeds in het familiegraf in het koor in de kapel van Zandenburg 2) (evenals Charlotte de Bourbon en zijn zoon Karel, bl. 17), nog vóórdát het tot een uitspraak gekomen was, zonder dat daarmee het proces beëindigd werd en de beschuldiging ingetrokken van begunstiging van Gentenaren en Bruggelingen tegen het gezag van den aartshertog.

Philips van Beveren had 30 Mei 1486 op de vergadering der Vliesridders te Mechelen de ordeketen van den heer van Fallais afgelegd (Poswick 72).

Eigenaardig die houding in het algemeen van dezen Bourgondiër, gelijk trouwens ook van zijn vader, gelijk ook, niet minder, van die andere „grands seigneurs”, de Ravesteins, hoe ze in den woeligen tijd van Maximiliaan's 1ste regentschap trachtten te laveeren tusschen de partijen, nu met het vorstenhuis, dan aan de zijde der Vlaamsche tegenstanders. De uiteenzetting, voor zoover dan mogelijk, van dat gemanoeuvreren, even ingewikkeld als onduidelijk dikwijls, mag men in geen geval hier verwachten, waar zulks ook thuis behoort op het terrein van anderen. Mogen we hierbij aan de vroeger genoemde mej. Felix denken, voorzoover zij deze stof althans betrekken zal bij de Bourgondische politiek, wier voorstelling, ook in korte trekken, blijkbaar haar voorgenomen arbeid betreffende Anna van Bourgondië zal of zou illustreeren?

1) De Brakke, „Inleiding tot een beschrijving der rechten van den Heer van Vere”, in: Archief Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen 1930, bl. 160.

2) Bethune, „Epitaphes et monuments des Eglises de la Flandre au XVIe siècle” (Bruges 1897), p. 394.

Tenzij ook met eenigen weerslag in verdere artikelen van haar hand over Borssele-Bourgondië of in, mede boven aangestipte archiefstudie aangaande de heerlijkheid Souburg? De geachte schrijfster moge ons deze (toch niet ongegronde?) veronderstellingen ten goede houden, maar met den Souburg hier te noemen werd uitsluitend bedoeld den zetel aan te geven van Anna van Bourgondië, als (sinds 1470) de vrouw van Adolf, stiefmoeder van den anderen, mede zoo bekenden en hier even onvermijdelijk meermalen te noemen Ravesteiner, Philips (geb. 1456) — deze thans het dankbare onderwerp van studie, behalve van Mej. Schiltz te Brussel, ook — en wel voor een zeer vergevorderde (Amsterdamsche) dissertatie —, van den heer de Fouw te Haarlem.¹⁾

Als bij den laatste der Borsseles, ook niet zonder onderling verband, zien we hem nu eens in dienst van de eene partij, dan in betrekking tot de andere, soms tusschen beide bemiddelend. Van Maria reeds was Antonie afgefallen, toen hij den eed van trouw zwoer aan Lodewijk XI (15 Augustus 1477) (Kooperberg, „Margaretha van Oostenrijk”, bl. 2); hij, die toch van haar vader de aanzienlijke bedieningen van den Tabberd en Degen verkregen had, hem in verschillende ambten gediend hebbende, tot in Holland toe, waar hij in 1470 Frank van Borssele als houtvester van dit gewest was opgevolgd; tot in Zeeland, waar hij met Adolf van Ravestein een oproer in Zieriksee (1472) gedempt had; verder met meerdere missies o.a. naar Engeland belast was, waar de tournooiheid, de „chevalier à la flèche” geschitterd had, tot het Zwitsersch-Lotharingische drama toe, te vinden aan de zijde van zijn halfbroeder.²⁾

1) Aan Mr. de Brakke en zijn, ons artikel eveneens rakende, voorgenomen archiefstudie inzonderheid Veersche Borsseles, is mede reeds vroeger herinnerd en wat de Fouw's dissertatie betreft, op bl. 47 reeds als voltooid genoemd, is zij geruimen tijd echter na het schrijven dezer regelen uitgekomen.

2) Dit epitheton ontleenen wij aan een portret, waarschijnlijk van van der Weijden, onder no. 190, in het museum te Brussel en vroeger ten onrechte aangezien voor Karel den Stouten. Daarover: van der Gheijn, „Contribution à l'iconographie de Charles le Téméraire”, in: Annales de l'Académie Roy. de Belgique 1904 en 1907, aangehaald bij Pirenne II, 311 Note I en in N.N.B.W. VIII 200.

Doch dan komt zijn afval, later ook (die) van anderen, en niet meer als geïsoleerde gevallen zooals Pirenne ze gezien heeft, maar als een proces van langzame nationaliseering van den hoogen adel heeft Walther dergelijke gebeurtenissen gemeend te moeten generaliseeren „im Zusammenhang eines Weltgeschichtliches und für die Bildung der modernen Staaten sehr wichtigen." 1)

We kunnen hier voor de verdere rol, gedurende de 80er (en zelfs nog 90er) jaren, niet anders dan verwijzen naar het samenvattend artikel in het N.N.B.W., gelijk eigenlijk ook voor zijn zoon, naar het zijne, mede in VIII en eveneens al te voren aangehaald. 2)

Ook hier samenvattend, moge ik slechts in herinnering brengen Philips' kloekmoedige verdediging van St. Omaars tegen de Franschen, in spijt van de bedreiging met den dood van zijn vader, die zich in hun handen bevond; medestrijder, ook bij Guinegate, van Maximiliaan, wiens kamerheer en raadsman hij was, reeds begiftigd met het Gulden Vlies; maar dan de tragedie van Maria's vroegtijdigen dood en het gebeuren daarna, waarbij we zijn rol al hebben aangestipt in het geschil over de „mambournie", vooral juist hevig na den vrede van Atrecht (23 Dec. 1482).

Als Jacob van Romont (uit het huis van Savoye) ging deze Bourgondiër-Beveren (die benoemd is als kapitein-generaal

1) Pirenne II, 344; III, 27, Walther, „Die Anfänge Karls V" (Leipzig 1911), 10—11.

2) Te betreuren is, dat, terwijl deze Bourgondiërs, met inbegrip van Adolf en Maximiliaan, de hun toekomstige plaats in het genoemde Wdb. verkregen, het niet anders meer mogelijk was dan meerdere Borssesles en de beide Ravesteins bv. te laten onder diegenen, die (zullen) ontbreken ook nog in (het eerdaags verschijnende en thans verschenen) deel X van dat Wdb., welke nationale onderneming immers nu een ontijdig einde bereid is als een der slachtoffers der bezuiniging op cultureel gebied. Gelukkig, dat althans voor den laatste der genoemden Philips van Kleef weldra ruimschoots vergoeding zal worden geboden en nu geboden wordt door de boven reeds, over dit zoo interessante onderwerp, aangekondigde dissertatie, wier verschijning is voorafgegaan aan de publicatie van dit opstel.

van Vlaanderen ¹⁾), zelfs de hulp van Frankrijk tegen Maximiliaan inroepen, maar is toch, naarmate de al te particularistische politiek, vooral der Gentenaren, in de overige Nederlanden meer en meer als verraad gevoeld werd, tot andere gedachten gekomen (ook na Maximiliaan's verweer), zoodat Bourgondië-Beveren evenals Kleef-van Ravestein den onrustigen democraten den rug toekeerden (1484). Deelneming aan niet geheel of dadelijk lukkende verzoeningspogingen volgde, dan tijdelijk rust door den vrede van Brugge, waarbij ook Beveren mede onderhandelaar was. Maar daarmee is het niet afgelopen, al vergezelt hij Maximiliaan ook bij diens door Molinet beschreven ontmoeting met zijn (door Adolf van Ravestein begeleid) zoontje Philips te Mariakerke (6 Juli 1485). Van Maximiliaan krijgen hij en zijn vader Antonie — dus dan weer Oostenrijksch gezind — en Philips van Kleef opdrachten bij in 1487 weer uitgebroken geschillen, waar de Vlamingen den vorst verweten zich opnieuw in den oorlog met Frankrijk gestort te hebben, in schending van den vrede van Atrecht; en ook een groep edelen nam zulks den Habsburger kwalijk. En hiertoe behoorde ook Beveren, waartoe misschien zijn verwantschap meewerkte met Wolfert van Borsselle, wiens schoonzoon hij kort te voren geworden was en op wien diens heerlijkheid Veere was overgegaan. ²⁾)

1) Maar dit geldt eerst later, want aanvankelijk was Romont nog de bezetter van dat ambt, een ambt, vereenigd met het gouverneurschap, ook als „kapitein” van Vlaanderen wel aangeduid, zooals Philips in het begin van zijn loopbaan als zoodanig opgetreden was in het graafschap Namen van 1478—1481. In 1487, toen hij met 5 andere „grands seigneurs” benoemd werd in den voor de financiën ingestelden Raad, was hij, behalve admiraal, gouverneur van Artois.

2) Idem. Zie daar verder over het optreden van die heeren bij de ont-knooping dezer Vlaamsche gebeurtenissen, haar hoogtepunt bereikend in de plotselinge gevangenneming van Maximiliaan te Brugge, waarbij zij aanwezig zijn, Beveren als vertegenwoordiger van den jeugdigen Philips. Maar als dan de Keizer met troepen nadert (terwijl de Paus dreigt met den ban), willen de Vlamingen het op een accoord aansturen, waartoe ook Beveren meewerkt. Doch als daarop Maximiliaan zijn woord breekt, dan zou dat onder invloed van zijn vader geweest zijn, die de wapens opneemt en nog sterker drukt zich Gairdner uit, „Henry the Seventh”

Maar niet alle bezittingen van Wolfert waren nu in handen van Philips en Anna, zij het wel degelijk de voornaamste, omvattende nl. al het bezit op Walcheren, benevens Brouwershaven. Maar in de art. Brederode van Deel X van het Nieuw Nederl. Biogr. Woordenboek aangehaalde en ook door de Brakke geciteerde „Inventaris van de bescheiden van de heeren van Brederode en latere bezitters van de heerlijkheid Vianen, berustende in het Fürstliche Haus und Landes Archiv te Detmold", No. 122 (in: Verslagen 's Rijks oude Archieven 1909) wijst op een boedelscheiding, geformuleerd in het tractaat van 4 Maart 1491.

Krachtens dit tractaat werden, afgezien van Sloten en Amstelveen, die aan Anna's zuster Margaretha en haar echtgenoot Walraven van Brederode toevielen, de ambachten op Zuidbeveland verdeeld onder beide echtparen, dit en dat, hetwelk gevormd werd door Maria, vrouwe van Baerlandt

(London 1889 bl. 71) ; dat is de eer van Philips van Kleef als gijzelaar te na (volgens sommigen gewonnen door de Franschen? zie aldaar), doch of dan wel in hoeverre dit ook het geval kon zijn bij Beveren, blijve hier daargelaten, al hield hij het met dezen tot diens tegenspoed in 1489. Zeker is hij niet zoover gegaan als de Ravesteiner, die tot het uiterste den strijd tegen Maximiliaan heeft volgehouden, tot zijn val in Sluis, eerst in 1492. (Albrecht van Saksen, N.N.B.W. I, 63—65, vgl. ook VIII, 208. Zie verder over zijn rol en later leven de Fouws dissertatie (thans (April 1937) verschenen). Maar van Beveren trad voor Maximiliaan op als „admiraal van de zee", vooral na den (tijdelijken) vrede van Frankfort (bevestigd te Montil-lez-Tours) en het verdrag van Damme en na dat van Cadzand (met Gent), met name voor Sluis. Over hem als „kapitein" (en gouverneur) van gewesten hadden wij het boven. Ook over dezen medestrijder, eerst later tegenstander van den gelijknamigen Ravesteiner en zijn soms ook bemiddelende rol, wil hier geenszins het laatste woord gezegd zijn; als over zoovele andere heeren van Veere blijve dit voorbehouden tot heller licht zal zijn opgegaan als gevolg van toekomstige nasporingen in het archief aldaar, waarvan ongetwijfeld nog op heel wat resultaat op het punt van thans nog onvolledig of onduidelijk bekende gegevens mag worden gerekend.

Zie voorloopig ook nog de art. in genoemd Woordenboek over Engelbrecht (II) van Nassau, dan als Maximiliaan's stadhouder van Vlaanderen, en den krijgskundigen Wilwolt van Schaumburg, eveneens krachtig medewerker van Albrecht van Saksen.

en Marten van Polheim, medegenoomd „den schoonen-Poel”, hofmeester van den R.K., die, behalve dit Baerlandt, blijkens Navorscher XXIII 501, ook de meer dan eens vermelde heerlijkheid van der Nisse verwierf. Maar al vroeger had Margaretha, die we reeds ontmoetten als vrouwe van Ridderkerke (dus ook een Hollandsche bezitting) en Cloetinge (zie bl. 6), aanspraken laten gelden op Fallais, 31 Maart 1486 als leen verheven voor het leenhof van Brabant, zonder dat zij er echter eigenares van werd. Wel werd dit Johanna (zie boven), te wier behoefte tenslotte, na den dood van haar vader, haar zuster afzag van haar aanspraken. En, naar reeds bleek, van deze Johanna, die dus als vrouwe van Fallais in de plaats getreden was van Margaretha¹⁾, was de echtgenoot Wolfgang van Polheim, broeder van Marten, gehuwd met beider zuster Maria; als deze, Vliesridder, terwijl vooral uit Poswick, o.c. 74 s. blijkt, hoezeer beiden, met Maximiliaan in de Nederlanden gekomen, door hem zeer begunstigde en veel gebruikte dienaren waren. Bij Wolfgangs terugkeer naar Oostenrijk verkocht hij de heerlijkheid aan den R.K., die er over beschikte ten gunste van Boudewijn, ook al een van de bastaarden van Philips den Goede, en wel genoemd naar zijn geboorteplaats Lille (= Rijsel), en ook alweer, evenals zijn broeder Antonie e.a. een dapper krijgsman, en schitterend aan het Bourgondische hof.²⁾

Maar ook deze heeft zich laten overhalen den dienst van

1) Door haar dood werd, na eenige jaren, haar huwelijk met Walraven van Brederode ontbonden, die daarna hertrouwd is met Anna van Nieuwenaar of Neuenahr, dochter van Willem en Anna van Hoorn (zie art. N.N.B.W. X).

2) Poswick 83 is ook zeer uitvoerig over Boudewijns glans op het tournooi, gehouden 3 Juli 1468, te Brugge, ter eere van het te Damme gesloten huwelijk van Karel den Stoute met Margaretha van York, en waarop de „Groote Bastaard” als houder van den beroemden „Pas de l'Arbre d'or”, met Adolf van Kleef, de voornaamste kampioen was. Wel laat de Biogr. Nat. de Belgique als „chevalier” dezen Boudewijn optreden (inderdaad tegenwoordig), doch zie de uitvoerige beschrijving van de schitterende tjoste en tournooien bij Cartellieri, „Am Hofe der Burg. Herzöge” (Bazel 1926) 127 flg.

Karel den Stoute te verlaten voor dien van Lodewijk XI, totdat hij in 1475 weer is teruggekomen en begenadigd werd door Karel, door tusschenkomst van den Grooten Bastaard, die als gijzelaar naar den koning van Frankrijk is gezonden. Samen hebben zij toch nog Nancy meegemaakt en beiden werden er door den hertog van Lotharingen gevangen genomen.

Over Boudewijns trouwe diensten, na Karel den Stoute diens opvolgers bewezen, zie verder het verhaal bij Poswick. Als plaatsvervanger van Philips den Schoone bij diens huwelijk te Valladolid (1496) met Johanna, vond hij in haar hofdame Maria Manuel(a) (de la Corda) een gemalin, zuster van Jean Manuel, hoofd der Castiliaansche, nationale partij aan het Bourgondische hof.¹⁾ En na de aankomst van de vorstin te Antwerpen begeleidde een aanzienlijk gevolg haar naar Mechelen, o.w. ook de Vrouwe van Veere, gelijk haar echtgenoot, die een belangrijke rol speelde bij de uitrusting van Margaretha voor haar niet veel later gevolgde huwelijksreis naar Spanje, evenals Boudewijn, bastaard van Bourgondië, behoorde tot degenen, die als gezanten van Philips meegingen.²⁾

In verband met de Borssesles zullen we hem, Boudewijn — dit in tegenstelling tot zijn zoon Maximiliaan, $\pm$ 1536, den lateren abt van Middelburg, veel in aanraking vooral met Adolf van Bourgondië, tijdgenoot van hem — veel minder ontmoeten dan de genoemde vrouwe van Ravestein, Anna van Bourgondië, vooral in verband met bezittingen.

Doch hier moeten we kort zijn over een der vrouwen, toen ter tijd meest beroemd vanwege haar aanzien en haar godsdienstige werken, waarover nader in een artikel van H. Q. Janssen over „Het Begijnhof te Aardenburg“, en gevestigd, na haar 2de huwelijk, reeds vermeld (op 1469), te Souburg. Kortere vermeldingen dus daarlatende, zooals deze, dat zij met haar bastaardbroeder Boudewijn het klooster der Kruisbroeders te St. Annaland met goed en land voorzag (de heerlijkheid zelve, van dien naam, had zij blijkens Visvliet t.a.p. II, 263, hem al 16 November 1498 over-

1) Walthers, a. a. O. 14, 59, 60.

2) Kooperberg, a. w. 101, 104.

gedragen)¹⁾, wijzen we er verder alleen op, dat deze hooge vrouwe, wier aanzien ook blijkt uit het feit, dat zij in 1479 de dochter van gravin Maria ten doop hield in de St. Gudele te Brussel²⁾, op genoemd kasteel, dat onder haar, Anna van Ravestein, zijn gloriëtijsperk bereikte, leefde in grooten staat en heerlijkheden, „onderhoudende meest al de edelen van Zeeland, als de jonkers van Borsssele, van Cortgene, van Reimerswaal, die allemaal haar edelmannen en dienaars waren”. En leerzaam is in dezen de lijst van leenmannen en „mansmannen”, die getaxeerd zijn, „hoe ende in wat manieren, dat sy dienen sullen van nu voortan mynen ghenedigen Heere” (Karel den Stoute) „in sijn wapeninge, die hij tegenwoordich heeft ende namaels hebben sal” (bij Reigersberg-Boxhorn II, 262 vlg.).³⁾

Daar voelden zich dus Philips en Johanna wel thuis bij hun

1) Deze stichting, dateerende van ± 1492 , mag misschien gelden als laatste dier kerkelijke en vrome instellingen, waarvoor Anna's godsdienstige belangstelling door ondersteuning bleek. Van verdere voorbeelden, gegeven door Dr. R. C. H. Römer in zijn bekend gebleven „Geschiedkundig overzicht van de kloosters en abdijen in de voormalige graafschappen van Holland en Zeeland” (Leiden 1854) herinneren we nog aan het bl. 500 aldaar besproken Karthuizerklooster, Hieronymus toegewijd, bekend onder den naam Berg Sion (bij Zierikzee), naar aanleiding waarvan daar gezegd wordt, dat vrouwe Anna de voetstappen drukte van haar eersten gemaal, die bij zijn uitersten wil van 1466 (t.a.p. passim) zoovele gestichten begiftigd had. En het was aan een Borsssele alweer, nl. den welbekenden heer Hendrik, dat het eenige Zeeuwsche Klarissenklooster (bij Veere) zijn wording dankte, welke Hendrik, blijkens Reijgersberg II, 234, vgl. ook 105) ± 1461 van de Tertiarissen aldaar eenigen grond kocht met het doel om te „funderen ende maecken een clooster van St. Claren” (zie Römer a.w. 524).

2) Kooperberg 24. Zie daar ook, bl. 14, over Adolf van Ravesteijn en zijn vrouw Anna aan het hof ten tijde van den dood van genoemde gravin.

3) „Mijn Heer van Ravesteijn, ter cause van Mevrouw syn gesellinne”, staat daarbij bovenaan, maar de onmiddellijk daarop volgende „Mijn Heere van der Vere” staat in bewapening en uitrusting bijna met hem gelijk. En zeker niet minder wordt het voor den laatste er op, met het huis van Bourgondië, als tal van minder met aardsche goederen gezegende Walchersche edelen wel als hun hofdignitarissen op den Zandenburg of als hun officieren in hun steden en heerlijkheden willen optreden (voor dit laatste zie Meerkamp van Embden, „De Prins en de Staat van Eersten Edele in Zeeland” in het meer aangehaalde Gedenboek van Willem van Oranje, bl. 104.

reeds vermelde bezoek na de geboorte van Karel, vol waardeering voor de gastvrouw, die ook zoovele goede werken deed, zoowel door stichting van kerken en canonesieën en andere werken van charitate als door bedijking.

Om de bovenaangegeven redenen afziende van ons aanvankelijk voornemen in te gaan op de kwestie van de nalatenschap en de personen van haar erfgenamen, bepalen we ons tot een zoo beknopt mogelijk overzichtje van een paar jaren, waarin haar naam ons voorkomt met dien van anderen :

met Boudewijn, haar bastaardbroeder, 16 November 1498 (de zaak, waar het om gaat, bij van Visvliet II, 263) :

met Anna van Borssele, 17 Augustus 1497 (kronieken van Despars IV, 197 en van Reigersberg-Boxhorn (349) :

met Anna van Borssele, 13 Juni 1500 ;

met Adolf, den zoon van deze, 8 Augustus 1506.¹⁾

Van meer beteekenis is evenwel, wat we vernemen, dat

1) Op dat samentreffen der beide Anna's in 1500 wordt alleen nog even gewezen, omdat in de betreffende overeenkomst (vermeld bij Fruin, „Het Archief der Onze Lieve Vrouwe Abdij te Middelburg”, Reg. 1120) gewag gemaakt wordt van Claes van Bourgondië, natuurlijke broeder van wijlen den heer van Beveren, proost der St. Pieterskerk te Utrecht. Met beiden in verband wordt hier nog herinnerd aan Philips' bastaard van Bourgondië, van dien Beveren de opvolger als „admiraal van de zee”, als zoodanig op zijn beurt opgevolgd door Adolf, toen hij bisschop van Utrecht werd, zijnde de eenige der erfgenamen van zijn zuster Anna, op wien we hier toch nog even als zoodanig de aandacht vestigen. In 1508, haar sterfjaar, (doch 1505 bij Cartellieri, „Am Hofe der Herzöge von Burgund”, waar S. 271 ook de andere bastaarden van Philips den Goede worden opgesomd), wordt hij, als heer van Blaton en Souburch genoemd (op Juli) in een drietal regesten (nos. 1100, 1101 en 1102 bij Fruin, „De leenregisters van Bewesten Schelde”). Bij dit Souburg onderscheiden we Oost- en West-Souburg, het laatste eens (1586—1596) de verblijfplaats van Marnix van St. Aldegonde. Voor de bovenstaande overeenkomst van 8 Augustus 1506 (een kwestie van onderhoud van een zeedijk (waarbij Middelburg en Vlissingen betrokken zijn) willen we kortelijks nog aanhalen het zoo belangrijke werk van de Waard, „De Archieven, berustend onder het Polderbestuur te Middelburg”, 476 vlg. Overigens nog slechts : „Beschrijving eener verzameling charters, afkomstig van Anna van Bourgondië, vrouwe van Ravesteijn”, reeds aangehaald uit Rijksarchief Zeeland in Verslagen 's Rijks oude Archieven 1895, 316 vlg., 352 vlg. als Bijlage A. Zie ook Unger I, No. 641 en vgl. ook No. 644.

Keizer Maximiliaan en aartshertog Karel, Anna van Borssele, vrouwe van der Veere, beleenen met de heerlijkheid van Duiveland (21 September 1508). En op denzelfden datum is dezelfde vrouwe verlijd met het kasteel van den bovengenoemden naam Popkensburg, gelijk het genoemde tot haar eigen erfenis van 1487 behoorde (Popkensburg komt ook voor in Register No. 446 bij Fruin. „De rekeningen e.a. stukken in 1607 uit de Hollandsche Rekenkamer naar de Zeeuw-sche overgebracht. Het Bourgondisch-Oostenrijksche tijdvak 1433—1584" ('s Gravenhage 1909), bl. 290. Zie verder beneden.¹⁾ Door Anna van Borsseles huwelijk met Philips van Bourgondië, heer van Beveren etc., was die dus in dat huis overgegaan en daarmee was, gelijk we reeds konden opmerken, regel 3 van het gedichtje in den aanhef ruimschoots in vervulling gegaan. Blijven nog over verzen 1 en 2, waar het gaat om zijn „vermaak", dat Anna zou zijn en de deugden van deze (waarover beneden). Vermelden we echter eerst, wat meer historische beteekenis heeft, dat, naar trouwens ook al is gebleken, het bestuur van beiden vooral voor Veere en Vlissingen heel wat beteekend heeft, hetgeen ook geldt van hen, die na hen gekomen zijn. De begunstiging der 1ste stad kwam reeds herhaaldelijk uit, zoo met handelsvoorrechten als

1) Voor de verdere lotgevallen van dat kasteel (beschreven door Bourdrez, „Het kasteel Popkensburg", in: Bouwk. Ts. 1901, ook aangehaald door Meerkamp van Embden in zijn eer genoemde studie over de oudste geschiedenis van Popkensburg en St. Laurens, en deze zelve), gelegen in een heerlijkheid, die vroeger een gelijken naam droeg, doch later dien van St. Laurens heeft aangenomen (zie boven) (eigenlijk een kerkdorp, $\frac{1}{2}$ uur benoorden Middelburg en vereenigd met het nog dichterbij gelegen Brigdamme), zie nog Robidé van der Aa, „Oud-Nederlandsche Burgen en Kasteelen" II (Nijmegen 1841) (in hoofdzaak naar Ermerins!). Voor de latere bezitters Lasonder, „De archieven van Popkensburg en St. Laurens", (met name de lijst der bezitters van het leen, te beginnen met Claes van Borssele van Brigdamme (1401—1411) en Marie van Arnemuiden).

Over meerdere namen van andere, hier korthedshalve niet opgesomde bezittingen uit Anna's nalatenschap, waarbij o.a. ook Domburg genoemd wordt, toelichtende verklaringen in het aangehaalde artikel van Huizinga. Volgens hem is Domburg (waarover veel literatuur bij van Empel en Pieters a.w. I 99) reeds door Floris IV met stadsrecht begiftigd, evenals Westkapelle.

met bemuring, wel noodig, evenals ook voor Vlissingen, in die onrustige tijden. Was niet reeds in Wolferts dagen Veere een bedreigd punt meermalen geweest? ¹⁾ Men denke aan de bezetting met ruim 500 Duitsche knechten, onder den heer van Pamele op Palmzondag 1485, uit naam van aartshertog Philips, onder voorwendsel te dienen tegen de Vlamingen en andere vijanden, lees de Hoekschen, waartoe Borssele immers zelf behoorde.

De tijdsonrust deed ook voor de belangen van Vlissingen vreezen en in 1489 wordt ook deze stad door Anna en Philips ommuurd, daar men op moest passen voor Sluis, achteruitgaan als Brugge (zie ook boven) en niet minder jaloersch op den vooruitgang der Walchersche steden. Had niet uit datzelfde Sluis een bende op Pinksteren 1485 tijdens de godsdienst-oefening de stad overrompeld en er leelijk huisgehouden? ²⁾

Maar ook Vlissingen, evenals Veere, speelde desniettemin een steeds belangrijker rol in die periode en beide laten zich gelden, ook als het geschillen van Vlissingen en Westkapelle betrof met die van Middelburg, zooals in 1496. In hun stad Vlissingen werd het meer en meer gebruikelijk, dat vorstelijke personen hun reis aanvaardden of er terugkwamen, gelijk reeds bleek van Johanna van Arragon en Margaretha van Oostenrijk (1497, 6 Februari) en (23 Mei) 1500 van dezelfde Johanna, thans moeder van Karel, en Philips, op weg, naar we vroeger gezien hebben, naar Souburg. Wel vergden dergelijke bezoeken financiële offers, ook van die steden, waar

1) Trouwens ook Vlissingen was niet verschoond gebleven van „ongewenscht bezoek“, waarover dadelijk, en Westkapelle zelfs eenmaal in brand gestoken, daar Philips van Beveren met zijn troepen te laat gekomen was om zulks te verhinderen.

2) Over de bemuring van Vlissingen C. J. P. Dommisse, „De geschiedenis van de Westpoort te Vlissingen“, bl. 97 vlg. Uitvoerig over die versterking en daarmee gepaard gaande vergrooting: P. K. Dommisse, „De ambachtsheerlijkheid van Oud-Vlissingen en de wording van Nieuw-Vlissingen“, in Archief..... Zeeland 1910, in het bijzonder bl. 140 vlg. Ook aan de fortificaties van Veere wordt steeds weer gewerkt. Zie een besluit van Burgemeesters en Schepenen, bevestigd door Anna en Adolf, van 10 Maart 1514/15 (bij van Visvliet, „Inventaris oude Archieven“, II, 291).

ze soms met veel feestelijkheid gepaard gingen — en dat maakte die steden tevens ook weer wat onafhankelijker van haar heeren, die daarenboven ook hun beurzen aangesproken zagen door allerlei festiviteiten bij geboorte en dergelijke blijde gebeurtenissen op den huize Zandenburg!

Die festijnen! Hoe losbandig waren ze niet meermalen! Als voorbeeld zou kunnen gewezen worden op dat, gevierd bij de verloving van 1481, waarbij het in deze „oude drinklanden” niet zuinig toeging! (Verhaal van den „wijnkoop”! Al is het overdreven tafereel betreffende den drinkdood van den abt van Egmond, Nicolaas van Adrichem („dronken Claesjen”), dat Johannes a Leijdis ophangt, door Ermerins grootendeels weerlegd.) Van overdadige verkwisting in het algemeen gaven trouwens de partijen aan het hof het „levendige” voorbeeld! Bewijzen daarvan, behalve bij de oude schrijvers van „Mémoires” en dergelijke, bij Huizinga, „Herfsttij der middeleeuwen” en mede op dergelijke bronnen gebaseerde beschrijvingen als Cartellieri in zijn aangehaalde werk geeft, met name 143 vlg. En men weet, hoe bv. Erasmus zich vooral aan die drinkonmatigheid geërgerd heeft, die ook zijn gezondheid schaadde en waarop Dr. Noordenbos bv. gewezen heeft.¹⁾

Die vorstelijke bezoeken, als waarvan boven sprake was, Philips van Beveren moge ze niet meer meegemaakt hebben, 3 kinderen heeft hij (op den Zandenburg) zien geboren worden, wier opvoeding nu de zorg van zijn weduwe werd, 4 Juli 1498 toch was hij (te Brugge) overleden. Veel ouder dan Anna, was hij al lang niet jong meer bij zijn verloving in 1481, door Wolfert, naar het heet (zie echter boven), doorgedreven uit vrees, dat de hem niet gunstig gezinde

1) Diens rede, gehouden te Rotterdam op het congres ter herdenking van Erasmus (voortaan aangeduid als Erasmuscongres) en getiteld: „Erasmus en de Nederlanden”, afgedrukt in de Bijdragen Vaderlandsche Geschiedenis VIIde R. VII (zie daar zijn desbetreffende, krasse uitingen bij zijn reizen hierheen van 1498 en 1501). In dit Julinumnummer van 1936 treft men alle terzelfder gelegenheid gehouden redevoeringen aan, zoodat dergelijke verwijzing, naar aanleiding van genoemd congres, verder overbodig is.

Maximiliaan zich, bij wijze van gijzelaar, van haar zou meester maken. En zeker was Philips dit niet, toen het eenige jaren later tot een huwelijk kwam. Of dit ook geleden heeft onder de afwezigheid van den Zandenburg, zoo dikwijls noodzakelijk door zijn vele bemoeienissen in dienst van het vorstenhuis (of van de Vlamingen) te land of te water, waarover we veel in het bovenstaande gehandeld hebben en voor het overige verwijzen moeten naar zijn meermalen aangehaald artikel in het Nieuw Nederl. Biogr. Woordenboek? Het heeft hem niet belet een goed heer van Veere en Vlissingen te zijn. Overigens is hem wel eens zijn karakter verweten als zijnde norsch en jaloersch, waartoe het gedrag zijner jeugdige gemalin wel eens aanleiding mocht gegeven hebben. Kunnen we het eerste kwalijk beoordeelen, het laatste lijkt in strijd met hetgeen als lof van Anna is overgeleverd, en waarop we straks terugkomen. Wat den heer van Beveren betreft, men heeft hem moeten nageven, dat hij geen bastaards heeft nagelaten, wat in zijn tijd en zijn huis heel wat zeggen wil. Herinneren we er hier tenslotte ook even aan, dat door de wettiging van zijn vader, den „grooten Bastard", het 2de geslacht niet meer als bastaard werd beschouwd. Liet dus heer Philips een goeden naam achter in zijn steden, men mag aannemen, ook voor den eersten tijd van zijn zoon, dat een flink deel der resultaten te stellen is op rekening van Anna, die toonde, terwijl zij ook met andere plichten elders bezet was, hart te hebben voor de belangen harer Veerenaars en Vlissingers; duidelijk bleek dat bv. uit haar bemoeiingen in zake handel en visscherij, met name de haringvangst, trouwens ook gekoppeld aan het eerste bedrijf. Hiervan, waarvoor we overigens naar het dienaangaande gezegde kunnen verwijzen, zij alleen nog opgemerkt, dat zij, Anna, ook pogingen deed ten bate van den Schotschen stapel.¹⁾

1) Behalve naar de vroeger daarover aangehaalde literatuur noem ik hier nog: Davidson en Grey, „The Scottish staple at Veere" (London 1909). Van Jacob IV is een schrijven (Edinburg 3 Maart 1509) bekend aan Anna over haar, den koning toegezonden, gezanten en waarin hij ook nog aan (haar grootvader) Hendrik van Borssele herinnert (Gairdner, „Letters and

En op haar zoon Adolf weet zij die belangstelling over te planten, met wien, als heer van Vlissingen, zij, vrouwe ook van Westkapelle, een verdrag sluit inzake den handel tusschen de ingezetenen van beide plaatsen.

Het een en ander vormde een allesbehalve lichte taak voor Anna, weduwe geworden, bij de zorg voor de uitgebreide bezittingen, wier opbrengst toch al zoo aangesproken was. En al veel vroeger konden we, op gezag van Ermerins, opmerken, hoe die voor de opvoeding harer kinderen een der oorzaken was, dat veel van de vrouwe van Veere gevergd werd. Deze was dan ook uitstekend geregeld, zooals men verwachten mocht van een vrouw, die als zoovelen in dien tijd, uit de hoogere kringen niet het minst, aangegrepen waren door de opkomende, nieuwe denkbeelden, die der Renaissance, of, wil men hier liever, van het Humanisme, hetgeen bv. ook gold voor het Bourgondische huis.

Blok („Geschiedenis", I³ 628) herinnert, ten bewijze van de hoogte, waarop de Nederlandsche kunst in die eeuw gestegen was, aan de inrichting en versiering der groote huizen, ook van dat van Anna van Borssele. Belangstelling voor allerlei zaken van goeden smaak, waarin aartshertogin Margaretha zelve zulk een voorbeeld zou geven, goed kind der Wedergeboorte ook zij, voor oude handschriften en kostbare boeken, waarvan daar, op den Zandenburg, intusschen heel wat verloren moet zijn gegaan bij den reeds gerapporteerden brand van 1505.

Papers illustrative of the reigns of Richard III and Henry VII" (London 1863), II 276—277); vgl. daar ook (p. 263) over een monopolie voor Veere van den Schotschen stapel, maar finaal geregeld was deze zaak daarmee volstrekt niet. Van genoemden haringvangst en -handel in het algemeen is de vooruitgang bevorderd door de leden van het huis Borssele van der Veere. Zie van Grol, „De geschiedenis der oude havens van Vlissingen", 20 vlg. Daar ook over de moeilijkheden met de Middelburgers in verband met hun grieven, waarover we hier echter niet uit te weiden hebben. Daarvoor de Waard, „Inventaris van de Archieven der Besturen van het eiland Walcheren" (waarover boven). De aanhaling (bl. 44) uit Verheye van Citters, naar aanleiding van de „afscheiding" van het huis Popkensburg, bevat een onjuist voorbehoud inzake het jaartal 1468, dat foutief is.

Op Anna's schoonvader, Antonie, hoe rusteloos krijgsheld ook, kon in dezen mede als typisch voorbeeld gewezen worden, die daar ginds, in de Luxemburgsche Ardennen, op zijn slot te la Roche, een zeldzame boekerij bewaarde, rijk aan, sinds over verschillende bibliotheken van Europa verspreide manuscripten (Boinet, „Un bibliophile du 15e siècle")¹⁾. Hoe zouden de groote voorgangers op geestelijk gebied dan ook niet de bewondering van Anna van (Bourgondië) Borssele gewekt hebben, een vrouw als „heusch, wijs en (van) zeer (groot) beleid" door meerdere auteurs geprezen van de oude kroniekschrijvers af en Ermerins tot bv. Meerkamp van Embden in onzen tijd, die spreekt van de „geleerde Anna van Borssele".²⁾ Door niemand misschien sterker dan door J. W. te Water in zijn Latijnsche rede, uitgesproken te Vlissingen.³⁾ De kern daarvan was een loftuiting op haar ongemeene liefde tot de geleerdheid, terwijl zij ook zelve was „perita literarum sacrarum et humaniorum". Het eerste bewees zij, die ook de la Rue gold als „zonderling geleerd en begunstigster aller geleerden", door een beroemd man als Cornelis (?) Battus aan te stellen, „qui filium ejus Adolphum Burgundium humanioribus imbueret literis". Van het laatste, haar bedrevenheid in de bovenbedoelde wetenschappen of letteren nu heeft ook

1) In de Bibliothèque de l'Ecole des chartes, Bd. 67 (1906) 255 s. En de Fouw bv. zal kunnen wijzen op een bibliophiel als Philips van Kleef en zijn schatten. Over de voorkeur vgor literatuur, ook van andere Bourgondiërs als Karel den Stoute en reeds zijn vader Philips als stichter der Bourgondische Bibliotheek: Cartellieri 179, fig.

2) In zijn eer genoemde studie in het „Gedenkboek Willem van Oranje" (bl. 101), in het algemeen belangrijk voor de kennis van de positie der Veersche Bourgondiërs in de Staten van Zeeland of van Walcheren of in het college van prelaat en edelen, o.a. ook t.o.v. de zorg van de dijken op genoemd eiland, waarover ook het aangehaalde werk van de Waard, doch waarvan in deze studie slechts weinig sprake kan zijn.

3) Jonae Gulielmi te Water „Oratio honori et meritis Ill. gentis Borsaliae dicta (3 Sept.) 1755 in aede Anglicana quum auctoritate publica ex Ill. gymnasio Flessingano ad Acad. solemniter promoveretur" p. 34. Zijn vader, de predikant W. te Water, gaf een vertaling, met aantekeningen verrijkt, uit, in hetzelfde jaar te Middelburg gedrukt.

niemand minder dan Erasmus getuigd, dien zij op Zandenburg zoo vriendelijk huisvestte en onthaalde. Ja, ver gaan die getuigenissen van den geleerde, voor wien het een gunst was, bij haar in te keeren vanwege haar schranderheid en wetenschappelijke kennis, „verhoogd door beminnenswaardige, vrouwelijke zachtmoedigheid”. Haar heeft hij „der onsterfelijkheid toegewijd” en wel in een soort brief over de drie Anna's, de moeder van Samuel, de zuster van Dido en de moeder van de Heilige Maagd Maria.

Maar nu... de domper! Het is trouwens al meer opgevallen, dat men met die uitbundigheid van den Humanist, al was ook deze vorst op geestelijk gebied op den Zandenburg welkom, wat voorzichtig moet zijn. Hij had van haar gunsten te verwachten, hoopte althans daarop en dat maakte in dien tijd iemands positie, evenmin als thans, er te onafhankelijker om. Hoe was hij overigens tot haar gekomen? Opende de roep van zijn geleerdheid op zich zelf reeds de deur? Vergeten we niet, dat die groote roep in den tijd van zijn aanraking met vrouwe Anna nog komen moest; zeker was het nog niet zoover, dat men „de menschen reeds meten kon naar zijn naam en dat, wie dien niet kende, barbaren waren, dat zijn naam reeds gevlogen was tot der aarde grens”.¹⁾ Wel wisten velen reeds, doch vooral uit zijn vroegere omgeving te Steijn in het klooster, van zijn buitengewone gaven op het terrein der (voorloopig nog alleen Latijnsche) klassieken, daar te Emmaüs (bij Gouda). Doch, bij al zijne liefde daarvoor aldaar opgebloeid, was voorloopig zijn productie in hoofdzaak, afgezien van wat schilderwerk, nog maar beperkt gebleven tot wat Latijnsche verzen, behalve dan het vertoog in proza „De contemptu mundi” (hier nog ten voordeele van het kloosterleven als bevorderlijk voor ongestoorde studie). Thans werkte hij aan de „Antibarbari”, waarin de profane letteren verdedigd werden, en wel te Halsteren. Hier lag een buitenplaats van

1) Naar Garnt Stuivelings tooneelstuk „Erasmus” (Amsterdam 1936) bl. 81. vgl. ook Huizinga's Rotterdamsche herdenkingsrede „Erasmus' maatstaf der dwaasheid”, (Bijdr. t.a.p. bl. 253: „Tusschen 1501 en 1509 was Erasmus' geest ongetwijfeld nog naar alle kanten verrijkt en gerijpt”).

Hendrik van Bergen (waarover G. C. A. Juten in „Oud-Bergen“) ¹⁾ : dit was de bisschop van Kamerijk, die Erasmus, in 1492 door David van Bourgondië tot priester gewijd, om zijn groote bedrevenheid in het Latijn als secretaris in dienst genomen had, in de hoop daarvan te kunnen profiteeren bij zijn voorgenomen reis naar Rome, waar hij den kardinaalshoed hoopte te verwerven. Van die reis is niets gekomen, tot diepe teleurstelling ook van Erasmus, die den kerkvorst nu op kleinere tochten vergezelde o.a. naar Bergen-op-Zoom, in de buurt waarvan dat Halsteren gelegen was.

Daar, te Bergen-op-Zoom, leerde hij Jacob Batt(us) kennen, den ex-schoolmeester, den secretaris der gemeente. In zijn daar voltooid „Antibarbari“ voert hij hem met andere Bergen-op-Zoomsche vrienden ten tooneele.

Aan Battus heeft Erasmus ook heel wat te danken, in de eerste plaats de gelegenheid voor studie te Parijs, over welken studietijd, doorgebracht in het College Montague (Montagne) we het hier niet behoeven te hebben. ²⁾

1) In : Oudheidkundig Jaarboek, 4de jaargang, bl. 227, ook uitgegeven door Prov. Genootschap van Kunsten en Wetenschappen voor Noord-Brabant, als „Beschrijving van Bergen-op-Zoom“ bl. 80 vlg.

2) Wie zich daarop nog wenscht te oriënteeren wende zich, behalve dan tot de (Leidsche) uitgave der „Omnia opera“ zelf, voor den tijd van vóór 1921, tot het N.N.B.W. (V), waarin het belangrijke artikel van den grooten Erasmus-kenner, Allen, die echter, „vooral door zijn omvangrijke brievenpublicatie, waaraan ook door zijn vrouw, later weduwe, is medegewerkt, een diepere bestudeering van dezen vorst der Humanisten heeft mogelijk gemaakt“. En voor later tijd, de periode der talrijke publicaties, voorop die van Huizinga, Lindeboom, de Ligt, Brom, Molkenboer, van Suchtelen en zoovele anderen in het binnen- maar ook in het buitenland, ontbreekt het in hun uitvoerige werken niet aan omvangrijke bibliographiën (om slechts één voorbeeld nog te geven : in dat van Preserved Smith) en anders sla men alleen reeds de catalogi op, verschenen naar aanleiding van de tentoonstellingen bij de herdenkingen, te Bazel en Rotterdam vooral, op welke laatste, althans voor deze stad, die, evenals de Koninklijke Bibliotheek in den Haag, in haar gemeentebibliotheek een schat van „Erasmiana“ bevat (thans in permanente tentoonstelling), nog een of meer supplementen zouden volgen door de goede zorgen van zijn directeur, Dr. Fr. Kossmann, die zich voor de herdenking in het algemeen zeer verdienstelijk heeft gemaakt.

Trouwens, in het algemeen, kan het natuurlijk geenszins in de bedoeling liggen een doorlopende biographie van Erasmus te geven, waarvoor het hier niet de plaats is en waaraan op het oogenblik geen behoefte meer is na den stroom van Erasmusliteratuur, in het afgelopen herdenkingsjaar op ons neergestort.

Die Parijsche tijd was er hard, de stoffelijke kost even slecht te verdragen voor zijn (toch al niet te sterke) maag als voor zijn brein de geestelijke van de dorre, hem steeds meer en meer tegenstaande scholastiek, die toen aan de Sorbonne hoogtij vierde.

Ziek kwam hij terug — ziek en arm! Vrienden, als te Parijs verworven, zoowel een Gaguin of een Androlinus, konden hem niet helpen, waar zelfs een bisschop van Kamerijk te kort schoot in zijn steun, zoodat hij met lessen wel in zijn onderhoud moest voorzien. Op dit te kort schieten, trouwens naar dadelijk blijken zal, ook van de vrouwe van Veere, met bovengenoemd gevolg voor Erasmus, heeft ook de pas benoemde Nijmeegsche hoogleeraar Dr. Post gewezen in de door hem in Brugmans' „Geschiedenis van Nederland" behandelde periode der Middeleeuwen (Amsterdam 1935), II 337.

Toch was hij toen reeds een man van in de dertig. Tenzij juist met dezen auteur aangenomen mag worden, dat 1469 het geboortjaar van Erasmus is, waarvoor hij merkwaardige argumenten heeft aangevoerd in zijn Rotterdamsche herdenkingsrede „Erasmus en het laat-middeleeuwsche onderwijs". In het algemeen is het soms eigenaardig gesteld met die toenmaals zoo dikwijls voorkomende onzekerheid inzake geboortedata (eeuwen trouwens vóór het geregeld aanleggen en bijhouden der kerkregisters en invoering van den Burgerlijken Stand). Behalve met zoovele anderen, ook bekenden, uit die periode, deelde Erasmus dat lot met Anna van Borssele, van wie hij dan (ongeveer) een jaargenoot zou geweest zijn (zie boven). In het geval van Erasmus echter weer niet zoo heel vreemd in verband met de min of meer geheimzinnige omstandigheden van die geboorte, in samenhang met haar onwettig karakter. Tegenwoordig neemt men overigens nog al

algemeen 1466 als geboortjaar van Erasmus aan, en wel de nacht van 27 op 28 October, zooals ook Dr. van Damme doet, de conservator van het „Erasmushuis” (en de andere musea) van Anderlecht.¹⁾

Wat nu bisschop Hendrik van Bergen betreft, bij hem als tussenpersoon had dus Jacobus Battus gediend (begin 1495) vóór Erasmus' eerste vestiging te Parijs voor zijn studie, bij wien hij ook den tusschentijd doorbracht tussen zijn vertrek van daar en zijn terugkeer daarheen (September 1496), mede gewijd aan een bezoek aan zijn Hollandsche vrienden; in het algemeen een tijd van hard werken, daar ginder en hier: de „Copia verborum”, dra ook (althans de grondslag van) de „Adagia” (later van de „Colloquia”), de beginselen van briefmodellen en conversatieoefeningen ten behoeve van zijn leerlingen, die hij onderwees, gelijk we zagen, terwille van zijn levensonderhoud, en ook in 1498 herhaalde zich hetzelfde spelletje.

Het was dan, in den zomer, dat Erasmus, die haar man een dienst had kunnen bewijzen (misschien reeds door Battus als gouverneur van zijn zoontje aan te bevelen) aan Anna van Borsssele dacht, wier kinderen door zijn steeds trouw, gebleven vriend in het kasteel Tournehem werden opgevoed. Hij echter, terwijl Battus voor hem daar een uitnoodiging krijgt, kan zijn lievelingsleerling, den rijken Lord Mountjoy niet opgeven (met wien hij zomer 1499 naar Engeland gaat) en vraagt zijn Haarlemschen vriend W. Hermans — oudbekende uit Steijn — de Vrouwe van Veere te schrijven en haar lof te zingen. Dien Goudsch-Haarlemschen vriend heeft hij bij een reis in Holland begin 1499 weer ontmoet, maar te voren had hij het gewenschte bezoek aan het bovengenoemde kasteel gedaan gekregen. Zijn gastvrouw, toen ruim een half jaar weduwe, „gold voortaan als zijn beschermster”, schoon zij, na den dood van haar gemaal, ook de handen vol had met procederen over

1) In zijn „Ephéméride illustrée de la vie d'Erasmus”, verschenen bij het 4de eeuwgedachtenis aan den dood van Erasmus (1536—1936), naar welke even fraai geïllustreerde als met nauwkeurigheid bewerkte uitgave ik verwijs voor het controleeren der data uit Erasmus' leven.

rechten, haar heerlijkheden betreffende, en waarvan zij veel last en nadeel had (Ermerins, „Zeeuwsche Oudh.” I 73 en de Bijlage voor het vonnis van den Grooten Raad, bl. 143—146).

Toch hield zij zich niet gesloten voor degenen, die zich haar gunsten waardig toonden, en in dit verband wijst Erasmus zelf op een anderen, vroegeren stadgenoot, Willem van Gouda. Of het hem zonder dezen concurrent beter met zijn sollicitatie vergaan zou zijn, valt echter te betwijfelen. Vol hoop was hij daaraan begonnen, nadat Battus hem eenmaal de deur had geopend, gastvrijheid verschaffend op het genoemde kasteel tusschen St. Omaars en Calais, vol hoop op den ook werkelijk noodzakelijken financiëelen steun van Anna, gelijk hij dien ook, zij het in geringe en, als bij bisschop Hendrik, steeds minderende mate genoot van den eveneens nog al aan zijn geld hechtenden Antonius van Bergen, abt van St. Bertin, broeder van Hendrik, bisschop van Kamerijk. Fruijtier schreef over dezen Antonius zoowel in Taxandria als in het N.N.B.W. (IX); terwijl vroegere naamgenooten van dezen Antonius, broeder, behalve van den bisschop van Kamerijk, o.a. van Cornelis (B.W. IX 51), alreeds vroeger behandeld waren (door Juten) in VIII als bastaardzoon en dito broeder van Jan „mette Lippen”, heeft de hier aanhangige zoon van denzelfde een belangrijke positie ingenomen, ook nog een eind in de 16de eeuw. Zie Kooperberg, a.w. passim, o.a. bl. 127, waar, in verband met het Savooische huwelijkscontract van Margaretha van Oostenrijk, behalve de abt van St. Bertin, o.a. ook Hendrik van Bergen en Philibert, heer van Veere, gezegd „la Mouche”, genoemd worden. Vgl. ook Walther, „Anfänge Karls V”) S. 18, ook over Jan van Bergen, heer van Walhain.

Als begunstiger of vriend van Erasmus was hij, Antonius, het, aan wien deze zijn bekenden brief (die ook op Anna van Borsselle indruk moet hebben gemaakt) heeft geschreven (Londen 14 Maart 1514, thans in Nederlandsche vertaling opgenomen door Dr. Noordenbos en Mej. Truus van Leeuwen in hun het vorige jaar te Rotterdam verschenen en gunstig ontvangen „Erasmus in den spiegel van zijn brieven”. En uit dat schrijven heeft zich een van Erasmus' bekende vredes-

tractaten ontwikkeld, het „Adagium Dulce bellum inexpertis”, waarover Kooperberg, „Erasmus als vredeskampioen”¹⁾ (den Haag z. j.) [1936].

Maar $\pm$ 1500 had Erasmus toch vrouwe Anna nog boven hen in hulde, in wie hij zag „een vorstin van dien rang, gebiedster over een halve provincie, nicht van den souverain” en die, levend op zulk een voet, hij hield voor veel rijker dan zij feitelijk was, wier financiën in werkelijkheid meer en meer in berooiden staat waren geraakt. En, hoewel hij niet gaarne om bescherming bedelen wil — in dien geest drukt hij zich uit — hij moet wel, na zoovele tegenslagen geleden te hebben en toch zoo groote verwachtingen koesterend.

In Parijs werkt hij aan de eerste uitgave van zijn zoo beroemd geworden „Adagia”, die hij wil opdragen aan Anna's zoontje Adolf, en niet zoo heel veel later (1501) zal hij het plan opvatten van het, aan practische zedenkunde gewijde „Enchiridion Militis Christiani” (opgenomen in de *Lucubrationes*), waarin de aanstaande zuiveraar van het Nieuwe Testament zich als het ware reeds aankondigt; toch rijpt daartoe het plan eerst in den zomer 1504, als hij, rondsnuffelend in de abdij van het Parc te Leuven, in de bibliotheek aldaar een handschrift ontdekt van Lorenzo Valla, dat wijzigingen suggereerde, in de Vulgata aan te brengen door collationeering met den Griekschen tekst.²⁾ En weldra ook zullen voor-

1) Aan de daar (bl. 21) gegeven omzetting in het Ned. zou ik kunnen toevoegen de dito vertaling: „Wie soet hem hiet — kent d'oorlog niet”, zooals ik die bv. aantrof in een critiek op een werk van Binding („Wir fordern Reims zur Uebergabe auf”) in: de Stem (Juni) 1936, bl. 629.

Behalve aan Antonius van Bergen had Erasmus ook in een brief aan den Heer van Veere zijn smart over den uitgebroken oorlog uitgedrukt. Over beide nog Mrs. P. S. Allen (uit Oxford), „Erasmus in Peace”, herdenkingsrede te Rotterdam. (Bijdragen t.a.p. 239; zie daar ook (bl. 163) over den brief van 14 Maart 1514: Mr. R. Regout S. J. (uit Nijmegen) naar aanleiding van zijne, bij dezelfde gelegenheid (Rotterdam 10 Juli 1936) gehouden rede over „Erasmus en de theorie over den rechtvaardigen oorlog”. Over de vormen van Erasmus' pacifisme als christelijk modernisme in het toenmalige Humanisme Dr. Goedewagen, „Van het Humanisme naar het Klassiek Nationalisme” (in: Nieuw-Nederland Dec. 1936, bl. 416—418).

2) Zoo wordt nu ook op de liefde (en studiën) van het Grieksch een bevruchtende invloed uitgeoefend door (de „Elegantiae” van) dezen

nemens tot uitgave, behalve van dat Nieuwe Testament, ook van Kerkvaders als Hieronymus opgenomen worden. Daarbij, al behoeft dat alles rust, steeds ook weer overwegingen van reizen, nogmaals naar Engeland of naar Parijs, als hij vandaar naar Orleans (bij Jac. Voecht) door de pest verdreven was. Of zal het toch los gaan op Italië, einddoel zijner wenschen als het land der geleerdheid, waar hij gemakkelijk den titel van doctor in de theologie kan verwerven, hem in Frankrijk ontgaan?

Geld is dus noodig, te meer waar zijn gezondheid niet sterk is en, ook in verband daarmee, de behoefte aan een zekere luxe groot is bij hem, die nog lang zijn armoede verwenschen zal. Want evenmin als de bisschop van Kamerijk zal ook vrouwe Anna hem daaruit kunnen helpen, al doet Badt, dien Erasmus er voor spant, zijn best, die hem als het ware moet inleiden.

En hoe! Hij schrijft haar zelf uit Parijs, waar hij toen, na zijn eerste verblijf in Engeland en vóór zijn gemelde vlucht voor de pest naar Orleans weer toefde (Januari 1500); hij spreekt daarbij de hoop uit, dat het nageslacht Anna's inborst zou kennen, zóó vroom, zóó vlekkeloos, zoo kuisch en haar als vierde zou willen noemen bij de 3 Anna's (zie boven), hetgeen zeker zou gebeuren, als maar „ons” (dat is zijn) kleine vernuft in overeenstemming ware met uwe (dat is hare) voortreffelijkheid; aldus spreekt hij haar aan als een aanbedene, maar op een toon, waaraan kruiperige vleierij niet te ontzeggen valt. En dit geluid mishaaft den lezer? Begrijpelijk en ook wel met recht, mits hij als verzachtende omstandigheid in aanmerking neemt (afgezien van den geest der Renaissancetijden), dat Erasmus toen nog een armzalig en nog verre van algemeen bekend man van wetenschap was, hakende naar een graad, maar dien nog niet bezittend. En hoe er veel voor zijn positie in die omstandigheden van af

Italiaanschen humanist, „son vrai maître” (à qui) „il (Erasmus) doit son instrument d'expression” etc., naar de woorden uit de Rotterdamsche herdenkingsrede van Dr. Renaudet van de Universiteit van Bordeaux, als de andere van dien aard weer afgedrukt in de Bijdr. Vaderl. Gesch. t.a.p.

zou hangen of de machtige vrouwe, die hij als rijk beschouwde, hem op zijn moeizamen weg een Maecenas zou willen zijn, waar anderen faalden. En met zulk eene, door haar huwelijk, meer nog door de beide van haar vader een prinses, kon hij voor den dag komen! ¹⁾)

En hoe geheel verschillend de klank, dien wij opvangen uit zijn schrijven van 12 December 1500 (uit Orleans!) Dezelfde man, die zoo geheel andere snaren kon aanslaan in het eerste schrijven over zijn „weinige talenten”, dezelfde verzinkt in dien brief aan Badt geheel in het niet, of liever blaast daar heelemaal op! Luister dan weer naar den toon in dien brief aan den bewonderden Colet (1499 uit Oxford), waar hij, ofschoon heel nederig doende over zijn geleerdheid, zijn aard prijst als eenvoudig, open, vrijmoedig, niet te veinzen of te verheimelijken van een zwak, maar gaaf karakter. Wel zijn hier dergelijke uitingen voor een deel op rekening te stellen van ironie (of van een of andere bijbedoeling), maar de tegenstelling is toch te sterk dan dat zij geheel weggeredeneerd kan worden. Ook al houdt men rekening met het verschil der omstandigheden. Badt toch moet haar o.a. het onderscheid voorhouden tusschen het werk van hem en dat van andere theologen, die zij steunt, „die houden maar alledaagsche preeken”, maar wat hij, Erasmus, schrijft, „zal eeuwig voortleven”. „Naar hun dom gebazel wordt in één of twee kerken geluisterd; mijn boeken worden door Latijnen, door Grieken, door alle volken over de heele wereld gelezen. Schrijf haar, dat er een overvloed is van zulke onwetende godgeleerden, maar dat men mijns gelijke ternauwernood eens in zoovele eeuwen vindt; als gij het tenminste niet zoo nauw neemt, dat gij er gewetensbezwaren tegen hebt, terwille van een vriend, een leugentje te gebruiken” (!) enz.

Zoo meent hij het nu! Dat mag men niet zoo maar als

1) Men vergelijke hiermee ook Morgan Nichols, „The epistles of Erasmus” etc. (London, Bombay, New York 1901) I 176—177. Zie ook (behalve II 129) I 191, waar een en ander over haar zoon Adolf, „prins Adolf”, wien hij vóór Paschen 1499 een verheven brief had gewijd „De virtute amplectenda.”

ironie beschouwen! Overigens, Erasmus zou het eens voorzien moeten kunnen hebben, hoe weinig zijn nageslacht — allen eerbied van 1936 ten spijt! — van zijn werk leest. Het „groote publiek” kent weinig anders dan de „*Laus Stultitiae*” (en helaas van dien „*Lof der Zotheid*” meestal slechts den naam!), om van zijn „*Colloquia*”, „*Adagia*” en zijn „*Brieven*” (waaronder zoo menige onnavolgbare!) en „de rest” (!) maar niet te spreken, allemaal boeken, die „men niet meer leest” (bl. 1).

Neen, als in boven ten deele geciteerden brief, kan niemand, in ernst althans (en het gold hier wat los te krijgen!) van zich zelf spreken. Maar is het ook al niet kras, als men dergelijke uitingen van „zelfrespect” een ander, zij het ook een vertrouwde, „in de pen durft schuiven”? En dan moet men nog de verdere zinswendingen zien! Maar, jammer genoeg, (men kan er zoo maar geen idee van geven), men moet die brieven in extenso (laten) lezen; en dat gaat alleen al niet om de plaats; want niet iedereen heeft daarvoor ook zoo veel ruimte ter beschikking als Busken Huët, die een beeld heeft gegeven van die twee, Anna en Erasmus, in hun onderlinge verhouding, dat eenig is gebleven, dat wil zeggen met het te betreuren voorbehoud, dat van haar, ook niet van elders (mij althans) eenige (directe) uiting bekend is.

Doch diens hier bedoelde standaardwerk „het Land van Rembrand” (Haarlem 1898), hoe fraai en vol beteekenis nog steeds, al leest of herleest men nog zoo vaak de hier in aanmerking komende bladzijden (I 301 vlg.), voor een afdoende, of zelfs al voldoende kennis van Erasmus, ook in zijn verhoudingen tot anderen, dus ook tot begunstigers, moet men heel wat meer doen natuurlijk en kan dan zeker niet buiten zijn interessante brieven zelve, het best in zijn vlot Latijn (het „wonderbare” zegt Prof. Casimir in zijn rede over Erasmus als opvoeder, gehouden voor de Paedagogische Vereeniging en waarvan verslag in de N. R. Crt. van 12 December 1936). Of anders in het Engelsch of nu ook (ten deele) in het Nederlandsch, sinds de verschijning van de reeds aangehaalde, voortreffelijke vertaling van Noordenbos

en Mej. van Leeuwen, in het algemeen een keurige uitgave.¹⁾ Haar en den onvolprezen arbeid van Allen, en wel hoofdzakelijk deel I van het „Opus Epistolarum” gebruik ik hier, tenzij anders aangegeven. Bovendien moet men ook bij Busken Huet nog wel oppassen! Zoo is hij attent gemaakt — zoo door de Roever en Dozy, „Het Leven onzer voorouders” III 68—69 — op een geheel eigenaardige fout, die vooral tot uitdrukking komt in die bekende noot²⁾, waar hij, met verwringing ook van het landschapsbeeld, uit Arx Tornehemsis (= Tournehem, waarover boven) Cortgenensis (Cortchenensis) (van Cortgene) smeedt! Haast nog eigenaardiger, dat schrijvers als ten Brink, „Gesch. Nederl. Letterkunde” 266 en zelfs Blok, „Gesch.” I³ 584 dat Cortgene in dat verband overgenomen hebben. Als het nu nog de Zandenburg was of kon zijn, dien Erasmus wel bezocht heeft!

Aan de bedoelingen van het bovengenoemde paar — of zeg hier liever tweetal — behoeft, wat de oprechtheid betreft, ook bij haar, althans aanvankelijk, niet getwijfeld te worden (of zij al dan niet het plan heeft of had gekoesterd van een Italiaansche reis, en wel een pelgrimstocht naar Rome met het oog op het komende jubeljaar). De zijne liggen in den

1) Aan vroegere Erasmusvertalers als Kan, Singels, hoe uitstekend ook hun werk, ten deele verschenen in de W. B., behoeft hier toch zeker niet herinnerd te worden. Evenmin als bv. reeds aan den „hekel-dichter” Vondel in verband met een bijschrift door hem geplaatst onder een der portretten van den „satyricus” Erasmus en naar aanleiding waarvan G. van Pestel S. J., geschreven heeft over dezen „Vader van het hervormd Latijn” (Boekenschouw, Juni 1936). Daar o.a. over het sonnet van den prins der dichters op „het metalen pronckbeelt” van den vorst der „Latijnsche woordkunstenaars”.

2) A.w. I 309. Wat de Roever en Dozy betreft, de bewering (bl. 68), dat Erasmus Anna voor het eerst op Tournehem ontmoet heeft begin 1497 (waarop dan Erasmus' boeiend verhaal van zijn moeizaam winterreisje volgt, door Busken Huet zoo smakelijk, zij het met bovenaangeduide geographische fout, weergegeven en waarop ik in mijn bovenaangehaalde brochure bl. 20 noot 1 doelde in verband met 's mans niet ongemotiveerde angst voor bandieten, dikwijls ontslagen of weggelopen soldeniers), die bewering is mogelijk niet onjuist, doch wordt geenszins gedekt door van Damme's „Ephéméride” of Dagboek.

aard, blijken uit de brieven, door hem of namens hem aan haar gericht, volgen uit zijn positie: hoe hij een werk aankondigt „over brieven” en ook „over de verschillende wijzen van uitdrukken”, bestemd om Adolf bij zijn studiën van nut te zijn (zie boven); een „over de letteren” haar naam te wijden; de hare, omdat die voortvloeien uit haar aard en belangstelling, waarvan Erasmus bij zijn eerste kennismaking zoo’n gunstigen indruk heeft verkregen, uit de toezegging van een paar honderd franken, die zij had beloofd en die hem voor zijn reis in Italië zoo goed van pas komen.

Maar dan komt langzaam, doch onvermijdelijk de ontgoocheling, waarop Badt hem voorbereidt. Doch had Erasmus zelf zich al niet kunnen verwonderen, dat de reissom voor hem gering is en dat zij hem, ten behoeve van zijn reis, slechts een afgeleefd paard zendt?

En Badt jammert over den finantieelen toestand der vrouwe van Veere. En nog kan Erasmus zulks niet recht gelooven. Zij zelve wist misschien aanvankelijk niet, hoe berooid haar staat was. Was niet, reeds tijdens haar vader, de nalatenschap bezwaard door het gedrag der vorsten? En nog hield dat niet op! Toen zij voor den tweeden keer weduwe was, moest in 1505 nog haar stad Veere Duitsche krijgslieden, op last van Philips den Schoone, opnemen, die met het oog op het Geldersche gevaar hier en toen niet noodig waren.

Was de toestand niet nog erger geworden, nu zij van de verwanten van haar overleden echtgenoot geen medewerking ondervonden had, doch tegenwerking veeleer, toen zij bemerkten, dat zij het op een tweede huwelijk aanlegde, zelfs met bezwarende processen (zie boven) als gevolg. Van die verwanten ging 5 Mei 1504 (1505 bij Ermerins II 4) haar schoonvader heen, de hoogbejaarde Antonie. Hij stierf, 83 of 84 jaar, op zijn kasteel Tournehem, dat hij door zijn vrouw Maria de la Vie(f)ville had verworven.¹⁾

1) Over hem en dat slot, waar hij zijn later leven veel had doorgebracht, over dat kasteel, in verband met zijn gevaarlijke ligging, dicht bij de (Zuidelijke) grens, met het oog op de Fransche intrigues, zie een aanteekening bij Allen I, 208.

Het is die huwelijkscandidate, die ook Erasmus dwars zit, al hield hij het eerst maar voor geflirt met een dier vrouwen-jagende „koekoeken”, een van die „ongure losbollen.” Ja, als zij zich met dat „knappe ventje” liever inliet dan met een waardigen, ernstigen man, meer passend bij haar persoon en bij haar leeftijd, dan was het haar eigen schuld, dat zij die 200 franken, welke hij als voorschot een jaar vooruit begeert, te storten op een bankiershuis te Parijs (naar zijn uitlating in een brief aan Badt vandaar van 27 Januari 1501) nog achterhoudt; ook al ziet hij „in 's hemels naam” niet in, wat dat met haar fortuin te maken heeft. En hij rekent zijn vriend voor, wat hij aan extra kosten heeft. Maar deze kan niet anders schrijven dan: „ik wanhoop niet” of „ik zal uw zaak terdege behartigen”, maar dat verandert aan die zaak zelve niets. Tenslotte moeten Erasmus zelf de oogen opengaan, dat Battus hem niet alleen maar aan den praat houdt!

Bij een bezoek aan de vrouwe in eigen persoon te Veere, waarover hij aan Voegt (17 Juli 1501) schrijft uit Tournehem, waar hij zich bij Badt voegt, den opvoeder van Adolf, moet hij erkennen, „dat hij met haar niet kan spreken zonder het grootste gevaar, noch van haar weggaan zonder ernstige bedenkingen te wekken,”¹⁾

Daar schuilt natuurlijk overdrijving in, maar hij begreep nu ook, dat vleierij en andere middelen hier niet meer konden baten, en het „ellendig vindend ergens tevergeefs op te hopen”, raakte hij bevrijd van deze verwachtingen. Alweer

1) Bij Allen No. 157 (I 363). Zie overigens bij hem vooral Nos. 146, 172, beantwoordende aan de aangehaalde vertalingen bij Noordenbos en Truus van Leeuwen. Let daar ook op No. 93 (I 229) een brief (van Erasmus) van 1498 (of 1499) uit Parijs aan Anna's zoontje Adolf (vgl. trouwens bl. 29 Noot 1), opgenomen in Erasmus' „*Lucubratiunculae*”, 15 Februari 1503 bij Mertens te Antwerpen verschenen, welke brief aanvankelijk getiteld is: „*Epistola exhortatoria ad capessendam virtutem ad generosissimum puerum Adolphum, principem Veriensem*”. Ook een poging om de moeder te winnen, die zich zulk een twijfelachtige patrones ging betoonen? Zie daar in de Inleiding, behalve over Adolf, Allen's aantekeningen ook over zijn in 1498 overleden vader en over zijn toekomstigen zoon.

die vleierij, hoe kwam het reeds uit en zal het ook, vooral in eerstvolgende jaren, maar al te zeer blijken, hoe Erasmus zich aan zijn positie verplicht acht daaraan te moeten voldoen. Een sterk staaltje, ons wederom minder aangenaam aandoend, vinden we bv. in den (gratulatorius) „Panegyricus” (van 1504), maar het is anderzijds niet meer dan billijk te erkennen, hoe hem, Erasmus, dit zelf tegen de borst stuitte, gelijk blijkt uit zijn brief, in verband daarmee geschreven aan Paludanus, orator (rhetor) van de universiteit te Leuven, die den „Panegyricus” had doorgedreven.¹⁾

Intusschen, men kan zich voorstellen, in welk humeur Erasmus zich naar zijn trouwen, doch wel eens onbillijk door hem behandelden Battus in Tournehem heeft begeven, hij, die te keer ging tegen Zeeland (en Holland), welk eerste gewest hij om zijn klimaat, dat hij niet verdragen kon, een „hel” noemde. Trouwens, ook in dat andere gewest, nog wel dat zijner geboorte, had hij zich slecht thuis gevoeld! Maar in Zeeland! Hij had (afgezien van bv. de Man!) Dresselhuis nog eens moeten beleven, den schrijver van het vroeger aangehaalde werk over die provincie, die zich juist zoo prijzend over dat klimaat heeft uitgelaten! Ten deele althans een kwestie van „tref”, van „stemming” van den Rotterdamschen, daaraan nog al onderhevigen humanist, want, als het hem later in Engeland zoo goed bevalt („apud Anglos triumphant bonae litterae, recta studia”), dan geldt zulks ook van het klimaat, dat toch van het onze niet zooveel afwijkt.

Hoe men zich maar gevoelt, en in welke omstandigheden zich bevindt!

In bovengenoemd kasteel was onze geleerde zijn troost gaan zoeken..... in het Grieksch! Ja, Anna's tweede huwelijk was (ook) voor hem een streep door de rekening! Het behoorde tot de „stropen” van 1502! Een ongeluksjaar voor Erasmus!

1) Daarover Kooperberg, „Erasmus en het Oostenrijksche huis” (in: *Revue Belge de philologie et d'histoire* April 1937 aldaar 139—140 = 9—10 van het overdrukje). Ook mijn tweede bijdrage tot de Erasmus-herdenking in het reeds meer aangehaalde boekje „Erasmus als vredeskampioen” 11—12.

Immers, behalve dat huwelijk, de dood van zijn ouden beschermmer Hendrik van Bergen (7 October), gevolgd door dien van een nieuweren, Frans van Busleyden, beide nog voorafgegaan door het (door Erasmus aan vergif toegeschreven) overlijden van Battus.¹⁾ Wij bedoelen hier steeds mee Jacob, al is hij door te Water (a.w.) en anderen wel verward met zijn zoon Cornelis. Nu is het wel mogelijk, gelijk meerdere, meest oudere auteurs, onder wie de la Rue, getuigen, dat ook deze bij de opvoeding van Anna's kinderen betrokken is, en zeker met Erasmus in (ook schriftelijk) verkeer heeft gestaan, doch in bedoelde literatuur wordt Jacob niet genoemd, terwijl Cornelis toch eigenlijk medicus was (Fokker, „Levensberichten van Zeeuwsche Medici" bl. 6—7, die het daar ook heeft over de o.m. Boxhorn bekende Wereldbeschouwing of -Beschrijving, „Cosmographie", welke deze Battus in 1512 heeft laten drukken).

Hij was woonachtig te Veere (waar hij $\pm$ 1471 geboren zou zijn), ook bij Boxhorn vermeld, die hem in 1498 op den Zandenburg aldaar, bij de hooge weduwe, samen doet zijn met Erasmus, met wien hij in correspondentie gebleven is.

Beiden worden, wat beter klopt, zeker wat Cornelis betreft, genoemd als betrokken bij de opvoeding van Adolf's zoontje Maximiliaan, den als eersten (lateren) markgraaf van Veere en Vlissingen reeds vermelden kleinzoon van Anna, die op die opvoeding ook nog invloed schijnt geöfend te hebben (N.N.B.W. VIII 201). Over die Batti nog (de 5e bl. van) de „Antibarbari" (zie boven). (Vgl. ook de la Rue, „Geletterd Zeeland" 245—246). Dr. van Damme in zijn „Ephéméride" (p. 10) heeft het echter, in genoemd verband, terecht uitsluitend over Jacobus Battus, die daar ter sprake komt als

1) Over Jacobus Battus het artikel van Sloomans in N.N.B.W. VIII 57, die ook Taxandria XXXV (1928) 113 aanhaalt, waar o.a. een uitvoerig stuk over de vriendschap van Erasmus met Battus en voor Antonius van Bergen, abt van St. Bertin, verwezen wordt naar Taxandria XXXI (1924) bl. 102 (over dezen broeder van den hier boven als overleden vermelden bisschop van Kamerijk ook bl. 28, beiden behorende tot de 13 kinderen van Jan mette Lippen, beneden nogmaals te noemen).

tusschenpersoon van Hendrik van Bergen (begin 1495) voor Erasmus' eerste vestiging te Parijs voor zijn studie. Zie boven en de noot beneden.

Het bleef voor Erasmus niet bij bovengenoemde tegenslagen. Verdere onaangenaamheden nog vinden we opgesomd in zijn brief van September van het noodlottige jaar, gericht aan den hem sinds Deventer en Steijn bevrienden Willem Hermans uit Leuven, waarheen de pest hem gedreven heeft, ook al een der belemmeringen, daarin genoemd, die hem den toegang tot Frankrijk, Engeland en Duitschland ontnomen heeft.

Alweer die pest! Hoe bekend is het niet elken kenner van het leven van Erasmus (en zijn tijd in het algemeen), welke rol die gevreesde ziekte ook in dat leven gespeeld heeft, reeds in zijn jeugd, toen hij, 9 jaar oud, te Deventer school liggende, daar zijn moeder er aan verloren had!

Van brieven aan vrouwe Anna blijkt ons weinig meer. Merkwaardig, hij had ze in het Fransch geschreven aan een Nederlandsche vrouw, hij, de geboren Nederlander, de classicus bij de gratie Gods, die „de oude doode taal herwerkt heeft tot nieuw, bloedwarm leven” als een „tweede moedertaal” met verwaarloozing van zijn eigenlijke” (aldus van Gestel in zijn zoeven aangehaald opstel).¹⁾

Met die Nederlandsche was het „uit” en we vernemen niets meer over verband tusschen hen beiden dan bij haar dood (1518), Erasmus meegedeeld door haar neef Johan of Jan van Borsssele, die toen een prebende bezat (sinds 1514) te Middelburg, en in 1519 deken te Veere is geworden (Navorser XXII 305 geeft hiervoor 1516). Hij, die al in dit jaar tot hoogleeraar in het Latijn te Leuven benoemd is (zie echter Fruijtier), wordt door Erasmus in de „Colloquia”²⁾ geprezen

1) Ook Prof. Brom heeft daarop de aandacht gevestigd. Zie „Erasmus als humanist” in het „Erasmusnummer” van „de Gids” (Juli 1936) bl. 41.

2) In „Epithalamio” P. Aegidii (dat is van Peter Gillis, secretaris te Antwerpen, vriend van Erasmus) in zijn oorspronkelijken vorm „als een juweel van lichte renaissance-fantaisie met een sprenkeling van zachten humor”, maar in een latere editie der „Colloquia”, door toevoeging van

als een der voornaamste, toenmalige Leuvensche geleerden (volgens Nichols III 158; vgl. ook II 129). Maar in het N.N.B.W. (VI 169) trekt Fruijtier, die dezen humanist schetst o.a. in zijn verhouding tot Erasmus en in 1519 laat belasten met de opvoeding van Adolf's zoon Maximiliaan, zijn verwantschap met de adellijke van Borssseles in twijfel.

Wie was nu die „Adonis”, met wien de vrouwe van Veere, ondanks zekere ervaringen met en naar aanleiding van haar eerste huwelijk, zich in tweeden echt waagde? Niemand anders dan de al vroeger genoemde Lodewijk van Montfoort, inderdaad een arm edelman, zij het uit een belangrijk geslacht. Hij toch was een jongere broeder van Johan, burggraaf van Montfoort, zoon van Hendrik, burggraaf van Montfoort en Maria van Croy, en echtgenoot van 1) Wilhelmina van Naaldwijck, 2) van Charlotte van Brederode (dochter van Walraven en Margriet van Borsssele, waarover boven), welke Johan van Montfoort de bekende bondgenoot was van de Hoekschen van Holland.¹⁾

Terwijl Anna zich haastte haar zoon Adolf tot heer van Vlissingen te doen huldigen, die er, volgens eene, door de Brakke t.a.p. bl. 162 vermelde overeenkomst van 31 Januari 1501 eigendom en vruchtgebruik van gekregen had, beschouwde Lodewijk, die geen anderen titel achter zich had (schoon de eigendomsrechten verbleven aan Adolf), zich vóór alles als heer van Veere (Westkapelle, Domburg, waarover boven, Brouwershaven), althans zoo lang als zijn echtgenoot zou leven, en hij werd 22 Juni 1502 te Vlissingen gehuldigd.

En deze stad kreeg van de zooeven reeds gekenmerkte berooidheid al heel spoedig te merken, „afgeperst” wordende

„een dosis gif” tegen de Leuvensche theologen als „harmoniestorend” en „toonbedervend” voorgesteld door prof. Huizinga in „De schrijver der Colloquia” (Gids, Juli 1936, bl. 37). De lof van Joannes Borsalus door Ger. Noviomagus (= Geldenhauer) bij de la Rue, „Geletterd Zeeland”, (waar hij dus volgt op Anna van Borsssele (zie boven).

1) Gen. en Her. Bl. VIII 420; X 124; vgl. verder R. Fruin, „Inventaris van het Archief der Heeren van Montfoort” ('s Gravenhage 1894). En over beide huwelijken van den burggraaf m. n. echter het eerste mijne het geslacht dezer Wilhelmina gewijde studie, in deze reeds veel vroeger aangekondigd.

in den vorm van „de XVe penning van den Accijns der wijnen, die op de Heerlijkheid van den Vere binnen 3 jaar zouden getapt worden.”

Maar hij heeft er geen 3 jaar van genoten, daar hij overleed op St. Maartensavond, dat is 10 November 1505, nu eens een rampjaar voor vrouwe Anna! Herinner u daarbij den bovengenoemden brand van dat jaar — en nu de dood van haar tweeden gemaal¹⁾, wiens naam als heer van Veere is blijven voortleven in den Montfoortschen toren, met een galerij als deel van de ommuring, waardoor, naar reeds is opgemerkt, Anna en ook Lodewijk zich wel verdienstelijk gemaakt hebben voor Veere, maar wat die stad eveneens op financieele offeringen kwam te staan.

Zoo had Anna van Borssele, jong als zij betrekkelijk nog was, vreugde gesmaakt ja, maar daarnaast ruimschoots uit de lijdenskelk gedronken. En zij was er nog niet: smarten naast vreugden zullen ook haar menschelijk deel blijven in de jaren, die haar nog resten.

Haar moet het tot voldoening gestrekt hebben haar zoon Adolf zoo vlot en vroeg als heer van Vlissingen gehuldigd te zien (22 Augustus 1504). En niet minder voorzeker als getuige van diens snellen opgang door de steeds stijgende waardeering, achtereenvolgens bij Philips, Margaretha en Karel; maar in dezelfde mate trad zij, die, naar boven ruimschoots is gebleken, zoo goed voor zijn opvoeding had doen zorgen, meer en meer op den achtergrond. Toch moet zij, wier belangstelling, ook voor allerlei zaken op het gebied der visscherij (bv. op 't punt van de betonning bij de haringvangst) en van handel onverflauwd was gebleven, er nog wel dikwijls achter gezeten hebben.

1) Zijn lijk is bijgezet in de voorvaderlijke grafplaats in Montfoort. Van hem is alleen een bastaard bekend, Willem, in het begin der 16de eeuw baljuw van Domburg en Westkapelle, behalve bij Ermerins, „Zeeuwsche Oudheden” III 123, ook bij Kestelo, „Domburg en zijn Geschiedenis” (Middelburg 1890) bl. 10. Op bl. 7 aldaar wordt ook als baljuw ter genoemde plaatse een Borssele opgegeven, echter veel vroeger (in 1420 en 1425) en wel Philips.

En behalve in de jaren, waarin zulks reeds naar voren gebracht werd, zien we, dikwijls in combinatie met anderen, haar naam meerdere keeren vermeld, waarvan we, onder beroep op aangehaalde werken van Fruin als „Prelaat en edelen van Zeeland” en „Archief Onze Lieve Vrouwe Abdij te Middelburg”, hier slechts kortelijks kunnen memoreeren 1 Augustus 1508 (Reg. 33), 19 Mei 1509 (No. 37) en 24 April 1511 (No. 42), wat het eerste werk betreft en in het laatste (bv. Reg. 1217A) voor den datum van 26 Januari 1508. Van de daarbij genoemde personen: de vrouwe van Ravestein, Boudewijn, bastaard van Bourgondië, heer van Phalais, Philips van Bourgondië, heer van Blaton en Jan van Cruninghen hebben we alleen op laatstgenoemde even terug te komen; in N.N.B.W. X, voor zoover daarin aanknooping gezocht werd bij Nederlandsche Leeuw 1888, 31, 51 is deze daardoor er minder goed afgekomen dan ondergeteekende gewenscht had, die geen gelegenheid meer had de te laat herkende fout te herstellen inzake Magdalena, als dochter van Jan, burggraaf van Zandenburg en vrouw van Wolfert van Borsssele en moeder van Anna.

Wat Anna's boven geconstateerde belangstelling betreft, denken we hier nogmaals aan den Schotschen stapel (zie bl. 13—14, 24—25), maar op Adolf's naam stond het gezantschap, in 1508 verschenen bij Jacobus IV van Schotland, bovengenoemd (en waarvan Veere, blijkens van Visvliet II 280, den last te dragen kreeg in den vorm van erfrenten, ten laste der stad verkocht), zonder dat hiervan echter voorloopig veel andere resultaten zichtbaar werden dan in den vorm van tegengeschenken van Adolf's eerbewijzen (Vlaamsche paarden enz.) en wel als allerlei Schotsche producten benevens voor jhr. Adolf de ridderorde van St. Andries, terwijl het lint der Vliesorde nog eenige jaren moest wachten, immers tot kort na de meerderjarigverklaring van Karel V (5 Januari 1515) ¹⁾.

1) Zie Adolfs meergenoemd artikel in het B. W. VIII 189 vlg., hierover en over verdere gebeurtenissen uit zijn leven (1489—1540) o.a. inzake latere bemoeiingen op het punt van den Schotschen stapel, ook

Van dien Adolf niet alleen, maar ook van zijn zusters was de opvoeding door de wijze moeder allerm minst verwaarloosd; hun huwelijken, gelijk dat van Adolf, „mochten er dan ook zijn”, die zij hen sluiten zag.

In de hiermee samenhangende genealogie zijn echter zoovele fouten binnengeslopen, ook in de voorstelling van den schrijver, dat het aanbeveling verdient zijn aanvankelijk ruimere, maar minder gelukkige beschouwing te vervangen door een kort samenvattend, maar betrouwbaar staatje, dat we, ten gerieve van den lezer, laten aanvangen bij Wolfert van Borssele en Antonie van Bourgondië, den grooten bastaard; hieraan hebben we dan weinig toe te voegen, terwijl we foutieve voorstellingen als bij den genoemden Jan van Cruiningen niet alleen, maar ook bij diens zoon of andere leden van dat belangrijke geslacht in hoofdzaak kunnen laten rusten.¹⁾

op unfaire wijze gedreven (zie boven), waarover, gelijk over het daardoor veroorzaakte conflict met den concurrent Middelburg ook Theissen, „De regeering van Karel V” 142—143; vgl. ook Unger, „Bronnen” III 331 Noot 1 (voor de periode van † 1525), daar en elders voortdurend over moeilijkheden met die stad, die ook inzake den Schotschen stapel de concurrentie te duchten had van Antwerpen, en ook „differenten” had met Vlissingen en Arnemuiden, behalve Veere.

1) Men gelieve de betreffende misverstanden inzake de Cruiningens (behalve in opstellen als in Navorscher XXXIII en de Nederlandsche Leeuw ook 1917, 190 en 1923, 344) in deel X van het B. W., naar onze nieuwere voorstelling te wijzigen (mogelijk voor een paar punten ook bij enkele van Bergens aldaar, waarmee de vroeger genoemde studie over Oud-Bergen te vergelijken van pastoor Juten). Diens artikel „De heerlijkheid Woensdrecht en hare heeren” (Taxandria 1936) gaf den eersten stoot tot mijn nieuwe zienswijze. Zie aldaar vooral bl. 21, op enkele details bovendien steun vindend bij de aangehaalde studiën van Fruin („Leenregister van Bewesten Schelde” 218, maar zie ook 235 en 246) en de Brakke (t.a.p. bl. 140 vlg., met name bl. 163 vlg.). Wat misverstand betreft te dezer plaatse, ook Obreen is daaraan niet ontkomen (hier door Algemeen Nederlandsch Familieblad 1892, 23) die (als ik zelf aanvankelijk ook) als dochter van Philips en Anna een Margaretha aanneemt, welke ook hij liet trouwen met Joos van Cruiningen, later hertrouwd met Catharina van Wassenaar, zie zijn „Geschiedenis van het geslacht Wassenaar” (Leiden 1903) bl. 46 en 57.

Ziehier dan het staatje :

2		3	1	
		Wolfert van Borssele	Antonie van Bourgondië, de groote bastaard	
			Philips van Bourgondië	
Margaretha	×	Marie	Anna † 8 Dec. 1518	>
		×	1485 Philips	
×		Marten	van Bourgondië	
Walraven van Brederode		van Polhain	heer van Veere	
			† 4 Juli 1498	
		×	Lodewijk	
		×	van Montfoort	
			† 10 Dec. 1505	
		Anna	Charlotte	Antonie
Adolf		verloofd met	×	Joos van Kruiningen
18 Juni 1509		Jan van Bergen		(kinderloos ? overl. 1547 naar Obreen.)
×				Anna van Kruiningen
Anna van Bergen				(als zoodanig ook vermeld bij de Brakke t.a.p.)
† 15 Febr. 1541				

waarbij we onze kanteekeningen alleen tot de volgende opmerkingen zullen beperken. Voor Joost's vader Jan van Kruiningen † 1543 (o.a. genoemd met Anna van Borssele op 20 December 1506) en volgens Obreen gehuwd met Agniete van Montfoort, verwijzen we naar het bovenstaande (met vervallen dus van het daarvan afwijkende in diens artikel in het B. W.). En wat de van Bergens betreft, althans Jan, (geb. 15 Augustus 1489), die niet getrouwd is met Anna door zijn dood 11 Januari 1513, hij was de broer van Anna (geb. 16 September 1492, vrouw van Adolf), dochter van Jan III van Glimes en Adriana van Brimeu¹⁾, en derhalve een kleindochter van den bekenden Jan (II) (1417—1494) met de Lippen (Biogr. Woordenboek over dien, volgens Chastelain, „puissant baron de Brabant”), vooral naar Jutens bovengenoemde studie, die hem, echtgenoot van de om haar schoon-

1) Veroorloven we ons nog hier hun jongste kind te noemen, Antonius, die de opvolger van Jan III zal worden, blijkens Juten in velerlei opzichten bekend, o.a. als eerste graaf van Walhain en eerste markies van Bergen-op-Zoom, beide sinds 1533. Hier ook het bekende werk van de Chestret de Haneffe, „Hist. de la Maison de la Mack” p. 132.

heid beroemde Margaretha de St. Simon, geteekend heeft o.a. als beschermer van Kunsten en Wetenschappen.¹⁾

Een paar keer, bij de geboorte van enkele der kleinkinderen is grootmoeder Anna als doopgetuige opgetreden. Zoo bij die van den zoon van Adolf en Anna (28 Juli 1514), Maximiliaan²⁾, reeds eerder genoemd en aangeduid als de toekomstige eerste markgraaf, voor wiens leven, 4 Juni 1558 beëindigd, we verder wederom te verwijzen hebben naar zijn artikel N.N.B.W. VIII 201 vlg.; hierin is nog gezegd, dat Anna van Borsselle nog vrij wat invloed schijnt uitgeoefend te hebben op zijn opvoeding en waarbij ook Erasmus genoemd is (zie bl. 32 over wat in dit verband daar ook over de Batti met name Cornelis gezegd werd).³⁾ In genoemd artikel ook over zijn, kinderloos gebleven, huwelijk met Louise de Croy, later hertrouwd met Jan van Bourgondië, heer van Fromont en van Han, met als erfgenaam Max d'Hennin, (2de) zoon van zijn zuster Anna en haar tweeden echtgenoot Jean de Hennin,

1) Staatje met toelichtingen danken we aan de zeer gewaardeerde welwillendheid van den meermalen geciteerden pastoor Juten te Willemstad, die, ervaren genealoog als hij is, geput heeft uit origineele bescheiden (doch geen melding maakt van een Johanna als gemeld op bl. 18). Vgl. voor het jaartal van Adolf's huwelijk, door Reijgersberg ten onrechte als 1511 opgegeven, ook het register van Veere (du Rieu, „De intrede en huldiging van Karel V binnen Dordrecht, 3 Juni 1515” (Leiden 1855) bl. 86. Dr. Moll in zijn vroeger vermelde dissertatie over de Heeren van Bergen-op-Zoom noemt als huwelijksjaar 1512.

2) Niet alleen bij de geboorte van Maximiliaan (aan wien een zoon Philips was voorafgegaan, evenals nog een andere, Hendrik, blijkbaar jong gestorven) maar ook bij die der oudere zuster van Adolf's dochters Jacoba en Antonia, de naar haar grootmoeder genoemde Anna (zie trouwens ook boven) zal zij nog als doopgetuige opgetreden zijn, de andere beleefde zij niet meer. Wat Maximiliaan's sterfjaar nog betreft, Blok I³ 554 geeft als zoodanig 1559 op.

3) Bij den genoemden du Rieu, die in zijn toelichting t.a.p. behalve Adolf en Philips van Bourgondië (heer van Sommelsdijk, Blaton en Crubeke) ook Philips van Ravestein zoowel als Philips van Beveren e.a. bespreekt, afgezien van Margaretha, de tante zelve van Karel V, viel op, dat ook hij den jongen Adolf, naast Erasmus, den kroniekschrijver Cornelis Battus als onderwijzer geeft. Het zal een vergissing zijn voor Maximiliaan (zie ook boven).

graaf van Bossu, evenals zijn voorganger, Jacob III, graaf van Hoorn, Vliesridder. Zie over hen, over Jacoba, eveneens tweemaal gehuwd, het laatst met den drie jaar na haar, nl. 24 April 1559 overleden Jan van Kruiningen en ten slotte Antonia, ook zij de vrouw achtereenvolgens van twee echtgenooten, en de uit al die huwelijken gesproten kinderen met aanverwanten enz. het slot van het artikel over Adolf, wiens lof, naar men daar nog leest, gezongen is door Erasmus, die hem zijn boek over de „Deugden” heeft opgedragen (vgl. boven).

Boven spraken we meer dan eens over vorstelijke bezoeken van Karel V (zoo van 1515) en Deensche koningen of koninginnen op den Zandenburg, financieel zware beproeving voor Anna en haar stad Veere, waaraan Ermerins telkens weer herinnert; en te ondragelijker na toch al zoo groote onheilen, als in 1505 (brand, en bezetting met krijgsvolk, beide gereleveerd), 1506 (een „val” of „grondbraak”), 1510 (een erge brand in Veere). Het zou haast een wonder geweest zijn, als de hardnekkigste der kwalen uitgebleven zou zijn: die eeuwige pest, die werkelijk ook in Zeeland ging woeden (September 1518) en vooral te Veere en te Arnemuiden (met veel sterfte).

Anna nam er de wijk voor naar Domburg. Maar als zij op den Zandenburg terugkomt, wordt zij door ziekte getroffen, waardoor zij 8 December van genoemd jaar komt te overlijden, diep betreurd door Veereenaars en Vlissingers, ja door allen, bij wie zij bezittingen had, waarbij ten slotte ook nog Dixmuiden en Staple vermeld zijn, een heerlijkheid in de kastelanij van Cassel in Vlaanderen.

Wat zij daarvoor geweest is, moge in deze aan haar (schoon ook haar geslacht en omgeving) gewijde studie voldoende naar voren gebracht zijn, op een korte samenvatting van welker hoofdzaken (met name natuurlijk voor de Veereenaars van belang) ten slotte nogmaals, behalve door de la Rue t.a.p. 509—511 (die daar ook Reijgersberg aanhaalt), door Ermerins nadruk is gelegd; en, na haar lofprijzing, geeft deze

auteur nog een korte beschrijving van haar wapen ¹⁾ en zegel, waarvoor we overigens naar Obreen en de overige, daarvoor in aanmerking komende literatuur, boven vermeld of opgegeven in de bekende, desbetreffende handboeken of andere werken als van baron de Herckenrode en van de Raadt, mogen verwijzen.

Zoo ook voor de iconographie, waarover en daaronder ook over die van andere Borssesles en de behandelde Bourgondiërs reeds veel vroeger gesproken is; met toevoeging intusschen van wat op het Rijksarchief in Zeeland te Middelburg dienaangaande aanwezig is en verder vooral van Moes, ofschoon daarin alleen portretten vermeld zijn van Anna van Bourgondië—Ravestein en van Maximiliaan van Bourgondië, terwijl van Anna van Borsssele ook Muller noch van Someren eenige opgave doen.

Zooals voor de hand ligt, is de vermaarde erfdochter van dit welbefaamde geslacht uit den tak van Veere, als haar voorgangers, plechtig bijgezet in de kapel van Zandenburg in het graf der voorvaderen, waarvan zij — met eere! — de genoemde zijlinie van Veere besloten heeft.

Voorjaar 1937.

1) De wapens der heeren en vrouwen van Veere oudtijds als versiering aangebracht op de gebrandschilderde glazen van de ramen in de politiekamer, dat is de kamer van de regeering in het Veersche raadhuis, zijn verloren gegaan. Afbeeldingen vindt men in Zelandia Illustrata I 578 (zie Unger a.w. over dat raadhuis bl. 21).

Een uitvoerige beschrijving van het wapen of de wapens van (tal van leden van) het geslacht van Borsssele (in zijn verschillende vertakkingen) was reeds gegeven door Smallegange, „Nieuwe Chroniek van Zeeland” 400—401. Voor de wapens van Frank, Hendrik, diens zoon Wolfert en Adriaan van Borsssele kunnen we tenslotte nog verwijzen naar de meer-malen aangehaalde „Beschrijving” in de Bijdragen van het Bisdom van Haarlem II bl. 54. Bij de eerste staat als sterfjaar 1473, wat in strijd is met onze bovenstaande opgave van 1470.

NASCHRIFT.

De voorafgaande studie beoogt allerm minst een geschiedenis te leveren van het geslacht Borssele. Dit zou een misvatting zijn, waartegen de titel trouwens reeds waarschuwt, als doel aankondigend een verhandeling met Anna van Borssele als „pièce de resistance”. Hiertegen aangeleund als het ware is dan een proeve, waarin men slechts grepen te zien heeft uit de geschiedenis van haar voorgeslacht (en omgeving).

Ware de bedoeling een andere geweest, een nieuwe, afzonderlijke studie (welke ook verre den omvang van een tijdschrift zou overschreden hebben) naast deze ware noodig geweest, die trouwens ook reeds van enkele leden van het geslacht als een Hen(d)ric van Borssele mogelijk, ja wenschelijk ware gebleken. In het een en andere geval zou nog heel wat meer en andere litteratuur gebruikt zijn moeten worden dan nu reeds aangewend is, nog heel wat verder materiaal voor den dag gebracht zijn dan nu aangeboord kon en ook behoefde te worden.

En daarmee is dan ongedrukt als gedrukt bedoeld. Wat het eerste betreft, verwijs ik naar het dienaangaande op bl. 11 gezegde, en wat het andere, het gepubliceerde aangaat, moge ik volstaan met er op te wijzen, dat uitgaven als die van het Oorkondenboek en van van Mieris — om hier van oudere als die van „Analecta” e.a. werken van Matthaeus of latere als die van den „Tegenwoordigen Staat” niet te gewagen — hier allerm minst uitgeput konden en ook al weer niet behoefden te worden. En voor gansch moderne lectuur herinner ik aan het boven aangevoerde in verband met de Fouw's belangrijke dissertatie, op zich zelve te meer waardeerbaar, waar haar „held”, Philips van Kleef, toch ook in het nu verschenen, (voorloopig) laatste deel (X) van het ontijdig afgebroken Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek geen plaats meer heeft kunnen vinden (zie boven).

Wat dit echter wel blijkt te bevatten, zijn een aantal artikelen (van de hand van nu wijlen W. M. C. Regt) over eenige

Borssseles, die echter mede behooren — overigens zeer tot mijn spijt — tot de literatuur, voor mijn doel te laat verschenen om er nog gebruik van te kunnen maken. Ter aanvulling, waar noodig ook wijziging van mijn schets, zij dus uitdrukkelijk hiernaar verwezen. Men bedenke echter, dat er nog tal van leden van het belangrijke, Zeeuwsch geslacht zijn blijven ontbreken, onder wie, afgezien van al een heel klein artikeltje (van van Beurden) over Adriaan en den (door Fruijtier) behandelde priester Johannes van Borsssele (in VIII), b.v. een Wolfert VI, ja een Anna van Borsssele, al komen in sommige artikelen van anderen, in het B. W. verspreid, hun namen wel eens terloops voor en al mag, ook voor aanverwante geslachten als dat van Bourgondië (ten deele overigens wel behandeld in gezegd Woordenboek) in de toekomst van den arbeid in Zeeuwsche e.a. archieven belangrijke voorziening in deze leemte verwacht worden (zie eveneens boven). Bovendien zijn de artikelen, beknopt als ze overigens uiteraard hier moesten uitvallen, over Floris van Borsssele „met ter zuijlen”, Henric van Borsssele, Philips van Borsssele en Cortgene, de welbekende Vranck, Jacoba's gemaal, en van de oudere Borssseles, Wolfert I en II (hierbij ook III ingelascht), welke door Regt uitsluitend behandeld zijn, behalve op van Mieris ¹⁾

1) Wat van Mieris betreft, kan ik toch niet nalaten, ook hier nog, even de aandacht te vestigen op een nuttige plaats, te vinden aldaar I 609—610 (en al vroeger afgedrukt in Anal. Matthaei II 507). Het gaat hier om een testament van 1303 en het nut kan hieruit blijken, dat de bedoelde plaats ongezocht nader inzicht biedt inzake de verwantschap tusschen de bovenbedoelde, oudere Borssseles, voor zoover zij ongeveer in de tweede helft der 13de eeuw geleefd hebben.

Zoo komt in het hier aan de orde zijnde „Charterboek der Graven van Holland en Zeeland” een eeuw later (nl. in 1387) en wel als rentmeester van Zeeland een dier Claesen voor, wier gelijknamigheid mede oorzaak was van de boven ten dezen geconstateerde verwarring; het is die Claes, welke de zoon was van Aelbrecht van Borsssele en de echtgenoot van Maria van Arnemuiden (vgl. ook IV bl. 167). En zoo komen er nog heel wat Claesen, maar ook Florensen of Florissen, Vrancken en Raesen, maar ook Wolferts voor, waarover nog heel wat stof op te diepen zou zijn.

Op nog een kenmerkend voorbeeld wijzen we (waarvoor II 173),

en enkele andere bronnen, ook blijkens 's schrijvers eigen verklaring, in hoofdzaak gebaseerd op studie van Obreen's opstellen in Maandblad Nederlandsche Leeuw XLV, 242 en vlg., inderdaad een belangrijke leidraad, ook voor het onze. Moge ook onze schets — want meer wil deze proeve voor het geslacht

interessant genoeg voor ons doel om er nog wat van mede te deelen en om het feit zelf en om de onderlinge verwantschap in het geslacht om dien tijd: 30 Mei 1316 Heer Wolfert van Borssele maakt verdrag met zijn 3 broeders, Florens, Vranck en Klaas (welke laatste N.N.B.W. X 98, waar in het artikel Wolfert I, van belang ook door de besproken huwelijken met het geslacht van Voorne en waar ook Hendrik Wisse, de testamenteur van 1303 (zie boven) e.a. kinderen van Wolfert I vermeld worden, nog steeds, ook daar, gelden als stamvader der Brigdammers: ten onrechte naar we boven gezien hebben) en wel over de erfgoederen van hun vader, ten overstaan van zijn zwager, den Graaf van Holland en Zeeland. Van dezen Graaf Willem was nl. een bastaardzuster (Aleijd) getrouwd met dezen Wolfert II van Borssele, heer van Veere (zie t.a.p. 180—181). En elders (462—463) wordt dan nog Cibellie genoemd, nicht van den Graaf, dochter van Wolfert I, in verband met een huwelijk met Jan van Kuilenburg, neef van de heeren van Abcoude (24 Juli 1328). Een andere verbintenis, nl. van een Raes en een Floris, vader en zoon, met een ander aanzienlijk geslacht, dat der Renesse's, en wel door Floris' echtgenoot Lysbet, dochter van Jan van Renesse, vinden we (op 1390) nog elders (III 554). In het algemeen komen we in verband met het bestuur van hertog Albrecht met meerdere Borsseles uit verschillende takken in aanraking (zie ook boven). Zoo achtereenvolgens, behalve met genoemde Floris (en Lysbet van Renesse), met Nicolaas van Borssele, heer van Cortgene (en zijn vrouw Marie van Arnemuiden) en diens vader Raes (zie boven), dezelfden, die den Graaf Popkensburg en Brigdamme opdragen om het wederom in leen te ontvangen (7 December 1401), mits het huis een open huis voor den Graaf blijft (van Mieris III 750), zooals iets dergelijks al vroeger (1386) te pas kwam tegenover dat van Ellewoutsdijke door hertog Albrecht verkocht aan Raes van Borssele, den Rentmeester van Bewester Schelde.

En in den tekst is al voldoende licht geworpen op de kwestie, waarin genoemde hertog, in den tijd dat hij nog ruwaard was, te stellen had gehad met Floris van Borssele, den weerspannigen slotvoogd van Heusden, totdat tenslotte in 1359 de verzoening gevolgd is. Evenals op de aanzienlijke beteekenis van verschillende Borsseles in de daaropvolgende eeuwen vóór, tijdens en na Jacoba van Beieren en Philips van Bourgondië, en nog later. En wat het „Oorkondenboek” aangaat, breng ik meerdere vermeldingen in herinnering (gemakkelijk in het Register te vinden) van af de bevesti-

Borssele dus niet zijn — moge ook onze schets, die trouwens ook niet hetzelfde beoogt — toch nog een en ander bieden, nuttig om als uitgangspunt diensten te verleen voor noodzakelijke, verdere en dieper voortgezette studie.

Januari 1938.

ging door Keizer Otto II (van 18 Januari 976) aan de abdij van St. Bavo te Gent, behalve van haar oude bezittingen, ook van Borssele, daar Brumsale genoemd (zie bl. 1) gelijk Brumsela in den schenkingsbrief aan dezelve van Koning Hendrik II (van 5 Februari 1003) (zie ook de bevestiging door koning Hendrik III van 28 Mei 1040), gelijk Brunisela, 9 Juni 1161 bij de bevestiging door Paus Victor IV aan de abdij Epternach van haar bezittingen o.a. in Zeeland en het bezit der goederen, door graaf Dirk van Holland als schadeloosstelling haar afgestaan (vgl. ook No. 176: brief van den abt van Epternach aan keizer Hendrik VI van 1197, reeds bekend aan Kluit, die hem echter op 1191 stelde).

Tenslotte zie verder voor tal van leden van het hier behandelde geslacht het bedoelde Register op bl. 554, gelijk van dat van de Fremery's „Supplement" op bl. IV voor meerdere 13de eeuwsche en vroegere Borsseles.

